

Luftforsvaret
Luftkrigsskolen

Luftkrigsskolen

Studiehåndbok for LKSK kull 57

«For Luftforsvarets fremtid»

Ájour pr 28 juni 2006

<u>1 studieår 2006 – 2007</u>	
Luftkrigsskolens bachelorstudie i militære studier <u>2 studieår 2007 – 2008</u>	<u>Forsvarets bachelorstudie i logistikk og ressursstyring</u> 2 studieår 2007 – 2008
Luftkrigsskolens bachelorstudie i militære studier <u>3 studieår 2008 – 2009</u>	<u>Forsvarets bachelorstudie i logistikk og ressursstyring</u> 3 studieår 2008 – 2009

Postadresse:

Luftkrigsskolen
Værnes MIL
Postboks 403
7501 Stjørdal

Besøksadresse:

Persaunevegen 61
7045 Trondheim

Nettadresse: www.luftkrigsskolen.no

E-post: info.lksk@mil.no

Telefon: 73 99 54 02

Telefax: 73 99 54 99

Innholdsfortegnelse, kronologisk

Luftkrigsskolens bachelorforskrift	6
Rammeplan	7
Studieprogram	12
Offisersutvikling	17
Fysisk fostring	20
Engelsk	22
Modul 1	23
Første studieår	24
Basistimeplan første studieår	25
Modul 0	27
Engelsk første studieår	29
Modul 1, emne 1	33
Modul 1, emne 2	35
Modul 2	35
Modul 3	41
Andre studieår	48
Engelsk andre studieår høstsemesteret	51
Modul 1, emne 3	52
Modul 4	53
Engelsk andre studieår vårsemesteret	60
Modul 5	61
Tredje studieår	65
Modul 1, emne 4	66
Modul 1, emne 5	67
Modul 6	68
Modul 7	70
Modul 1, emne 6	71
Engelsk tredje studieår	72
Modul 8	73

Innholdsfortegnelse, alfabetisk

Andre studieår	48
Basistimeplan første studieår	25
Engelsk andre studieår høst	51
Engelsk andre studieår vår	60
Engelsk første studieår	29
Engelsk tredje studieår	72
Engelsk	22
Fysisk fostring	20
Første studieår	24
Luftkrigsskolens bachelorforskrift	6
Modul 0	27
Modul 1	23
Modul 1, emne 1	33
Modul 1, emne 2	34
Modul 1, emne 3	52
Modul 1, emne 4	66
Modul 1, emne 5	67
Modul 1, emne 6	71
Modul 2	35
Modul 3	41
Modul 4	53
Modul 5	61
Modul 6	68
Modul 7	70
Modul 8	73
Offisersutvikling	17
Rammeplan for krigsskoleutdanningen	7
Studieprogram	12
Tredje studieår	65

Innledning

Denne studiehåndboken beskriver all faglig aktivitet som gjennomføres for Luftkrigsskolens kull nr 57 i perioden høsten 2006 til våren 2009. Studiet som gjennomføres er et treårig bachelorprogram med to ulike fagretninger. Luftkrigsskolens bachelorprogram i militære studier eller Forsvarets bachelorprogram i logistikk og ressursstyring. Studiehåndboka omfatter ikke administrative forhold knyttet til utdanningen. Dette er beskrevet i et eget vedlegg som utgis ved oppstarten av utdanningen.

For Luftkrigsskolens kull 57, med skolestart høsten 2006, er det to ulike retninger på krigsskoleutdanningen. Første studieår er felles for alle, og gjennomføres ved [Luftkrigsskolen](#) i Trondheim. Andre og tredje studieår vil for de fleste være Luftkrigsskolens bachelorstudie i militære studier ved Luftkrigsskolen. Noen skal imidlertid gjennomføre Forsvarets bachelorstudie i logistikk og ressursstyring ved [Sjøkrigsskolen](#) i Bergen etter gjennomført felles første studieår.

Luftkrigsskolen – Luftforsvarets høgskole

Luftkrigsskolen ble akkreditert under *Lov om universitet og høgskoler* 6 juni 2003 (FOR 2003-06-06 nr 673). Luftkrigsskolen har noen unntak fra loven, og disse tilpasningene er beskrevet i en egen forskrift. Akkrediteringen innebærer at Luftkrigsskolen er underlagt *Forskrift om grader og yrkesutdanninger, beskyttet tittel og normert studietid ved universiteter og høgskoler* (FOR 2002-10-11 nr 1124), og kan dermed gi følgende akademiske grader til kadetter som oppfyller følgende krav:

- Graden *høgskolekandidat* til kadetter som graduerer fra en toårig utdanning (120 studiepoeng)
- Graden *bachelor i militære studier* for kadetter som graduerer fra en treårig utdanning på 180 studiepoeng og som oppfyller kravene som er beskrevet i *Forskrift om krav til bachelorgrad ved Luftkrigsskolen* (FOR 2003-11-20 nr 1389).

Nyttige linker

INTERNETT

[Luftkrigsskolens nettsider](#)

[Luftforsvarets nettsider](#)

[Forsvarets nettsider](#)

INTRANETT

[Luftkrigsskolens nettsider](#)

[Luftkrigsskolens skolereglement](#)

[Luftforsvarets nettsider](#)

[Forsvarets nettsider](#)

Forskrift om krav til bachelorgrad ved Luftkrigsskolen

Forskriften er fastsatt av sjef for Luftkrigsskolen med hjemmel i *Lov av 12. mai 1995 nr. 22 om universiteter og høyskoler* og *Forskrift om delvis innlemming av Forsvarets høyskoler* under samme lov, jf. Kongelig resolusjon av 6. juni 2003 og Forskrift av 11. oktober 2002 om grader og yrkesutdanninger, beskyttet tittel og normert studietid ved universiteter og høyskoler med endring av 12. juni 2003 nr. 695.

§ 1 Virkeområde

Forskriften gjelder for tildeling av graden *bachelor* ved Luftkrigsskolen.

§ 2 Definisjoner

Rammeplan: Plan for studier der øverste myndighet har fastsatt nasjonale rammer for innholdet i studiene. Studiet er nærmere konkretisert i en fagplan.

Fagplan: En nærmere konkretisering av rammeplanen der mål, innhold og gjennomføring av hvert emne er beskrevet.

Studieplan: Plan for studier som ikke er regulert av rammeplan. Planen er konkretisert tilsvarende en fagplan.

Studieprogram: Studieløp med et definert innhold etter fagplaner eller studieplaner som kadettene/studentene tas opp til, og som fører frem til en avsluttende eksamen eller grad.

Studiepoeng: Måleenhet for normalarbeidsbelastning i studier. Ett studieår med fulltidsstudium gir 60 studiepoeng.

Fag: Samling beslektede emner som er samlet under en felles fagbetegnelse.

Emnegruppe: Kombinasjon av emner fra ett eller flere fag/fagområder som gjennom fagplan er definert til å utgjøre en samlet enhet.

Emne: Den minste selvstendige enheten målt i studiepoeng som inngår i et studieprogram, fag, emnegruppe eller grad.

§ 3 Krav til bachelorgraden

Graden bachelor blir gitt ved Luftkrigsskolen på grunnlag av eksamen i fag eller emner/emnegrupper på til sammen minimum 180 studiepoeng etter følgende bestemmelser:

1. Treårig integrert studieprogram på minimum 180 studiepoengs omfang etter studieplan for Luftkrigsskole I.

2. Toårig integrert studieprogram på minimum 120 studiepoeng etter studieplan for Luftkrigsskole I kombinert med godkjent studium tilsvarende minimum 60 studiepoeng fra annen utdanning.

For godkjenning av annen utdanning som kan inngå sammen med et toårig studium fra Luftkrigsskolen i en bachelorgrad (som nevnt i pkt. 2 ovenfor), gjelder:

- Fullført 2-årig etatsutdanning i Forsvaret kan inngå etter nærmere regler
- Fag, emner/emnegrupper fra høyskoler, vitenskapelige høyskoler eller universiteter i Norge, eller tilsvarende godkjent utdanning fra andre land, kan godkjennes som tillegg som nevnt ovenfor. Utdanningen må anses å være relevant for skolens utdanningsmål og offisersyrkets krav.
- Frittstående emner som kan inngå i graden, må ha et omfang på minimum 10 studiepoeng.
- I annen utdanning må inngå godkjent emnegruppe som har et omfang på minimum 30 studiepoeng.

Luftkrigsskolen gir nærmere bestemmelser.

Det er et krav at hver kandidat har en fordypningsenhet på minst 90 studiepoengs omfang. Studier som omtalt i pkt. 1 og 2 ovenfor oppfyller dette kravet (dybdekrav).

§ 4 Emner som helt eller delvis dekker hverandre

Faglig overlapping mellom fag som skal inngå i bachelorgraden, må kompenseres dersom overlappingen utgjør mer enn 10 studiepoeng.

§ 5 Fritak for eksamen eller prøve

Fritak for eksamen eller prøve kan gis etter søknad når det godtgjøres at tilsvarende eksamen eller prøve er avlagt ved samme eller annen institusjon, jf *Lov om universiteter og høyskoler* § 49.

§ 6 Vitnemål og vitnemålstillegg

For oppnådd bachelorgrad utstedes vitnemål på norsk. Vitnemålet skal angi gradens faglige innhold. Et eget vitnemålstillegg («Diploma Supplement») skal gi en nærmere beskrivelse på engelsk av kandidatens utdanning og av det norske høyere utdanningssystemet.

§ 7 Ikrafttredelse

Forskriften trer i kraft 20. november 2003.

Rammeplan for krigsskoleutdanningen

INNLEDNING

Krigsskolene ble delvis underlagt lov om universiteter og høyskoler gjennom kongelig resolusjon av 6. juni 2003. Krigsskolene fikk dermed faglige fullmakter på linje med andre høyskoler. Denne akkrediteringen innebærer blant annet rett til å tildele graden bachelor.

Krigsskolene er også, som resten av høyskolesystemet, underlagt tilsyn av akkrediteringsorganet NOKUT (Nasjonalt organ for kvalitet i utdanningen).

Skolene er ikke underlagt lovens regler om styringsorganer ved institusjonene.

Utdanningens innhold bestemmes av Forsvaret og styres av Forsvarets behov. FSS skal koordinere innholdet i utdanningen for å sikre sammenheng og progresjon mellom den grunnleggende befalsutdanningen, den grunnleggende offisersutdanningen og den videregående offisersutdanningen, og sikre at bachelorutdanningen gir det nødvendige fundament for opptak til Forsvarets masterstudium.

HENSIKT

Krigsskolene skal utdanne offiserer for dagens og fremtidens norske forsvar. Gjennom en grunnleggende profesjonsutdanning skal kadettene tilbys en akademisk utdanning av høy kvalitet i kombinasjon med en praktisk rettet lederutdanning som tilfredsstiller Forsvarets krav og samfunnets verdioppfatninger. Krigsskolene skal gi en utdanning som setter offiserene i stand til å handle etisk bevisst og effektivt.

Krigsskolene skal dekke de grenvise behovene for profesjonskompetanse, og skal legge et solid grunnlag for tjeneste i Forsvaret i leder- og avdelingsstillinger.

Utdanningen skal gi kadettene personlig intellektuell og ferdighetsmessig utvikling over en lengre sammenhengende periode hvor de gis innsikt i – og forståelse for – Forsvarets og forsvarsgrenenes funksjon og anvendelsesmuligheter nasjonalt og internasjonalt. Utdanningen skal kvalifisere for yrkestilsetting i Forsvaret, samt være en solid basis for videre utdanning og karriere.

Krigsskolene skal utgjøre relevante fagmiljøer for Forsvaret og bidra til intern og ekstern utvikling og debatt.

VARIGHET OG NIVÅ

Krigsskoleutdanningen skal utgjøre et grunnstudium med et omfang på 180 studiepoeng som gjennomføres som fulltidsstudier over tre år. Etter fullført studium tildeles graden "bachelor i militære studier".

MÅLGRUPPE OG OPPTAKSKRAV

Målgruppe for *bachelorstudiet i militære studier* er søkere som ønsker yrkeskarriere i Forsvaret.

Det skal ved opptak til studiet søkes å oppnå et differensiert offiserkorps som representerer det norske samfunn.

Krav til opptak er

- gjennomført grunnleggende befalsutdanning (GBU)
- generell studiekompetanse etter regler gitt av Utdannings- og forskningsdepartementet
- spesielle krav til alder, fysisk og psykisk skikkethet og egnethet for yrket fastsatt av Forsvaret og nedfelt i regelverk (TfF kl 4)
- særkrav kommer i tillegg hvis programmet har fordypning som gir rett til graden bachelor i ingeniørfag

MÅL

Krigsskolene skal tilby en akademisk lederutdanning av høy kvalitet og relevans der en kombinerer praksis og teori for å skape reflekterte offiserer som er kompetente til å løse sine oppgaver og lede sitt personell i militære operasjoner i fred, krise og krig. Gjennom oppbygging av et bredt faglig fundament kombinert med omfattende lederutvikling skal kadettene få den nødvendige kompetanse til å møte sine fremtidige utfordringer. I tillegg til yrkets krav og Forsvarets behov skal rammen rundt utvikling av kadettens ferdigheter, holdninger og kunnskaper være Forsvarets verdigrunnlag og samfunnets verdioppfatninger. Utdanningen skal bygge på de krav til etikk og moral som samfunnet og Forsvaret stiller og de krav krigens folkerett setter. Kadettene skal utvikle evne og vilje til samarbeid, kommunikasjon og praktisk problemløsning som gjør at de kan løse oppdrag nasjonalt og internasjonalt.

Krigsskolenes bachelorprogrammer skal være profesjonsutdanning for yrkesoffiserer som skal kunne tjenestegjøre innenfor alle forsvarsgrener.

Etter endt utdanning skal offiserene ha:

- et faglig kompetansegrunnlag som gjør dem skikket til å bekle stillinger og funksjoner i Forsvaret
- evne til å fatte beslutninger også i kritiske situasjoner på en slik måte at etiske vurderinger alltid vektlegges
- evne til å vise selvstendighet, initiativ og handlekraft
- evne til å utvikle tillitsfulle relasjoner til egne foresatte og undergitte
- evne til å forstå de intensjoner og de oppdrag som mottas
- evne til å kommunisere, og ha gode språkferdigheter
- evne til å forstå den historiske, kulturelle og politiske kontekst de handler i
- evne til å forstå den organisatoriske og operative kontekst de er en del av
- evne til å forstå sterke og svake sider hos seg selv og hos andre
- evne til å utvikle samhold og felles forståelse hos egne styrker
- evne til å mestre arbeidsoppgaver under press, usikkerhet og store belastninger

INNHold

Innholdet i krigsskoleutdanningen skal reflektere krav til integrasjon mellom fagene og mellom teoretiske studier, øvelser og operativ praksis. Utdanningen skal integrere personlig utvikling, fagkunnskap og den kontekst offisersrollen skal utøves i.

Kjerneområder i bachelorgraden

Utdanningen skal konsentreres om kjerneområdene:

- militærmakt (land-, sjø- og luftmakt)
- militær ledelse
- operasjoner

Med begrepet *militærmakt* menes her militære operasjoner, erfaringer, analyser, doktriner, konsepter, organisasjoner og strukturer sett i en bred politisk og sosial kontekst. Det betyr at norsk og internasjonal politikk, militærhistorie, militær tenkning (militærteoretiske grunnlagsproblemer) og teknologi inngår i militærmaktsbegrepet. I begrepet inngår også bransjevis utdanning.

Med begrepet *militær ledelse* menes her 1) å utvikle og disponere militært personell i fred, krise og væpnede konflikter, samt 2) å omgjøre tilgjengelige ressurser til et militært styrkepotensial. Det betyr at både lederskap i mellommenneskelig forstand og Forsvarets virksomhetsstyring og forvaltning inngår i begrepet.

Operasjoner forstås her som planlegging og ledelse av militære operasjoner, enten grenvis, eller der flere forsvarsgrener samvirker. Dette inkluderer aktuelle militærteoretiske perspektiver, militære doktriner, operasjonskonsepter og stabsmetodikk. Innenfor dette området inngår også den bransjevis operative og praktiske utdanningen.

I løpet av 3 studieår (Bachelorutdanning) skal Krigsskolene gjennomføre metodeopplæring tilsvarende 15 studiepoeng.

Metodefaget skal inneholde ulike verktøy og tilnærminger innen vitenskapelig metode, herunder bl.a. samfunnsvitenskaplig metode og stabsmetodikk inkludert operativ planlegging.

Første studieår skal primært inneholde grunnleggende vitenskapelig kompetanse med vekt på vitenskapsteori og kritisk tenking. De som skal videre på annen utdanning etter første studieår, må sikres kompetanse i stabsmetodikk tilsvarende 3 studiepoeng.

Sentrale emner innenfor disse kjerneområdene skal sikre et felles grunnlag for alle offiserer innenfor rammen av den enkelte forsvarsgrens egenart. Første år av studiet skal derfor inneholde følgende emner med et angitt *minimum* av studiepoeng:

- *Metodefag*. Grunnleggende emner innefor stabsmetodikk og vitenskapelig metode-lære, 5 stp
- *Språk/engelsk*, 8 stp
- *Militær ledelse*. Ledelsesteorier, lederutvikling, etikk og rettsregler, 15 stp
- *Militærmakt*. Sikkerhetspolitikk, internasjonal politikk og folkerett, militærteori, krigshistorie og militærteknologi med vekt på hhv land, sjø og luftmakt, 15 stp
- I tillegg skal kadettene ha *idrettsfag/fysisk fostring* som gjennomgående fag i utdanningen.

Det totale bachelorprogram

Emner som angitt ovenfor kan videreføres i de øvrige deler av programmene.

Lederutvikling skal følge hele utdanningsløpet.

Vektingen av øvrige emner i bachelorprogrammet og praktisk gjennomføring fastsettes av den enkelte forsvarsgren, i samsvar med forsvarsgrenens behov. Dette skal gjenspeiles i den enkelte krigsskoles planer for bachelorprogrammer.

ORGANISERING

Studiets organisering

Lederutviklingen skal være et bærende element i krigsskoleutdanningen og være et sammenhengende og prioritert område gjennom hele utdanningen. Lederutviklingen skal integreres i / bygge på alle emner og øvelser/seminarer ved den enkelte krigsskole.

Hver krigsskole fastsetter selv fagplaner for sine studieprogrammer innenfor rammeplanens mål og krav til innhold.

Studiet skal gi kadettene mulighet for en valgfri fordypning.

PEDAGOGISKE PRINSIPPER – ARBEIDS- OG UNDERVISNINGSFORMER

Generelt

Offisersutdanningen skal baseres på synergien mellom praktisk militærkunnskap og forskningsbasert viten og kunnskap.

Utdanningen skal utformes og organiseres etter en modell som vektlegger faglig fordypning.

Læringsmiljøet skal bestå av teoretiske og praktiske arenaer som til sammen danner en helhet. Kravet om en akademisk utdanning av høy kvalitet i kombinasjon med en mer praktisk rettet ferdighets- og kunnskapsutdanning forutsetter en utdanningsmodell der den teoretiske undervisningen søkes integrert i de praktiske læringsarenaene og hvor det faglige personalet holder høy kvalitet gjennom formell kompetanse og kontinuerlig FoU-virksomhet.

Tverrfaglige problemstillinger er egnet til å demonstrere helheten i utdanningen og fagenes forhold til hverandre. Tverrfaglige problemstillinger forbereder kadettene til offisersyrket. Slike problemstillinger inngår i studiet.

Institusjonen skal legge til rette for arbeids- og undervisningsformer der kadettene kan øve opp og utvikle evnen til å se Forsvaret og militærmakten i et bredere samfunns- og miljøperspektiv.

For å knytte den teoretiske utdanningen opp mot det yrket kadettene utdannes til bør det legges inn perioder med programmert praksis/trening.

Fagplanen gir utfyllende opplysninger, også om praksisformer.

VURDERING

Fagplanene angir vurderingsformene i hvert emne.

Karaktersystem

Vurderingsordningene følger av lov om universiteter og høyskoler og av Forsvarets regelverk, TfF kl 4.

Kontinuerlig oppfølging

Vurderingsformene skal ivareta både det *summative* (sluttproduktet) og det *formative* (tilbakemelding, veiledning) aspektet. Ved vurderingen må det tas hensyn til fagenes egenart og formelle eksamenskrav for å tildele bachelorgrad.

Studiet på krigsskolene er en helhetlig lederutdanning som både vektlegger kadettens faglige og personlige læring og utvikling. Derfor skal hver kadett følges opp kontinuerlig og få tilbakemeldinger som gjelder personlig utvikling, lederutvikling og faglige forhold.

Tilbakemeldingene kan bl.a. omfatte individuelle råd til kadettene om arbeidsformer.

Det forutsettes også at en fortsatt i stor utstrekning benytter slutteksamen som vurderingsform.

Forskrift om vurdering

Hver krigsskole skal ha egen forskrift om vurdering. Forskriftens bestemmelser skal følge av lov om universiteter og høyskoler og TfF kl 4 og presisere de forholdene som skal være enhetlige ved den enkelte krigsskole.

Vitnemål

Ved gjennomført og bestått studium mottar kadetten vitnemål for graden "bachelor i militære studier". Vitnemålet skal inneholde karakterutskrift. I tillegg skal det utstedes et vitnemålsvedlegg ("Diploma Supplement") på engelsk.

Hvis hovedkarakter føres på vitnemålet, kan det tas hensyn til andre forhold enn bare eksamensresultater. Fysisk fostring og militært forhold kan regnes inn etter regler gitt i fagplanen for studieprogrammet.

KVALIFISERINGSKURS FOR OFFISERER TILTENKT CIVIL UTDANNING

Utdanning ved sivile høyskoler i kombinasjon med krigsskoleutdanning

Forsvaret har behov for militært personell med høyere utdanning på områder som bare gis ved sivile høyskoler, for eksempel innenfor sanitet og forpleining.

For at personell med sivil utdanning skal kunne fungere i den militære profesjon, skal de gjennomgå en kvalifiserende utdanning ved krigsskolen. Personell som er tatt ut til slik sivil utdanning, gis normalt den militære kvalifiserende utdanningen før sivil utdanning, men det er også aktuelt etter den sivile utdanningen.

Innhold og omfang

Den militærfaglige utdanningen, som gis i kombinasjon med sivil høyskoleutdanning, har et omfang på inntil ett år. Avhengig av den enkelte kadetts sivile utdanningsbakgrunn består kurset av et utvalg av emner med utgangspunkt i rammeplanens pkt 6.1, inkludert tilhørende lederutviklingsprogram. De som skal videre på annen utdanning etter første studieår, eller har sivil utdanning som bakgrunn, må sikres kompetanse i stabsmetodikk tilsvarende 3 studiepoeng.

Bestemmelser for kvalifiseringskurset

Personell som gjennomfører den militærfaglige kvalifiseringen, behandles som kadetter.

Alle krav og beskrivelser i denne rammeplanen gjelder også for kvalifiseringskurset så lang de passer.

Personell med sivil utdanning har normalt en treårig høyskoleutdanning og bachelorgrad. Den aktuelle krigsskole utsteder vitnemål med karakterutskrift for gjennomført og bestått militærfaglig kvalifiseringsstudium. En slik

kombinasjon gir ikke ny (militær) bachelorgrad, men kvalifiserer for yrkestilsetting, kompetanseheving og militær videreutdanning.

TILLEGG

Pedagogiske prinsipper

Etablering og videreutvikling av en pedagogisk hensiktsmessig gjennomføring kan sammenfattes i fem hovedprinsipper.

Kadettaktivitet

Kadettaktivitet bør være en vesentlig del av arbeidsmetodene. Dette betyr at studieopplegget inneholder tilstrekkelig tid til bl.a. selvstudier, oppgaveløsninger og diskusjoner og til innlevering av arbeider med tilbakemelding fra faglærerne.

Ansvarlige kadetter

Kadettene har forskjellig erfaringsbakgrunn og faglig grunnlag og forskjellige forutsetninger innenfor de ulike emner. Derfor bør krigsskolene legge kadettens arbeidssituasjon til rette for at de selv skal ha ansvaret for å prioritere sin arbeidstid. Dette kan gjøres ved at deler av undervisningen er frivillig. Kadettene bør også få mulighet til individuell veiledning.

Den enkelte krigsskole må legge forholdene til rette for at kadettene tar ansvar for egen læring. Utdanningen krever at kadettene individuelt eller i grupper i betydelig grad arbeider med fagene i tillegg til planfestet undervisning. Like viktig er det imidlertid å understreke at ansvaret for egen læring også er kollektivt, dvs. at kadettene ved engasjement, diskusjon og samarbeid, bl.a. i kollokviegrupper, bidrar til læring også for sine medkadetter.

Integrering og relevans

Det skal legges vekt på å integrere emner og øke motivasjonen ved å påvise sammenhenger og bruke eksempler fra andre fag og fra tjenesten. Det kan oppnås høyere læringsutbytte ved å arbeide med samme emner i ulike fag, slik at kadettene ser sammenhenger og utvikler helhetsforståelse. Når teoriemner relateres til helheten og yrket i Forsvaret kombinert med påvirkning av holdninger og øvelse av ferdigheter under studietiden, utdyper det innholdet av fag og

aktiviteter. Dette må det tas hensyn til ved utarbeidelse av fagplaner.

Fordypning og modularisering

Et viktig prinsipp ved sammensetning av programmet er å unngå å splitte fagene i småemner. Med større enheter får kadettene færre emner samtidig, og kan lettere konsentrere seg om emnene. Ved å ha større enheter oppnås også bedre integrering og færre kadettevalueringer/eksamener.

Pedagogiske prinsipper og hjelpemidler

Den enkelte krigsskole har ansvar for utvikling av pedagogikk og undervisningsmetoder. Dette betyr at det vurderes, ved hver krigsskole eller i samarbeid mellom krigsskolene, å prøve ut prinsipper som for eksempel prosjektbasert læring, problembasert læring, bruk av IKT, simulatorbruk, fjernundervisning, virtuelt klasserom osv. Krigsskolene bør etablere pedagogiske fora der undervisningspersonell utveksler erfaringer og informerer om nyvinninger bl.a. ved å invitere gjesteforelesere eller arrangere seminarer.

Rammeplanen for krigsskoleutdanningen er godkjent av sjef Forsvarets skolesenter, generalmajor Rolf Thomsen, 30 mars 2005:

Godkjenning av
rammeplaner KS....

Studieprogram for Luftforsvarets treårig krigsskoleutdanning

STUDIEPROGRAMMETS GRUNNLAG OG STRUKTUR

Luftkrigsskolens oppgave er å utdanne kompetente og handlekraftige offiserer for Luftforsvaret og Forsvaret. Offisersutdanningen hviler på synergien mellom teoretisk og praktisk militærkunnskap, refleksjon, karakterdannelse og fysisk kapasitet. Læringsmiljøet består av mange teoretiske og praktiske arena som danner en helhet.

Utdanningen ved Luftkrigsskolen skal kvalitativt tilfredstille de krav som stilles til en slik akademisk utdanning i lov og forskrifter. Utdanningen gir graden *Bachelor i militære studier*, og er sentrert omkring luftmakt og luftmilitær ledelse. Disse studeres fra ulike faglige tilnærminger, og i en nasjonal og internasjonal politisk, sosial og teknologisk sammenheng.

Studieprogrammet inneholder åtte fag som er modulbasert og to gjennomgående fag. Modulene er i innhold satt sammen slik at de gir en faglig progresjon i utdanningsløpet.

Et sentralt mål for Luftforsvarets krigsskoleutdanning er å utvikle kadettens kunnskaper, holdninger og ferdigheter i rollene som individ, medarbeider og leder. Dette gjøres gjennom et overordnet perspektiv kalt *offisersutvikling*.

Øvelser er praktiske arenaer i utdanningen der kadettene kan anvende den kunnskapen de tilegner seg i fagene. Studiet avsluttes med en større øvelse som representerer syntesen i utdanningen.

I tillegg til den akademiske utdanningen, gjennomføres det hvert år bransjevise utdanningsmoduler (BRUM) av 3-4 ukers varighet. Disse modulene ligger utenfor bachelorprogrammet, og innholdet utarbeides av Luftforsvaret.

LKSK har en utdanningsmodell som kombinerer teoretisk undervisning med praktiske oppgaver, øvelser og refleksjon. Kadettene gis ut i fra den enkeltes ståsted og tidligere erfaringer en mulighet for å utvikle seg som offiser. Dette vil foregå ved at den enkelte blir satt i, og tidvis selv velger, situasjoner hvor det er mulighet for å utvikle sin egen handlingskompetanse (egenutvikling). Akademiske emner og praktiske treningsarenaer skal sette offisersperspektivet

inn i en luftoperativ sammenheng. Kullsjefen har det overordnede ansvaret for å koordinere utdanningen slik at målene for offisersutviklingen realiseres. Alle ansatte, og den enkelte kadett, har i fellesskap ansvaret for offisersutviklingen.

STUDIEPROGRAMMETS INNHOLD

Overordnet perspektiv og utdanningsmål: Offisersutvikling

Målsettingene med offisersutvikling er å utvikle kadettens kunnskaper, holdninger og ferdigheter i rollene som individ, medarbeider og leder. En helhetlig utvikling av både profesjon og person vil øke kadettens handlingskompetanse og på den måten fylle de krav som stilles til en offiser i fred/omstilling, krise og krig. Gjennom tilrettelegging, veiledning, refleksjon og oppfølging i et læringsmiljø bestående av teoretiske og praktiske arenaer, vil offisersutvikling bidra til bevisstgjøring og utvikling av den enkelte kadetts egenskaper og potensiale.

Utdannings- og utviklingsarenaer

Utviklingen av offiseren skjer innenfor en rekke arenaer. Disse arenaene er de tradisjonelle undervisningsrom, øvelser og praktiske oppgaver, prosjekt, kadettsamfunnet og arenaer som skapes gjennom de oppdrag kadetter tildeles i offisers- og kadettrollen.

Enkelte aktiviteter har ikke sin naturlige plass i noen fagmoduler, men er likevel viktig som ledd i Offisersutviklingen. Disse aktivitetene fanges opp av skolen ved å gjennomføre prosjekter, seminarer, fellessamlinger, aktiviteter som gir innføring i militære tradisjoner og militær kultur. Denne aktiviteten beskrives i en egen plan for *Offisersutvikling*.

FAGENE I STUDIEPROGRAMMET

MODUL 1, METODE (15 studiepoeng)

Modulen vil i sin helhet gi innføring i vitenskapsteori, forskningsmetodikk og stabsmetodikk. De metodiske tilnærmingene vil i hovedsak være i samsvar med samfunnsvitenskapelig- og historisk fagtradisjon, samt stabsmetodikk inkludert operativ planlegging. I tillegg vil modulen gi grunnleggende kunnskap innen matematikk og statistikk.

Modulen skal gi kadettene kjennskap til de grunnleggende problemstillinger som vitenskapsteorien reiser med hensyn til valg av

ulike metoder, samt gi en innsikt i de metoder, verktøy og teknikker som brukes i de ulike fagtradisjonene og i stabsmetodikken. Gjennom denne kunnskapen skal kadettene kunne foreta hensiktsmessige valg i eget analyse-, utrednings- og forskningsarbeid, og kritisk kunne vurdere andres tilsvarende arbeid.

Den metodiske forståelsen vil i hovedsak være verktøy for produksjon av enkle skriftlige oppgaver og bacheloroppgave, samt ulike utredninger og analyser i forbindelse med stabsarbeid. Modulen skal også danne grunnlaget for en kritisk lesning av pensumlitteratur.

Modulen består av følgende emner:

- Emne 1: [Innføring i metode](#) (2 studiepoeng)
- Emne 2: [Matematikk](#) (3 studiepoeng)
- Emne 3: [Stabsmetodikk](#) (2 studiepoeng)
- Emne 4: [Vitenskapelig produksjon](#) (3 studiepoeng)
- Emne 5: [Statistikk](#) (3 studiepoeng)
- Emne 6: [Operativ planlegging](#) (2 studiepoeng)

MODUL 2, LEDELSE, INDIVID OG GRUPPE (20 studiepoeng)

Modul II skal tilføre kadettene, kunnskaper og ferdigheter og innsikt innenfor følgende områder:

- Individuelle forutsetninger og kapasiteter som offiser og leder (kravanalyse)
- Sammenhenger mellom psykiske, fysiske, sosiale og etiske faktorer i utøvelsen av lederskap (praktisk erfaring)
- Egen kapasitet som grunnlag for utvikling av hensiktsmessige mestringsstrategier og lederhandlinger i fred, krise og strid.
- Menneskelig samhandling og lagbygging
- Egen og andres atferd i samarbeidssituasjoner (praktisk erfaring)
- Belastninger i krise/krigs innvirkning på en militær enhet. Kunnskap om forebygging, minsking og håndtering av disse belastninger.
- Mellommenneskelig kompetanse

Modulen omfatter følgende emner:

- Emne 1: Selvledelse og kommunikasjon
- Emne 2: Ledelse av grupper og gruppeutvikling
- Emne 3: Etikk og kultur
- Emne 4: Ledelse i kaos og krise

MODUL 3, LUFTMAKTENS RAMMEVERK (23 studiepoeng)

Modulen gi kadettene kunnskap om, og forståelse for, de politiske institusjoner og de beslutningsprosesser som former det samfunnet som Forsvaret er en del av, og som offiseren skal utøve sin profesjon innenfor. Modulen skal gi kunnskap om nasjonale og internasjonale sikkerhetspolitiske utviklings-trekk de siste hundre årene som en ramme for innsikt i de sikkerhetspolitiske utfordringene Norge og det internasjonale samfunnet har stått og står overfor. Videre skal modulen gi kunnskap om det som har vært definert som norske sikkerhetsinteresser. Gjennom studiet av emner i internasjonal politikk, skal kadettene gis kunnskap om internasjonale konflikter, og militærmakten og luftmaktens rolle i løsningen av disse. Faget skal gi forståelse for de forutsetningene som ligger til grunn for bruk av militær makt, og de samfunnsmessige forhold militærmakten virker innenfor. Studiet av Forsvarets rolle som sikkerhetspolitisk virkemiddel vil derfor stå sentralt, der vekten vil bli lagt på luftmakt og Luftforsvaret.

Modulen omfatter følgende emner:

- Politisk system – makt, prosesser og institusjoner
- Norsk utenriks-, sikkerhets- og forsvarspolitikk
- Internasjonal politikk, konflikter og militærmaktens anvendelse
- Militærmaktens teknologiske grunnlag

MODUL 4, MILITÆRMAKT OG LUFTMAKT – TEORI OG ANVENDELSE (28 studiepoeng)

Modulen skal gi kadettene en helhetsforståelse for hvordan militær makt anvendes og virker som et av flere politiske instrumenter i fred, krise og krig. Dette gjøres gjennom et historisk og teoretisk studium av militærmakt og luftmakt. For å skape forståelse for hva egen forsvarsgren kan og ikke kan bidra med, legger modulen hovedvekt på bruken av luftmakt.

Kadettene skal imidlertid også gis kunnskap om land- og sjømakt for å utvikle en fellesoperativ forståelse. Modulen skal gi kadettene innsikt i teorier om luftmaktens mulige anvendelsesområder og luftmaktens virkning. Evnen til å sette disse inn i en større samfunnsmessig sammenheng skal utvikles, herunder maktanvendelsens virkning i ulike kulturelle sammenhenger. Det skal også utvikles kunnskap om og holdninger til de rettslige og politiske begrensninger som settes til anvendelsen av luftmilitær maktbruk. Denne kunnskapen skal settes inn i en grunnleggende forståelse for kommando- og kontrollproblematikk. Modulen skal videre gi kunnskap om de militærteknologiske utviklingstrekk, og hvordan teknologien påvirker luftkrigen.

Modulen omfatter følgende emner:

- Militærteori og krigens natur
- Doktrineutvikling
- Manøverteori og manøverkrig
- Styrkeanvendelse, inndelt i følgende temaer:
  - Støtte-styrkeforsterkningsoperasjoner
  - Bakkebasert støtte
  - Verdensrommet
  - Kommando og kontroll
  - Luftforsvarets historie
  - Luftmakt i fremtiden
  - GILs luftmaktseminar

MODUL 5, LEDELSE AV ORGANISASJON (20 studiepoeng)

Modulen skal gi økt helhetsforståelse og handlingskompetanse når det gjelder å utvikle og lede enheter i Forsvaret. Dette innebærer mellom annet innsikt i de krefter og dilemmaer som virker i organisasjoner i endring, innsikt i kulturutfordringer knyttet til samarbeid med andre nasjoner og hensiktsmessig ressursforvaltning til virksomhet i Luftforsvaret og Forsvaret.

Modulen omfatter følgende emner:

- Perspektiver på organisasjon og ledelse med en tradisjonell tilnærming
- Kommunikasjon i organisasjoner
- Organisasjoner sett i lys av kaos og kompleksitetsteori
- Forsvarets organisasjon

- Organisasjonskultur
- Kulturelle utfordringer knyttet til internasjonalt engasjement
- Overordnet styring
- Økonomiforvaltning
- Logistikk
- Human Resource Management (HRM)
- HMS og miljøledelse

MODUL 6, VALGFRIE EMNER (7 studiepoeng)

I denne modulen gis kadettene mulighet til å velge fordypningsemner. Modulen skal gi kadettene mulighet til fordypning innenfor et av Luftkrigsskolens strategiske satsningsområder; luftmakt og luftmilitær ledelse. Fordypningsstudiet skal legge vekt på å utvikle evnen til selvstendig tenkning, analyse og metodikk, og gi den enkelte kadett muligheten til å realisere egne ønsker om studier på felter som er av interesse for Luftforsvaret. Fordypningsstudiet skal bidra til skolens faglige utvikling, og vil således være en viktig faktor i Luftkrigsskolens FoU-virksomhet.

Kadettene skal velge mellom minst tre ulike emner fastsatt av Luftkrigsskolens faglige styre. Disse emnene skal speile ulike faglige tilnærminger, og ett eller flere emner skal tilbys innenfor hvert av skolens strategiske satsningsområder. Luftmakt og luftmilitær ledelse. Hvilke emner som tilbys vil imidlertid variere fra år til år, avhengig av tilgjengelig lærekrefter og hva Luftforsvaret og Luftkrigsskolen til enhver tid definerer som sine behov.

MODUL 7, BACHELOROPPGAVE (15 studiepoeng)

Bacheloroppgaven skal bidra til å utvikle evnen til selvstendig tenkning, analyse og metodikk, og gi den enkelte kadett muligheten til å realisere egne ønsker om studier på felter som er av interesse for Luftforsvaret. Bacheloroppgaven er tenkt som en praktisk øvelse i et selvstendig forskningsarbeid. Hensikten med å skrive en bacheloroppgave som et individuelt selvstendig arbeide, er å utvikle kadettens fremstillingsevne, selvstendige analytiske tenkning og vurdering.

MODUL 8, LEDELSE AV OPERASJONER (22 studiepoeng)

Hovedhensikten med modul VIII er å gi kadettene en arena der kunnskap fra alle tidligere moduler kan anvendes for å øke forståelsen for ledelse av luftmilitære operasjoner. Samtidig skal kadettene gis et relevant innblikk i luftmilitære utfordringer og gis muligheten til å sette dette inn i sin fremtidige rolle som offiser og leder i Luftforsvaret. Modul VIII skal ha hovedfokus på luftmilitære operasjoner, men skal også gi innsikt i ledelse i en fellesoperativ kontekst.

I dette ligger teori, erfaringsoverføring og praktisk trening i luftmilitær maktanvendelse, beslutningsdilemma og operativ ledelse av luftmilitære avdelinger. Modulen skal samtidig gi kadettene kunnskap om de nyeste operative konsepter i det norske Forsvaret, som Nettverksbasert forsvar (NbF), Effektbaserte operasjoner (EBO) og Luftforsvarets M2N konsept. Kadettene skal også tilføres kunnskap om sentrale NATO-konsepter og prosedyrer, samt om etterretningstjeneste.

Samlet skal kadettene gis metodisk, teoretisk og praktisk kunnskap som skal anvendes til å planlegge og gjennomføre et detasjement som ledd av en større kampanje/øvelse. I dette skal det gis anledning til anvendelse av kunnskap om bruk og ledelse av luftstridsmidler samt bransjemessig og individuell kompetanse. Modulen omfatter følgende emner:

- Ledelse av luftmilitære operasjoner i et nasjonalt perspektiv
- Ledelse av luftmilitære operasjoner i et internasjonalt perspektiv

GJENNOMGÅENDE FAG: ENGELSK (totalt 18 studiepoeng)

Det overordnede målet for faget Engelsk er å sikre at Luftforsvaret har offiserer som kan lede og drive militær virksomhet i sammenhenger der engelsk er arbeidsspråk. For å oppnå dette skal faget både formidle kunnskap om hvordan engelsk brukes for å kommunisere om relevante militærfaglige emner, og skape arena som gir nødvendig øvelse i å omsette kunnskapen i praktisk handling.

Engelsk første studieår (8 studiepoeng)

Hovedvekten det første året ligger på grunnleggende militær engelsk, BME. Med dette forstås et studium av hvordan engelsk språk brukes til å kommunisere i og om militær virksomhet i kontekster som går fra det taktiske til det operasjonelle nivå. Undervisningen tar

utgangspunkt i et utvalg episoder fra det 20. århundre der militærmakt har kommet til anvendelse, og tilstreber å formidle og utvikle relevant språkkunnskap som kan anvendes på personell og organisasjon, våpen og teknologi, taktikk og operasjoner.

Parallelt med undervisningen i *Basic Military English* drives det praktiske øvelser som skal stimulere til ferdighetsutvikling. Disse vil være av ulike typer og omfatte både lytteforståelse, leseforståelse, skriveferdighet og taleferdighet

Engelsk andre studieår, høstsemesteret (3 studiepoeng)

Hovedvekten ligger her på leseforståelse og skriveferdighet. Stoffet man skal arbeide med skal så langt det språkpedagogisk hensiktsmessighentes fra pensum i Modul 4, *Militærmakt og luftmakt – teori og anvendelse*

Engelsk andre studieår, vårsemesteret (3 studiepoeng)

I vårsemesteret i andre skoleår gjennomføres engelskfaget sammen med Modul 5. Engelsk setter fokus på praktisk anvendelse av engelsk i organisasjonssammenheng: diskusjon, argumentasjon, kritisk drøfting, formell korrespondanse, notater, rapporter etc.

Engelsk tredje studieår, vårsemesteret (4 studiepoeng)

Engelskundervisningen i tredje studieår i vårsemesteret skal utvikle evnen til å anvende engelsk under planlegging og utførelse av operasjoner og er integrert med Modul 8, *Ledelse av operasjoner*. Det gis her en innføring i en høyt spesialisert form for militær engelsk som i tråd med språkpedagogisk tradisjon benevnes ESP. Aktuelle temaer/kontekster er i denne sammenhengen internasjonalt stabsarbeid, operasjonsplanlegging, operasjonsordre, brief og presentasjoner. Det gis innføring i krigslist, som redegjør for metodiske og folkerettslige forutsetningene for villedning av en fiende og gjennom studium av utvalgte eksempler viser hvordan planlagt list kan omsettes i praksis.

GJENNOMGÅENDE FAG: FYSISK FOSTRING (totalt 12 studiepoeng)

Faget fysisk fostring skal gi økt innsikt i og forståelse for fagets plass i Luftforsvarets virksomhet, og om forholdet mellom fysisk yteevne og utøvelsen av offisersyrket. Kjennskap til menneskets fysiologiske muligheter og begrensninger skal gi varig bevissthet om evnen til å lede seg selv og andre, og bidra til å utvikle gode treningsvaner.

Utdanningens overordnede og gjennomgående perspektiv

Plan for offisersutvikling ved Luftkrigsskolen

HENSIKT

Målsettingene med offisersutvikling er å utvikle kadettens kunnskaper, holdninger og ferdigheter i rollene som individ, medarbeider og leder. En helhetlig utvikling av både profesjon og person vil øke kadettens handlingskompetanse og på den måten fylle de krav som stilles til en offiser i fred/omstilling, krise og krig. Gjennom tilrettelegging, veiledning, refleksjon og oppfølging i et læringsmiljø bestående av teoretiske og praktiske arenaer, vil offisersutvikling bidra til bevisstgjøring og utvikling av den enkelte kadetts egenskaper og potensiale.

GRUNNLEGGENDE FORUTSETNING

Alt som gjøres i regi av Luftkrigsskolen skal bidra til å utdanne og utvikle offiseren. Dermed skal det tilstrebes at all offisersutvikling skjer innenfor fagmodulene. Enkelte aktiviteter har ikke sin naturlige plass i noen fagmoduler, men er likevel viktig som ledd i Offisersutviklingen. Disse aktivitetene fanges opp av skolen ved å gjennomføre prosjekter, seminarer, fellessamlinger og håndheving av militære tradisjoner og militær kultur.

GJENNOMFØRING

LKSK har en utdanningsmodell som kombinerer teoretisk undervisning med praktiske oppgaver, øvelser og refleksjon, veiledning og oppfølging. Kadettene gis ut i fra den enkeltes ståsted og tidligere erfaringer en muligheten for å utvikle seg som offiser. Dette vil foregå ved at den enkelte blir satt i og tidvis selv velger situasjoner hvor det er mulighet for å utvikle sin egen handlingskompetanse (egenutvikling). Akademiske emner og praktiske treningsarenaer skal sette offisersperspektivet inn i en luftoperativ sammenheng. Kullsjefen har det overordnede ansvaret for å koordinere utdanningen slik at målene for offisersutviklingen realiseres. Alle ansatte, og den enkelte kadett, har i fellesskap ansvaret for offisersutviklingen.

Arenaer for offisersutvikling

Utviklingen av offiseren skjer innefor en rekke arenaer. Disse arenaene er de *tradisjonelle undervisningsrom, øvelser og praktiske oppgaver, prosjekt og kadettsamfunnet* og arenaer som skapes gjennom de *oppdrag kadetter tildeles og tar i offisers- og kadettrollen*.

Hensikten med aktivitetene i de enkelte *fag, øvelser og praktiske oppgaver* i tilknytning til disse er beskrevet i de respektive *fagplaner*, og omtales ikke nærmere i planen for offisersutvikling.

Et viktig aspekt ved offisersutviklingen er å utvikle kadettene muntlige og språklige fremstillingsevne. Dette realiseres gjennom alle de ulike arenaene for offisersutviklingen. Hver kadett skal i løpet av studiet publisere minimum en artikkel på Luftkrigsskolens nettsider. Denne kan ha utgangspunkt i en av de obligatoriske skriftlige oppgavene fra en av modulene.

Hensikten med å gjennomføre *prosjekter* er i tillegg til prosjektets konkrete mål, å gi kadettene trening i og kunnskap om å arbeide i grupper, lede grupper, utvikle samarbeidsformer, planlegge og iverksette et pålagt oppdrag. Kadettene vil i løpet av de tre årene være ansvarlig for planlegging, gjennomføring og etterarbeid av ulike prosjekter ved skolen. Kadettene vil også være deltakere på prosjekter som gjennomføres av andre klassetrinn, avhengig av prosjektets art og tidsfasing.

Kadettene tildeles en veileder som følger prosjektet. Prosjektet evalueres i forhold til planlegging, gjennomføringen og etterarbeid, og det skal leveres to rapporter. Den ene rapporten skal være en erfaringsrapport om den tekniske gjennomføringen av prosjektet, og den andre rapporten skal være en læringsrapport som har fokus på gruppens interaksjon og prosesser. Prosjektrapportene må bestå.

Utdanningen av offiserer innebærer også en skolering i militære disipliner og tradisjoner. Dette er en innføring i gjennomføring av militær vaktjeneste (spesielt tjeneste som daghavende offiser), oppdrag innenfor og utenfor skolens område (som for eksempel klassekommandør), paradeoppdrag, oppstillinger, deltagelse ved høytidsmarkeringer (for eksempel 17 mai-feiring og kirkeparade), kransenedleggelse, bårevakt i forbindelse med dødsfall, kadettutveksling (både nasjonalt og internasjonalt), og lignende oppgaver. I tillegg

må kadettene påregne deltakelse på *seminarer* av ulike karakter, både som deltaker og som en del av gjennomføringen.

Kadettene vil være involvert i aktiviteter i *kadettsamfunnet* med et prosjektmessig preg, og enkelte av disse aktivitetene er i nært samarbeid med Luftkrigsskolen. Deltagelse i denne aktiviteten vil være viktige bidrag til kadettens offisersutvikling.

Refleksjon og veiledning

Kontinuerlig og systematisk refleksjon og veiledning er viktige elementer i offisersutviklingen. Dette gir kadettene mulighet til å øke sin selvinnsett (bevissthet om egen effekt på andre og andres effekt på en selv), sin etiske bevissthet og kulturforståelse. Hensikten med all veiledning ved LKSK er å bidra til kadettens faglige og personlige videreutvikling som leder i Forsvaret. Handlingskompetansemodellen legges til grunn for den enkeltes læring og utvikling (Jfr Skolereglement for Luftkrigsskolen) og skolens kullsjefer, øvrige ansatte og *kadetter* gir veiledning og tilbakemelding i forhold til løsning av oppdrag og kadettens egen utvikling. Skolens ansatte og den enkelte kadett (ved egen selvinnsett) danner grunnlaget for at en bevisst utvikling kan skje. Kadettene er viktige bidragsytere til medkadettens utvikling.

Refleksjon og veiledning skal gjennomføres gjennom hele studietiden både for å utvikle kadettens potensial og for å bidra til personlig vekst. Det er derfor avsatt tid til refleksjon og veiledning ved øvelser og prosjekter og etter hver modul. I refleksjonen skal den enkelte kadett reflektere over hva modulen har tilført den enkelte som *individ*, *medarbeider* og *leder*. Veiledning er et behov og en prosess som ikke nødvendigvis kan planlegges, og foregår derfor fortløpende på kadettens og skolens initiativ. Veiledere tildeles når kadettene får muntlige og skriftlige oppgaver.

I første skoleår deles kadettene inn i *lag* som får tett oppfølging av en lagsveileder utpekt blant skolens ansatte. Lagsveilederne arbeider tett opp mot kullsjef for å skape en best mulig oversikt over kadettene, samt å sikre en best mulig veiledning. Andre og tredje skoleår forventes det at kadettene selv tar mer ansvar for egen utvikling, både i grupper og individuelt. Dette skjer i samarbeid med kullsjefen og fagansvarlige.

Systematisk tilbakemelding om kadettens utvikling ivaretas av kullsjef og eventuelt lagsveilederne gjennom fastsatte samtaler. Disse samtalerne er en arena hvor kadettene kan ta opp aktuelle tema som berører den

enkelte og skolesituasjonen generelt. I første skoleår gjennomføres "bli kjent-", "midtveis-" og årsavslutningssamtale. For de to påfølgende årene gjennomføres "midtveis-" og årsavslutningssamtale. Gjennom disse samtalerne skal kadetten meddeles den enkeltes utviklingspotensiale i rollen som *individ*, *medarbeider* og *leder* i Forsvaret.

GJENNOMFØRINGEN FOR DE ENKELTE KULL

Første skoleår

Skoleåret skal legge grunnlaget for å utvikle integritet og holdninger som offiser, etisk bevissthet og relasjonsbygging. Året skal legge basis for og utvikle kadettens evne til kritisk sans, analyse, faglig skriftlig og muntlig fremstillingsevne. Studieåret skal også gi kadetten mulighet til å sette egen rolle som offiser i et helhetlig perspektiv.

Kadettene ved første avdeling planlegger, organiserer og gjennomfører ICCS for eget kull. Dette skal gi trening og innføring i å jobbe med et prosjekt, i tillegg til at gjennomføringen skal bidra til å opprettholde et godt ferdighetsnivå i militære enkeltmannsferdigheter. De to prosjektrapportene som skal leveres i etterkant av prosjektet, skal hver ha et omfang på 3 – 4 sider.

Det skal leveres flere skriftlige arbeider i henhold til fagplanene for den enkelte modul. Hensikten skal i tillegg til det faglige innholdet, utvikle kadettens skriftlige fremstillingsevne.

Det skal gjennomføres faglig relaterte *appeller* i alle modulene, hvor hensikten er å utvikle den muntlige fremstillingsevnen og å utvikle trygghet og trening i å presentere et budskap for et større publikum.

Andre skoleår

I andre skoleår skal kadettene planlegge, organisere og gjennomføre følgende prosjekter; oppstartsseminar, graduasjonsball, kreftaksjon og ICCS.

Oppstartsseminaret skal gjennomføres i starten av studieåret, før undervisningen begynner. Hensikten med seminaret er å gi innføring og trening i å arbeide med et prosjekt, og å presentere skolens organisasjon, kultur, og tradisjon for de nye kadettene, samt fungere som teambygging for kadetter og skolens ansatte.

Graduasjonsballet skal gjennomføres i juni i sammenheng med graduasjon for kadettene

på tredje avdeling. Hensikten er å gi innføring og trening i å arbeide med et prosjekt, å gi innsikt i Luftkrigsskolens og Luftforsvarets tradisjoner, stil og etikette, samt å bidra til kadettutveksling med andre nasjoner.

Kreftaksjonen skal gjennomføres i samarbeid med Støtteforeningen for kreftsyke barn ved St Olavs hospital i Trondheim. Hensikten er å gi innføring og trening i å arbeide med et prosjekt, videreføre kreftaksjonen som en tradisjon i Luftforsvaret, synliggjøre Forsvaret som en ansvarsbevisst samfunnsaktør, og å øve samhandling med organisasjoner i og uten for Forsvaret.

ICCS skal, i likhet med første avdeling, planlegges, organiseres og gjennomføres for eget kull. Dette skal gi trening og innføring i å jobbe med et prosjekt, i tillegg til at gjennomføringen skal bidra til å opprettholde et godt ferdighetsnivå i militære enkeltmannsferdigheter.

De to prosjektrapportene som skal leveres i etterkant av hvert prosjektet, skal hver ha et omfang på 3 – 4 sider.

Det skal leveres flere skriftlige arbeider i henhold til fagplanene for den enkelte modul. Hensikten skal i tillegg til det faglige innholdet, videreutvikle kadettene skriftlige fremstillingsevne.

Det skal gjennomføres faglig relaterte *appeller* i alle modulene, hvor hensikten er å videreutvikle den muntlige fremstillingsevnen og å utvikle enda større grad av trygghet og trening i å presentere et budskap for et større publikum.

Både de muntlige og de skriftlige arbeidene får strengere krav til engelsk språkferdighet dette skoleåret.

Tredje skoleår

I tredje skoleår skal kadettene planlegge, organisere og gjennomføre følgende prosjekter: *Forsvarets mesterskap i flytrekamp*, *instruktiv messemiddag*, *studietur* og *ICCS*.

Forsvarets mesterskap i flytrekamp skal gjennomføres i høstsemesteret. Hensikten er å gi innføring og trening i å arbeide med et prosjekt, å gjennomføre et arrangement med høy idrettslig og arrangementsmessig kvalitet og god sosial profil, samt å gi innsikt i Luftkrigsskolens og Luftforsvarets tradisjoner.

Instruktiv messemiddag gjennomføres i høstsemesteret. Hensikten er å gi innføring og trening i å arbeide med et prosjekt, og å gi

innsikt i Luftkrigsskolens og Luftforsvarets tradisjoner, stil og etikette.

Studietur skal gjennomføres i løpet av året. Hensikten er å gi innføring og trening i å arbeide med et prosjekt, å utarbeide og gjennomføre et faglig godt program, å øve samhandling med organisasjoner i og uten for Forsvaret, og å legge grunnlaget for et faglig nettverk.

ICCS skal, i likhet med første og andre avdeling, planlegges, organiseres og gjennomføres for eget kull. Dette skal gi trening og innføring i å jobbe med et prosjekt, i tillegg til at gjennomføringen skal bidra til å opprettholde et godt ferdighetsnivå i militære enkeltmannsferdigheter.

De to prosjektrapportene som skal leveres i etterkant av hvert prosjektet, skal hver ha et omfang på 3 – 4 sider.

EVALUERING

Kadettene gis skriftlige tilbakemeldinger på sin læring og sitt utviklingspotensial i henhold til Skolereglement for Luftkrigsskolen.

Gjennomgående fag i utdanningen

I bachelorutdanningen er fagene fysisk fostring, [engelsk](#) og [metode](#) gjennomgående ved at de går over alle tre studieårene.

Fagplan fysisk fostring

Fagplan nr:	BA-FYFO-05/06-01
Totalt antall studiepoeng:	12 (4 hvert studieår)
Fagansvarlig:	Major Rune Nilsen
Andre opplysninger/ nødvendig informasjon:	

MÅLSETTING

Faget fysisk fostring skal gi kadettene økt innsikt i og forståelse for fagets plass i Luftforsvarets virksomhet, og om forholdet mellom fysisk yteevne og utøvelsen av offisersyrket. Utdanningen skal gjennom kjennskap til menneskets fysiologiske muligheter og begrensninger, gi en varig bevissthet om kadettens evne til å lede seg selv og andre. I tillegg skal faget bidra til å utvikle gode treningsvaner og en aktiv livsstil.

FORKUNNSKAPER

Ingen spesielle.

GJENNOMFØRING

Modulen Fysisk fostring er et gjennomgående fag som vil søke å belyse menneskets fysiologiske muligheter og begrensninger, og den fysiske kapasitets betydning for menneskets yteevne i ulike situasjoner. Faget skal stimulere til fysisk aktivitet og skape forståelse hos den enkelte offiser for viktigheten av å vedlikeholde fysisk form og idrettslige ferdigheter. Fagets teoretiske innfallsvinkler tar sitt utgangspunkt både i naturvitenskapelige, samfunnsvitenskapelige og humanistiske perspektiver.

Undervisningen gjennomføres som en kombinasjon mellom praktisk metodisk aktivitet og forelesninger. Enkelte emner gjennomføres som kurs, som elevinstruksjon, eller i forbindelse med øvelsene.

Ved skolestart hver år vil kadettene få målt maksimalt oksygenopptak.

Kadettene skal hvert år levere treningsdagbok som dokumenterer all treningsaktivitet som er gjennomført i løpet av skoleåret.

EMNER OG DELEMNER

Fysisk fostring er et gjennomgående fag som gjennomføres parallelt med den øvrige utdanningen. Faget er tematisk strukturert i tre emner:

1. Kropp og energi
2. Bevegelsesformer og opplevelse av bevegelse
3. Militær ferdighetstrening og militær idrett

Emnet *kropp og energi* skal danne det teoretiske grunnlaget for økt innsikt og forståelse om kroppen og dens yteevne, og består av følgende delemner:

- Dualistisk og holistisk syn på fysikk og psyke
- Fysisk form og fysisk aktivitet
- Kvantitet og kvalitet
- Evaluering – test og opplevelse

Emnet *bevegelsesformer og opplevelse av bevegelse* skal gi den enkelte kadett en personlig bevegelsesopplevelse som grunnlag for kunnskap om menneskets muligheter og begrensinger. Følgende delemner inngår:

- Regler og frihet
- Turn og nærkamp
- Deler og helheter
- Lukkede og åpne ferdigheter

Emnet *militær ferdighetstrening og militær idrett* skal gi den enkelte kadett en innsikt i og forståelse for fagets plass og rolle i Forsvaret generelt og Luftforsvaret spesielt. Følgende delemner inngår:

- Basisferdigheter (ICCS) og spesialferdigheter
- Sportsskyting og bruk av våpen til militære formål
- Langrenn og bruk av ski i Forsvaret
- Flytrekamp og kommandoløp
- Uteaktivitet og inneaktivitet
- Undervisning, instruksjon og øvelser

EKSAMEN

I emnet *kropp og energi* skal det første studieår leveres en rapport der egen praksis settes i en teoretisk sammenheng. Denne rapporten gir 4 studiepoeng.

I emnet *bevegelsesformer og opplevelse av bevegelse* skal det andre studieår leveres en rapport som evalueres tilsvarende 4 studiepoeng. Denne rapporten skal være et metodisk arbeid som tar sitt utgangspunkt i kadettens egen gjennomføring og utvikling i faget.

Etter tre år skal det lages en rapport som omhandler alle tre årene. Denne rapporten skal dokumentere og analysere effekten av eget treningsarbeid og inneholde en refleksjon over prosessene. Det vil bli gjennomført 2 tellende konkurranser i flytrekamp hvert år. Den beste av de to som gjennomføres trede studieår blir tellende. Rapporten evalueres tilsvarende 3 studiepoeng og resultatene fra flytrekampen 1 studiepoeng.

Det gjennomføres hvert år prøver til årlig fysisk test. For å få godkjent studieåret, må kadetten ha bestått minimumskravene til årlig fysisk test.

PENSUM

- Engel, Lis (2001). *Krop, psyke, verden*. nstitutt for Idræt, Købehavns Universitet & Forlaget Hovedland.
- Gjerset, Asbjørn (red) (1992). *Idrettens Treningslære*. Universitetsforlaget, Oslo.
- BFL 40 – 13 A (Direktiv for Fysisk Fostring I Luftforsvaret)
- BFL 40 – 16 A (Reglement for Fly 3 kamp)
- Reglement for "Grunnleggende militære enkeltmannsferdigheter (ICCS)"

Engelsk

MÅLSETTING

Det overordnede målet for faget Engelsk er å sikre at Luftforsvaret har offiserer som kan lede og drive militær virksomhet i sammenhenger der engelsk er arbeidsspråk. For å oppnå dette skal faget både formidle kunnskap om hvordan engelsk brukes for å kommunisere om relevante militærfaglige emner, og skape arena som gir nødvendig øvelse i å omsette kunnskapen i praktisk handling.

FORKUNNSKAPER

De to emnene som gjennomføres i tilknytning til Modul 4 og Modul 5 bygger på kunnskapene fra første studieår, men er kunnskapsmessig innbyrdes uavhengige.

Emnet som gjennomføres i tilknytning til Modul 8 i siste semester av tredje studieår, bygger på den samlede fagkunnskap fra studiets to første år.

GJENNOMFØRING

Studiet gjennomføres etter en samlet plan som skal sikre en kunnskapsmessig progresjon fra det grunnleggende, allmenne mot det avanserte og spesialiserte, og en innholdsmessig samordning med den øvrige kunnskapsformidlingen ved skolen. Ferdighetsutviklingen innrettes slik at lytteforståelse sluttevalueres etter studiets første år, leseforståelse og skriveferdighet i løpet av andre år, og taleferdighet etter tredje år. En nærmere presisering av engelskfagets innhold finnes under presentasjonen av faginnholdet for hvert studieår.

Modul 1: Metode

MÅLSETTING

Modulen vil gi innføring i vitenskapsteori og forskningsmetodikk, inkludert grunnleggende kunnskap i matematikk og statistikk, og det blir lagt vekt på ulike metodiske tilnærminger.

Modulen skal gi kjennskap til de grunnleggende problemstillinger som vitenskapsteorien reiser med hensyn til valg av ulike metoder, samt gi en innsikt i de metoder, verktøy og teknikker som brukes i de ulike fagtradisjonene og i stabsmetodikken. Gjennom dette skal kadettene kunne foreta hensiktsmessige valg i eget analyse-, utrednings- og forskningsarbeid, og kritisk kunne vurdere andres tilsvarende arbeid.

Den metodiske forståelsen vil i hovedsak være et verktøy for produksjon av enkle skriftlige oppgaver og bacheloroppgave, samt ulike utredninger og analyser i forbindelse med stabsarbeid. Modulen skal også danne grunnlaget for en kritisk lesning av pensumlitteratur.

FORKUNNSKAPER

Ingen.

EMNER

Modulen består av følgende emner:

- Emne 1: Innføring i metode (2 studiepoeng) i høstsemesteret første studieår
- Emne 2: Matematikk (3 studiepoeng) i høstsemesteret første studieår
- Emne 3: Stabsmetodikk (2 studiepoeng inngår i modul IV – *Luftmakt praksis og teorier*) i høstsemesteret andre studieår
- Emne 4: Vitenskapelig produksjon (3 studiepoeng) i høstsemesteret tredje studieår
- Emne 5: Statistikk (3 studiepoeng) i høstsemesteret tredje studieår
- Emne 6: Operativ planlegging (2 studiepoeng inngår i modul VIII – *Luftoperativ ledelse*) i vårsemesteret tredje studieår

Første studieår (kull 57)

Årsplanen viser hele Luftkrigsskolens faglige aktivitet gjennom skoleåret.

For hvert kull er det utarbeidet en undervisningsplan som viser når de ulike fag startet og slutter, omfanget av dem og hvilke eksamensdatoer som gjelder.

Undervisningsplan LKSK kull 57, skoleåret 2006/2007:

Fag	Start	Slutt	Timer totalt	Antall uker	Eksamensdato
Modul 0	8 aug	18 aug		2	Ingen eksamen.
Modul 1, emne 1	4 sept	13 sept	36	1 ½	Ingen eksamen.
Modul 1, emne 2	13 sept	22 sept	36	1 ½	Eksamen 3 timer, 19 – 22 september 2006, start kl 0830
Modul 2, øvelse «Referanse»	28 aug	2 sept		1	Ingen eksamen. Miniseminar onsdag 6 september 2006
Modul 2	25 sept	30 mai	217	31	1. Gruppeeksamen, 14 desember 2006, start kl 0830 2. Skoleeksamen, 4 timer, 1 februar 2007, start kl 0830 3. Egenutviklingsrapport, innlevering 2 mai 2007 kl 0800 4. Foredrag 10 – 11 mai 2007, start kl 0830 5. Individuell symposieeksamen, 21 – 22 mai 2007, start kl 0830
Modul 3	25 sept	30 mai	279	31	1. Skoleeksamen, 6 timer, 19 – 20 desember 2006, start kl 0830 2. Skoleeksamen, 6 timer, 25 mai 2007, start kl 0830
Fysisk fostring	4 sept	30 mai	140	35	1. Rapport, innlevering 29 mai 2007 kl 1100 2. Årlig fysisk test torsdag 21 juni 2007
Engelsk	25 sept	30 mai	124	35	1. Engelsk grammatikk, skriftlig eksamen tirsdag 17 oktober kl 0800 – 1000. Ingen studiepoeng, må bestås 2. Lytteprøve 15 mai 2006, start kl 0800, 1 time 3. Skriftlig skoleeksamen 15 mai 2006, start kl 0900, 5 timer

Basistimeplan 1 avd (kull 57) 4 – 22 sept:

Mandag	
0800-0840	Til skolens disp*
0845-0925	Til skolens disp*
0935-1015	Modul 1
1020-1100	Modul 1
1230-1310	Til skolens disp*
1315-1355	Til skolens disp*
1405-1445	Til skolens disp*
1450-1530	Til skolens disp*
Tirsdag	
0800-0840	Modul 1
0845-0925	Modul 1
0935-1015	Fysisk fostring / Modul 1
1020-1100	Fysisk fostring / Modul 1
1230-1310	Modul 1 / fysisk fostring
1315-1355	Modul 1 / fysisk fostring
1405-1445	Selvstudium
1450-1530	Selvstudium
Onsdag	
0800-0840	Modul 1
0845-0925	Modul 1
0935-1015	Modul 1
1020-1100	Modul 1
1230-1310	Modul 1
1315-1355	Selvstudium
1405-1445	Selvstudium
1450-1530	Selvstudium
Torsdag	
0800-0840	Modul 1
0845-0925	Modul 1
0935-1015	Modul 1
1020-1100	Modul 1
1230-1310	Modul 1
1315-1355	Til skolens disp
1405-1445	Fysisk fostring / Modul 1
1450-1530	Fysisk fostring / Modul 1
Fredag	
0800-0840	Modul 1
0845-0925	Modul 1
0935-1015	Modul 1
1020-1100	Modul 1
1230-1310	Modul 1 / fysisk fostring
1315-1355	Modul 1/ fysisk fostring
1405-1445	Selvstudium
1450-1530	Selvstudium

Basistimeplan 1 avd (kull 57) 25 sept – 16 okt:

Mandag	
0800-0840	Til skolens disp*
0845-0925	Til skolens disp*
0935-1015	Ledelse individ/gruppe
1020-1100	Ledelse individ/gruppe
1230-1310	Engelsk grp 1 / Selvstudium
1315-1355	Engelsk gp 1 / Selvstudium
1405-1445	Engelsk grp 2 / Selvstudium
1450-1530	Engelsk grp 2 / Selvstudium
Tirsdag	
0800-0840	Fysisk fostring / engelsk grp 1
0845-0925	Fysisk fostring / engelsk grp 1
0935-1015	Engelsk grp 2 / fysisk fostring
1020-1100	Engelsk grp 2 / fysisk fostring
1230-1310	Til skolens disp**
1315-1355	Til skolens disp**
1405-1445	Til skolens disp**
1450-1530	Til skolens disp**
Onsdag	
0800-0840	Luftmaktens fundament
0845-0925	Luftmaktens fundament
0935-1015	Luftmaktens fundament
1020-1100	Luftmaktens fundament
1230-1310	Luftmaktens fundament
1315-1355	Selvstudium
1405-1445	Selvstudium
1450-1530	Selvstudium
Torsdag	
0800-0840	Ledelse individ/gruppe
0845-0925	Ledelse individ/gruppe
0935-1015	Ledelse individ/gruppe
1020-1100	Ledelse individ/gruppe
1230-1310	Ledelse individ/gruppe
1315-1355	Til skolens disp
1405-1445	Fysisk fostring / engelsk grp 1
1450-1530	Fysisk fostring / engelsk grp 1
Fredag	
0800-0840	Luftmaktens fundament
0845-0925	Luftmaktens fundament
0935-1015	Luftmaktens fundament
1020-1100	Luftmaktens fundament
1230-1310	Engelsk grp 2/ fysisk fostring
1315-1355	Engelsk grp 2/ fysisk fostring
1405-1445	Selvstudium
1450-1530	Selvstudium

Basistimeplan 1 avd (kull 57) 17 okt – 30 mai:

Mandag	
0800-0840	Til skolens disp*
0845-0925	Til skolens disp*
0935-1015	Ledelse individ/gruppe
1020-1100	Ledelse individ/gruppe
1230-1310	Til skolens disp*
1315-1355	Til skolens disp*
1405-1445	Til skolens disp*
1450-1530	Til skolens disp*
Tirsdag	
0800-0840	Engelsk felles
0845-0925	Engelsk felles
0935-1015	Fysisk fostring / engelsk
1020-1100	Fysisk fostring / engelsk
1230-1310	Engelsk / fysisk fostring
1315-1355	Engelsk / fysisk fostring
1405-1445	Selvstudium
1450-1530	Selvstudium
Onsdag	
0800-0840	Luftmaktens fundament
0845-0925	Luftmaktens fundament
0935-1015	Luftmaktens fundament
1020-1100	Luftmaktens fundament
1230-1310	Luftmaktens fundament
1315-1355	Selvstudium
1405-1445	Selvstudium
1450-1530	Selvstudium
Torsdag	
0800-0840	Ledelse individ/gruppe
0845-0925	Ledelse individ/gruppe
0935-1015	Ledelse individ/gruppe
1020-1100	Ledelse individ/gruppe
1230-1310	Ledelse individ/gruppe
1315-1355	Til skolens disp
1405-1445	Fysisk fostring / engelsk øving
1450-1530	Fysisk fostring / engelsk øving
Fredag	
0800-0840	Luftmaktens fundament
0845-0925	Luftmaktens fundament
0935-1015	Luftmaktens fundament
1020-1100	Luftmaktens fundament
1230-1310	Engelsk øving / fysisk fostring
1315-1355	Engelsk øving / fysisk fostring
1405-1445	Selvstudium
1450-1530	Selvstudium

Basistimeplanen er skolens plan for hvordan skoleuka gjennomføres. Det vil i de enkelte fag være detaljer som ikke fremgår av basistimeplanen, og det vil også i perioder bli endringer på basistimeplanen. Endringene vil i hovedsak skyldes arrangement og intern og ekstern aktivitet som ikke kan gjennomføres innenfor rammene av basistimeplanen, for eksempel øvelser, idrettsarrangement og seminarer. Kullsjeff og den enkelte fagansvarlig vil i samarbeid utgi en detaljert ukeplan som gir detaljene.

* Enkelte mandager vil undervisningen falle ut pga undervisningsfri dag og andre skolearrangement. Disse undervisningstidene vil bli tatt igjen i påfølgende uke(r)

Fagplan matematikk forkurs

Fagplan nr:	BA-M0-06/07-01
Totalt antall studiepoeng:	0
Fagansvarlig:	Førsteamanuensis Karl Selanger
Andre opplysninger/ nødvendig informasjon:	Skal gjennomføres av alle uavhengig av nivå og tidligere kunnskaper

MÅLSETTING

Forkurset skal gi kadettene en felles plattform som sikrer grunnleggende kunnskaper og ferdigheter i matematikk, og inngår ikke i bachelorprogrammet. Kurset skal gi kadettene forutsetninger for å gjennomføre metodefagene i bachelorstudiet, og gi et grunnlag for å forstå teknologiene i studiet. Gjennom et generelt kompetanseløft skal noe av den store nivåforskjellen til kadettene innen realfag jamnes ut. Det blir derfor lagt vekt på praktisk regning og enkle matematiske uttrykk og operasjoner. Kurset skal også formidle metodisk kompetanse som systematikk, symbolbruk og analyse. Kurset skal ta sitt utgangspunkt i relevante problemstillinger som en offiser i Luftforsvaret vil møte.

Det legges vekt på *forståelse* i den grad det kan erstatte *formler og regler*. I tillegg til å være et redskap skal matematikken formidles som en resonerende og metodisk virksomhet.

Forkurset er også et viktig ledd i offisersutviklingen gjennom at kadettene i samarbeid skal bidra aktivt til å gjøre hverandre god.

GJENNOMFØRING

Forkurset er et intensivkurs på 2 uker der det arbeides etter dagplaner. Det gjennomføres med undervisning i klasserom, individuell og gruppevis oppgaveløsning, selvstudium og kadettbasert oppgavegjennomgåing.

Daglig mandag-fredag:

- 4 t undervisning, teori, eksempler
- 4 t oppgaveløsning med assistanse fra lærer og arbeid i grupper
- Selvstudium av teori og øvingsoppgaver
- Innlevering av øvingsoppgaver

EMNER

- Praktisk regning, aritmetikk og algebra
  - de fire regningsarter
  - operatorenes rang
  - parenteser
- Desimal, brøk og prosent
- Potenser
  - positive og negative potenser
  - røtter
  - regneregler
- Uttrykk med symboler og ukjente
  - Faktorisering
  - kvadratsetningene
- Funksjoner
  - Notasjon
  - 1. og 2. grads polynom
- Grafer
  - 2-dimensjonal
  - Akser
  - lineær
- Ligninger
  - lineære 1. grad med en og to ukjente
  - 2. grad med en ukjent
- Geometri
  - Vinkler
  - Grader
  - Radianer
  - Trekant
- Trigonometri
  - Sinus
  - Cosinus
  - tangens
- Vektorer
  - 2-dimensjonal
  - kartesiske og polare koordinater
  - sum
  - produkt
- Eksponentialfunksjon
  - generell form
  - grunntall e

- Logaritme
  - Briggsk og naturlig
  - grafer med logaritmisk akse
- Derivering
  - Endringsbeskrivelse
  - Lineær
  - Fart
  - akselerasjon
- Tekstoppgaver, matematisk formulering

EKSAMEN

Det gjennomføres ingen eksamen.

Etter 1 uke gjennomføres en prøve, og til slutt en 3 timer avsluttende prøve som gir kadetten tilbakemelding om eget nivå og nødvendige forbedringsområder.

PENSUM

Oldervoll, T, et al, *SINUS matematikk forkurs*. Kap, 1, 2, 3, 4.1-6, 5.5, 6.1-6, 8.1.2.3.7. Totalt 136 sider.

Fagplan engelsk, første studieår

Fagplan nr:	BA-ENG1-06/07-01
Totalt antall studiepoeng:	8
Fagansvarlig:	Høgskolelektor Einar Tore Larssen
Andre opplysninger/ nødvendig informasjon:	8 studiepoeng gjennomføres som selvstendig fag første studieår. De resterende 10 studiepoeng inngår i modul 4, 5 og 8, med fordelingen 3 + 3 + 4.

MÅLSETTING

[Link til overordnet plan for engelskundervisningen](#)

GJENNOMFØRING

Undervisningen starter med et fire ukers kurs i praktisk grammatikk der fokus er rettet mot språklige forhold som erfaringsmessig faller vanskelige for nordmenn. Kurset gjennomføres som en kombinasjon av innledende miniforelesninger og tilrettelagte praktiske øvelser. Kurset har ikke studiepoeng, har et omfang på 20 undervisningstimer.

Hovedvekten det første året ligger på grunnleggende militær engelsk, BME. Med dette forstås et studium av hvordan engelsk språk brukes til å kommunisere i og om militær virksomhet i kontekster som går fra det taktiske til det operasjonelle nivå. Undervisningen tar utgangspunkt i et utvalg episoder fra det 20. århundre der militærmakt har kommet til anvendelse, og tilstreber gjennom dette å formidle og utvikle relevant språkkunnskap som kan anvendes på personell og organisasjon, våpen og teknologi, taktikk og operasjoner.

Parallelt med undervisningen i *Basic Military English* drives det praktiske øvelser som skal stimulere til ferdighetsutvikling. Disse vil være av ulike typer og omfatte både lytteforståelse, leseforståelse, skriveferdighet og taleferdighet. Øvelsene foregår i 30 uker fra oktober til juni med 2 timer pr uke.

EMNER

- *Practical Grammar*
- *Basic Military English*

- *Proficiency*

DELEMNER

Emnet BME består av 10 delemner (*units*) som skal gi en bred innføring i bruk av grunnleggende militær engelsk. De 10 temaene er som følger:

1. War and Peace
2. Sichelschnitt
3. The Many and the Few
4. Comeback
5. Jumping for Bridges
6. Pacific Holocaust
7. Ruling the Waves
8. Sailing to Port Stanley
9. The Road to Saigon
10. Before and After September 11

EKSAMEN

Skriftlig skoleeksamen på 7 studiepoeng og en muntlig lytteprøve på 1 studiepoeng.

For å få gå opp til skriftlig eksamen i engelsk må kadettene bestå en obligatorisk test i engelsk som gjennomføres i høstsemesteret første skoleår.

PENSUM

Pensum for emnet BME utgjør 7 studiepoeng, pensum er på ca 480 sider. Pensum er todelt og består av bakgrunnsstoff, *reference reading*, og utvalgte tekster av taktisk og teknologisk art samlet i et kompendium, *tactical & technological compendium*.

Pensum unit 1: War and Peace

Main focus: The language we need to discuss how wars begin and how they end.

Context chosen: Europe, August 1914 – April 1940.

Tactical & Technological Compendium

- Banks, A. (1975): *A Military Atlas of the First World War*. London: p. 175
- Bishop, A.C., et McNab, C., eds. (2003): *Campaigns of World War II, Day by Day*. London: Amber Books, p. 10

- Gwinn, R.P., ed. (1987): *The New Encyclopedia Britannica, 15th edition*. Chicago: Volume 4, "Fourteen Points", p. 907 & Volume 12, "Treaty of Verdun", p. 316
- Kersaudy, Francois (1990): *Norway 1940*. London: Collins, Chapter 4, "The Longest Day", pp.67 - 80
- Snyder, L. L., ed. (1958): *Historic Documents of World War I*. Princeton: D. van Nordstrand Company, pp. 10-11, 22, 74, 181-182, 185-189

Pensum unit 2: Sichelschnitt

Main focus: The language we need to discuss manoeuvre warfare.

Context chosen: *Low Countries/France 1940*.

Type of battle: *Land invasion*.

Reference Reading

- Keegan, J. (1990): *The Second World War*. London: Arrow Books, pp. 54-87

Tactical & Technological Compendium

- Bishop, A.C., et McNab, C., eds. (2003): *Campaigns of World War II, Day by Day*. London: Amber Books, pp. 22-29
- Chandler, D.D. (1989): *Battles and Battlescenes of World War Two*. London: Arms and Armour Press, "Eben Emaël", pp.75-76, & "Sedan", pp.139 – 142
- Mrazek, J.E. (1970): *The Fall of Eben Emaël*. London: Robert Hale, "Opening the Road to Dunkirk", pp. 87-92
- Mercer, D., ed. (1990): *Chronicle of the Second World War*. London: Longman, pp. 80, 85, 87, 89, 92, 98

Pensum unit 3: The Many and the Few

Main focus: The language we need to discuss offensive and defensive air operations.

Context chosen: England, July – October 1940.

Type of battle: Air battle

Reference Reading

- Keegan J. (1990): *The Second World War*. London: Arrow Books, pp. 88-102

Tactical & Technological Compendium

- Air Ministry (1941): *The Battle of Britain*. London: H.M.S.O., plansje: "Intricate and Flexible: The Operations Control"
- Bishop, A.C. et McNab, C., eds. (2003): *Campaigns of World War II, Day by Day*. London: Amber Books, pp. 30-33.
- Chandler, D.D. (1989): *Battles and Battlescenes of World War Two*. London: Arms and Armour Press, "Battle of Britain", pp. 42-45
- Deighton L. et Hastings, M. (1990): *Battle of Britain*. London: Penguin pp. 96, 101, 110-111, 141, 151
- Mercer, D., ed. (1990): *Chronicle of the Second World War*. London: Longman, pp. 115, 121, 720-721

Pensum unit 4: Comeback

Main focus: The language we need to discuss combined operations.

Context chosen: Normandy 1944.

Type of battle: Sea and airborne invasion, Tank battle

Reference Reading

- Keegan J. (1990): *The Second World War*. London: Arrow Books, pp. 369 – 414

Tactical & Technological Compendium

- Man, J. (1994): *The Penguin Atlas of D-Day and the Normandy Campaign*. London: Penguin, pp. 33 – 37, 46 – 54
- Keegan, J. (1982): *Six Armies in Normandy*. London: Penguin, pp. 108-10, 200-202
- Mercer, D., ed. (1990): *Chronicle of the Second World War*. London: Longman, pp. 523, 528, 530, 538, 543, 547, 555

Pensum unit 5: Jumping for Bridges

Main focus: The language we need to discuss airborne operations.

Context chosen: The Netherlands, September 1944.

Type of battle: Airborne battle.

Reference Reading

- Keegan J. (1990): *The Second World War*. London: Arrow Books, pp. 436 – 439

Tactical & Technological Compendium

- Wilmot, C. (1952): *The Struggle for Europe*. London, pp. 498 - 522
- Mercer, D., ed. (1990): *Chronicle of the Second World War*. London: Longman, pp. 565, 567

Pensum unit 6: Pacific Holocaust

Main focus: The language we need to discuss nuclear war and WMD

Context chosen: Japan, August 1945.

Type of battle: Nuclear strike.

Reference Reading

- Keegan J. (1990): *The Second World War*. London: Arrow Books, pp. 574 – 585

Tactical & Technological Compendium

- Wainstock, D.D. (1981): *The Decision to Drop the Atomic Bomb*. Westport USA: Praeger, pp. 83-87, 92-93, 121-124
- Horner, D. (2002): *The Second World War (1), The Pacific*. Oxford: Osprey, pp. 7-8, 87-91
- The Sunday Telegraph, ed. (1995): "Atomic Bomb Fact File". *The Sunday Telegraph*, July 30
- Time Magazine, ed. (2005): "Fact File: Turning Uranium into Bombs". *Time Magazine*, February 14
- Kennedy, D. M. (2005): "Crossing the Moral Threshold". *Time Magazine*, August 1, pp. 34-39

Pensum unit 7: Ruling the Waves

Main focus: The language we need to discuss naval and maritime operations.

Context chosen: North Atlantic 1939 - 1943.

Type of battle: Sea battle.

Reference Reading

- Keegan J. (1990): *The Second World War*, London: Arrow Books, pp. 103-123

Tactical & Technological Compendium

- Daily Mail, ed. (2002): "Our Finest Hour: Heroes of the Atlantic". Daily Mail, March 11
- Campbell C., ed. (1985): *Understanding Military Technology*, Middlesex: Hamlyn, p. 165
- Mercer, D., ed. (1990): *Chronicle of the Second World War*. London: Longman, pp. 730 –732, 734 – 735, 736 – 737
- Davies, J. B., ed. (2000): *Great campaigns of World War II*. London: Little, Brown & Company, pp. 28 – 29
- Chant, C. (1975): *World War II Aircraft*. London: Osprey
- Hervey, J. (1994): *Submarines*. London: Brassey's
- US Navy Fact File (1993): *Aircraft Carriers*. Norfolk:
- Clancy, T. (1993): *Submarine: A Guided Tour Inside a Nuclear Warship*. New York: Berkley Publishing Group
- Daily Mail, ed. (2006): "The World's Greatest Warship, Bismarck v. Hood". Daily Mail, February 2

Pensum unit 8: Sailing to Port Stanley

Main focus: The language we need to discuss logistics and power projection.

Context chosen: The Falklands 1982.

Type of battle: *Combined operations*.

Reference Reading

- Pimlott, J., ed. (1984): *British Military Operations 1945 – 1984*. London: Hamlyn, pp. 164-185

Tactical & Technological Compendium

- The Sunday Times Insight Team (1982): *The Falklands War: The Full Story*. London: Sphere Books Ltd., pp. 161, 165, 187, 195, 197
- Van Creveld, M. (1980): *Supplying War: Logistics from Wallenstein to Patton*.

Cambridge: Cambridge University Press, p.1

- Braybrook, R. (1982): *Battle for the Falklands*, 3, Air Forces, London: Osprey Publishing, pp. 25 - 29
- Shafritz, J. (1989): *The Facts on File: Dictionary of Military Science*. New York: p.265
- Macksey, K. (1989): *For Want of a Nail: The Impact on War of Logistics and Communications*. London: Brassey's, pp. 182 - 187
- The Daily Telegraph, ed. (2002): "The Political Front". *The Daily Telegraph*, March 30
- The Daily Telegraph, ed. (2002): "The Argentine Mirages were faster..." *The Daily Telegraph*, March 30
- The Daily Telegraph, ed. (2002): "The Argentine Army". *The Daily Telegraph*, March 30
- The Daily Telegraph, ed. (2002): "Patrick Bishop returns to the Falkland Islands." *The Daily Telegraph*, March 30

Pensum unit 9: The Road to Saigon

Main focus: The language we need to discuss guerrilla warfare.

Context chosen: Vietnam 1961 – 1975.

Type of battle: Low intensity conflict.

Reference Reading

- Mayer, S.L., ed. (1975): *Wars of the 20th Century*. London: Octopus books Ltd., pp. 472-487

Tactical & Technological Compendium

Thompson, Sir R., ed. (1981): *War in Peace*. London: Orbis Publishing, pp. 186-187, 194-199, 201-215

Esper, G. (1983): *The Eyewitness History of the Vietnam War 1961-1975*. New York: The Associated Press / Ballantine Books, pp. 89-99, 100-113, 136-137

Pensum unit 10: Before and After September 11

Main focus: The language we need to discuss terror out of balance

Context chosen: The Gulf 1990 - Irak 2005.

Type of battle: Asymmetric warfare.

Reference Reading

- Smith, D. (2003): *Atlas of War and Peace*. London: Earthscan Publications Ltd., 4th ed., pp. 54-55, 70-71, 76-77.
- Lind, W. S. (1985): *Maneuver Warfare Handbook*. Denver: Westview Press, pp. 4-8.
- Brown, B. et Shukman, D. (1991): *All Necessary Means*. London: BBC Books, pp. 30- 42 & 133 – 139.
- Marine Corps Gazette, ed. (1989): "The Changing Face of War: Into the Fourth Generation". *Marine Corps Gazette*, October
- Boyne, W. J. (2003): *The Influence of Air Power Upon History*. London: Pelican, pp. 289, & 367-371

Tactical & Technological Compendium

U.S. News & World Report, ed. (1991): "The Fight to Change how America Fights". *U.S. News & World Report*, May 6

U.S. News & World Report, ed. (1999): "Did Air Power Alone Really Carry the Day?" *U.S. News & World Report*, June 14

Jane's Defence Weekly, ed. (1999): "War of Extremes". *Jane's Defence Weekly*, July 7

Martin, G. (2003): *Understanding Terrorism*. Thousand Oaks: Sage Publications, "Terrorist Methods".

Soldier of Fortune ed. (2006): "Explosively Formed Projectiles". *Soldier of Fortune*, February

Exum, A. (2004): *This Man's Army*. Gotham: pp.164-173.

Fick, N. (2005): *One Bullet Away*. Houghton: Mifflin Company, pp. 157-162

The Atlantic Monthly, ed. (2002): "The Kabul-Ki Dance". *The Atlantic Monthly*, November

Fagplan Modul I, emne 1 – innføring i metode

Fagplan nr:	BA-M1E1-06/07-01
Totalt antall studiepoeng:	2
Fagansvarlig:	Høgskolelektor Kristian Firing
Andre opplysninger/ nødvendig informasjon:	

MÅLSETTING

Emnet vil gi en introduksjon til temaet forskning ved å gjennomgå sentrale begreper som brukes i ulike forskningsløp, samt metodiske prinsipper som er felles og særegen for en historisk- og samfunnsvitenskapelig fagtradisjon. Videre vil krav til fremstilling i oppgaveskriving bli vektlagt. I tillegg vil emnet gi en innføring i 5-punktsordre og varslingsordre samt bruk av it-verktøy og bibliotekstjenesten. Emnet skal danne grunnlaget for produksjon av skriftlige innleveringer i de øvrige modulene og videre veiledning innen metode vil foregå innenfor disse.

[Link til overordnet plan for metodeundervisningen](#)

GJENNOMFØRING

Emnet arrangeres som et intensivkurs ved starten av første skoleår. Undervisningen gjennomføres som en kombinasjon av forelesninger, gruppearbeid og selvstendig arbeid.

DELEMNER

- Sentrale begreper innen forskningsforløpet, blant annet teori, empiri, kvalitative og kvantitative metoder.
- Særegenheter og likheter innen samfunnsvitenskapelig og historisk metodetradisjon
- Krav til innhold og struktur i skriftlige fremstillinger
- Bruk av kilder, og vitenskapelig redelighet og etterprøvbarehet
- Stabsmetodikk: 5-punktsordre og varslingsordre

- Bruk av bibliotek og it-verktøy
- Studieteknikk

EKSAMEN

For å få godkjent intensivkurset i metode kreves det at den enkelte kadett er tilstede i undervisningen samt leverer inn de metodeoppgaver som blir gitt ut i løpet av kurset. Kurset tilsvarer 2 studiepoeng.

PENSUM

- Dalland, Olav (2000): *Metode og oppgaveskriving for studenter*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag. Kap 1, 3, 4, 5, 10 og 11. (ca 100 sider).
- Kjeldstadli, Knut (2000): *Fortida er ikke hva den en gang var. En innføring i historiefaget*. Oslo: Universitetsforlaget. Kap 2 og 8. (ca 30 sider)
- Luftkrigsskolen (2005): *Vedlegg F til Skolereglement og forskrift for evaluering ved Luftkrigsskolen og Luftforsvarets krigsskoleutdanning, Referansesystem for skriftlige faglige arbeider ved Luftkrigsskolen*. Trondheim: Luftkrigsskolen. (5 sider).

Anbefalt litteratur emne 1

- Kjeldstadli, Knut (2000): *Fortida er ikke hva den en gang var. En innføring i historiefaget*. Oslo: Universitetsforlaget. Kap 12 og 17. (ca 26 sider)
- Johannessen, Asbjørn et al (2004): *Introduksjon til Samfunnsvitenskapelig metode*. Oslo: Abstrakt forlag. Kap 2. (13 sider)
- Jacobsen, Dag Ingvar (2000): *Hvordan gjennomføre undersøkelser? Innføring i samfunnsvitenskapelig metode*. Kristiansand: Høyskoleforlaget. Kap 1 og 2. (28 sider).

Fagplan Modul I, emne 2 – matematikk

Fagplan nr:	BA-M1-06/07-01
Totalt antall studiepoeng:	3
Fagansvarlig:	Førsteamanuensis Karl Selanger
Andre opplysninger/ nødvendig informasjon:	

MÅLSETTING

Matematikkens metodikk hviler på fagets krav til formelle prosedyrer og presis formulering av problemer og relasjoner. Emnet skal derfor gi kadettene forståelse av matematikkens språk og metodikk, og legger således mindre vekt på å utvikle regneferdigheter. Matematikken skal videre danne grunnlaget for blant annet statistikk og teknologiemner i de øvrige modulene.

[Link til overordnet plan for metodeundervisningen](#)

GJENNOMFØRING

Matematikkundervisningen er en integrert del av intensivkurset i metode emne 1 i starten av første skoleår. Undervisningen gjennomføres som klasseromsundervisning, samt regneøvinger med obligatorisk innlevering.

DELEMNER

- Lineær algebra
- Funksjoner
- Trigonometri
- Vektorer
- Ligninger, løsningsmetodikk
- Grafisk fremstilling
- Endringsbeskrivelse (deriverte)
- Rekker
- Integrasjon

EKSAMEN

3 timers skriftlig eksamen på 3 studiepoeng.

PENSUM

Oldervoll Tore, et al (2003): *Sinus, matematikk forkurs*, Cappelens Forlag. Oslo. Kap 1-15, utvalgte sider (ca 200).

Fagplan Modul 2, Ledelse, individ og gruppe

Fagplan nr:	BA-M2-06/07-01
Totalt antall studiepoeng:	20
Fagansvarlig:	Major Lars Kristian Fossum
Andre opplysninger/ nødvendig informasjon:	

MÅLSETTING

Modul II skal tilføre kadettene, kunnskaper og ferdigheter og innsikt innenfor følgende områder:

- Individuelle forutsetninger og kapasiteter som offiser og leder (kravanalyse)
- Sammenhenger mellom psykiske, fysiske, sosiale og etiske faktorer i utøvelsen av lederskap (praktisk erfaring)
- Egen kapasitet som grunnlag for utvikling av hensiktsmessige mestringsstrategier og lederhandlinger i fred, krise og strid.
- Menneskelig samhandling og gruppeutvikling.
- Egen og andres atferd i samarbeidssituasjoner (praktisk erfaring)
- Belastninger i krise/krigs innvirkning på en militær enhet. Kunnskap om forebygging, minsking og håndtering av disse belastninger.
- Mellommenneskelig kompetanse

FORKUNNSKAPER

Ingen.

GJENNOMFØRING

Modulen gjennomføres som en kombinasjon av teori, praksis og refleksjon. Disse tilnærmingene utgjør en helhet i læringen. Praktiske arenaer som gir kadettene erfaringslæring og reelle utfordringer knyttet til undervist teori. Refleksjon skal ivareta den individuelle opplevelse, læring og progresjon i lederutviklingen.

Det vil gjennom hele modulen bli lagt inn praktiske caser i form av større øvelser, kommunikasjonsøvelser, gruppe-/kohesjonsøvelser, trening på lederrelaterte militære settinger/problemstillinger,

mediatring etc. I tillegg legges det opp til kortere gruppeseminarer med refleksjon.

Faglig integrasjon med modul I, modul II, engelsk og fysisk fostring gjennomføres ved å ha felles faglige temaseminar, ett i hvert semester av 2-3 dagers varighet. Tema for disse seminarene avklares senere. Hensikten med integrasjonen er å øke forståelsen for sammenhengen mellom individet, organisasjonen og samfunnet.

I hvert av de to semestrene skal kadettene på individuelt grunnlag levere to skriftlige arbeider (paper). Disse oppgavene er obligatoriske, men gis ikke tellende karakter. Problemstillinger og formelle krav til disse arbeidene bestemmes av faglærere.

Det legges opp til fire øvelser i løpet av Modul II. To av øvelsene er av en ukes varighet og en har et arbeidsomfang på ca 8-10 dager. Den siste øvelsen består av fire dagsøvelser (disse fire dagene er ikke nødvendigvis sammenhengende). Alle øvelsene er obligatoriske, og kadetter som ikke deltar og gjennomfører øvelsene kan påregne å gjennomføre denne/disse på senere tidspunkt. Etter hver øvelse gjennomføres refleksjonsfase/miniseminar hvor prosessrelaterte emner vil ha fokus.

- **Øvelse «Referanse»** har til hensikt å synliggjøre det mangfoldet Luftkrigsskoleutdanning består av, og vil således gi kadettene referanser som kan brukes i den videre undervisningen. Det vil være både et individuelt fokus og gruppefokus under øvelsen. Videre har øvelsen til hensikt å starte utviklingen av *laget* som læringsarena. En siste effekt av øvelsen er at kadettene får møte skolens ansatte som skal undervise og veilede kommende skoleår, samt at skolen synliggjør den faglige bredden.
- **I øvelse «Gruppeutvikling»** er hensikten å øke kadettens selvbevissthet og kunnskap om gruppeutvikling, herunder utvikle større innsikt i lederrollen og lederatferd. Dette er en øvelse med individuelle og grupperelaterte prosesser med fokus på hvordan mellommenneskelige relasjoner påvirker oppgaveløsning og beslutning.
- **Dagsøvelser:**
  - **I øvelse «Stressbevissthet I – III»** er hensikten med øvingsmomentene å gi kadettene økt bevissthet knyttet til egne og andres mønstre og grenser ved stressrelaterte situasjoner. Øvingsmomentene skal gi erfaringer

som øker forståelsen for stress- og mestringsteori.

- **I øvelse "KO-drift/operativ beslutningstaking"** er hensikten å gi kadettene økt bevissthet om drift av kommandoplass, samt gi nødvendig kunnskap og erfaringer relatert til øvrige øvelser ved skolen.
- **Øvelse «Mestring under stress og krise»** skal gi kadettene en arena hvor de kan omsette teori til praktisk handling. Øvelsen vil være en arena for praktisk trening av lederskap under stress. Videre vil øvelsen, gjennom refleksjon, ha til hensikt å øke kadettenes bevissthet om egne affekter og mestringsstrategier, og på den måten utvikle kadettenes kapasitet som individ og gruppe medlem, herunder rollen som leder. Øvelsen skal ha et luftmilitært perspektiv som fokuserer på relevante utfordringer for Luftforsvaret i dagens militære kontekst.

EMNER

Modulen omfatter følgende emner:

- Emne 1: Selvledelse og egenutvikling (5 studiepoeng)
- Emne 2: Ledelse av grupper og gruppeutvikling (4 studiepoeng)
- Emne 3: Etikk og kultur (4 studiepoeng)
- Emne 4: Ledelse under stress og krise (7 studiepoeng)

Emne 1: Selvledelse og egenutvikling

Emnet skal gi kadettene innsikt i egen personlighet og ståsted som menneske og leder. Kunnskap om emosjonelle og kognitive prosesser i møte med seg selv og andre mennesker står sentralt. Hensikten er å skape personlig trygghet i de ulike roller man blir satt til å utøve som offiser. Samtidig skal egen evne til kommunikasjon med omgivelsene styrkes gjennom bevisstgjøring og trening i formidling av budskap.

Undervisningen gjennomføres som en kombinasjon av forelesninger og erfaringsforedrag, men det vil i tillegg legges betydelig vekt på øvelser, miniseminar og praktisk trening. Hensikt med dette er å gi kadettene mulighet til å bli bedre kjent med seg selv og sine ferdigheter. Kombinasjonen av teori og praksis, som forenes gjennom refleksjon, vil gi grunnlag for personlig utvikling og offisersutvikling. Det teoretiske grunnlaget

for dette emnet er hentet fra fagområdene psykologi og pedagogikk. Det vil være en skriftlig innlevering i høstsemesteret (paper).

Emnet vil gjennomføres i første skoleår og har en ramme på 80 undervisningstimer og øvelse "Referanse" 40 timer. Undervisningstimerne fordeler seg på 50t første semester og 30t andre semester.

Delemner

Første semester:

- Referanseøvelse. Felles oppstartsøvelse
- Personlighetsteori
- Selvsykologi
- JTI typeindikator, innføring, utfylling av indikator og tilbakemelding med gjennomgang av typebetegnelse
- Miniseminar. Triangulering av JTI.
- Egenutvikling og lederutvikling, introduksjon til egenutviklingsrapporten herunder erfaringslæring, tilbakemelding, refleksjon
- Kommunikasjon
- Persepsjon og kognisjon
- Motivasjon herunder behovsteorier og prosessteorier
- Læring
- Rolleteori
- Holdninger, herunder mening og meningsdannelse

Andre semester:

- Tjenesteuttalelse og medarbeidersamtale
- Miniseminar 360 graders tilbakemelding
- Formidlingsteknikk (argumentasjon, overbevisning, manipulering, retorikk)
- Presentasjon/fremføring
- Møteledelse
- Den vanskelige samtalen, teori og praktisk trening
- Førstehjelp ved selvmordsfare

Emne 2: Ledelse av grupper og gruppeutvikling

Emnet skal gi innsikt i de prosesser og faktorer som påvirker utvikling, motivering og effektivitet i grupper. Det legges vekt på forståelsen av gruppeprosesser og sammensetning og fungering i lederteam. Det

gis basiskunnskap i ulike lederteorier og lederroller. Det stilles krav til egne opplevelser som faktor for å skape forståelse og innsikt. Det er derfor nødvendig at det gjennomføres øvelser/seminarer som gir grunnlag for egne erfaringer og økt bevissthet.

Emnet gjennomføres som forelesning, gruppearbeid, casestudier og praktisk trening/øving. "Øvelse gruppeutvikling" gjennomføres midtveis i modulen, og vil fokusere på det enkelte individ og teamutvikling. I tråd med Forsvarets pedagogiske grunnsyn blir det lagt opp til praktiske øvinger innenfor flere temaer. Det er en skriftlig innlevering i høstsemesteret (paper).

Det gjennomføres en dagsøvelse "KO-drift/operativ beslutningstaking"

Gjennomføring av emnet vil foregå i første semester og har en ramme på totalt 50 undervisningstimer og øvelse "Gruppeutvikling" 40 timer.

Delemner

- Utvikling av grupper, herunder FIRO
- Lydighet, konformitet, gruppetenkning
- Grupper og makt
- Praktisk øving, grupper
- Gruppekohesjon
- Øvelse *Gruppeutvikling*
- Refleksjon; miniseminar gruppeutvikling
- Lederteorier
- Operativ beslutningstaking/drift av kommandoplass.
- Praktiske øvinger
- Ledelse av små team

Emne 3: Etikk og kultur

Emnet skal gi innsikt og forståelse for felles verdinormer og verdidannelse, den etiske faktorens betydning for atferd og kommunikasjon i ulike kulturelle kontekster og etiske og folkerettslige normers betydning for militær ledelse. Målet med emnet er videre å gi kadettene:

- Grunnleggende kjennskap til etisk metode og de viktigste normative teoriene, med spesiell vekt på forholdet mellom etikk og militærmakt.
- Grunnleggende kjennskap til sammenhenger mellom samfunnsmessige

forhold og Forsvaret, herunder hvordan samfunnsmessige utviklingstrekk påvirker militær ledelse.

- Bevissthet om offisersyrkets forankring, rasjonale og særegenhet, herunder historiske og aktuelle utviklingstrekk.
- Bevissthet om folkerettslige rammer for militær ledelse, med særskilt vekt på internasjonal humanitærrett.
- Bevissthet om kulturelle forholds betydning for utøvelsen av militær ledelse og anvendelse av militærmakt, herunder kjennskap til grunnleggende sammenhenger mellom sentrale verdier, kulturelt meningsinnhold og kulturelle uttrykk.

Emnet har en ramme på 40 undervisningstimer og gjennomføres i hovedsak i andre semester. Emnet kan gjennomføres med forelesninger og gruppearbeide. Den praktiske tilnærmingen til de etiske og kulturelle utfordringer må utvikles gjennom øvelser og ferdighetstrening. Det vil gjennomføres et dagsseminar i emnet, med tverrfaglige innfallsvinkler.

Det teoretiske grunnlaget for emnet er hentet fra moralfilosofi, religionsvitenskap og kultur- og idehistorie. I tillegg hentes det inn elementer fra rettsvitenskap, statsvitenskap, militærteori og historie.

Delemner

- Etikk og kultur i offisersutdannelsen.
- Menneskesyn og virkelighetsforståelse.
- Kulturteori. Nasjonale kulturer
- Eget og andres verdisyn. Tilhørighet og toleranse, identitet og identifikasjon med andre. Kulturelle forskjeller. Kulturelle utfordringer i Forsvaret.
- Offisersyrkets fundament og rasjonale. Historiske og aktuelle utviklingstrekk.
- Integritet
- Militær disiplin og moral
- Forvaltningsetikk
- Forsvarets samfunnsmessige legitimitet.
- Verdier og normer i Forsvaret.
- Militærkultur. Luftforsvarets kultur(er).
- Etikk og militær maktanvendelse. Ulike normative tradisjoner.
- Militærmaktens folkerettslige legitimitet
- Internasjonal humanitærrett. Begrepet i relasjon til krigens folkerett,

menneskerettigheter og folkerett. Betydningen for militær ledelse.

- Kombattantbegrepet.
- Behandlingen av krigsfanger.
- Behandlingen av sivile.
- Islam, islamisme og jihad.
- Kulturutfordringer i internasjonale staber
- Utfordringer i internasjonale operasjoner. Kulturelle utfordringer knyttet til egne styrker, andre lands styrker og lokalbefolkning.

Emne 4: Ledelse under stress og krise

Emnet skal gi innsikt, kunnskap og bevissthet om menneskelige reaksjoner i en militær kontekst preget av kaos og kompleksitet. Det legges vekt på å skape forståelse for emosjonelle, kognitive og fysiologiske prosesser under stress og mestring av komplekse utfordringer før, under og etter militære operasjoner.

Emnet gjennomføres som forelesning, gruppearbeide, casestudier og praktiske trening/øving. Det teoretiske grunnlaget for emnet er hentet fra militær psykologi, kognitiv, affektiv og biologisk psykologi, fysiologi, krisehåndterings teori, lederteori og læringspsykologi. Det legges opp til to skriftlige innleveringer i vårsemesteret (papers).

I oppstarten av emnet gjennomføres *Øvelse Stressbevissthet I - III*. Denne består av tre dagsøvelser som hver for seg omfatter utvalgte stress/mestringsrelaterte caser som gir basis for læring om offiserens utfordringer under stress og krisesituasjoner. Emne 4 og modul 2 avsluttes med *Øvelse Mestring under stress og krise..*

Emnet har en ramme på 50 undervisningstimer. Øvelse «Stressbevissthet» 24 timer, øvelse «Mestring under stress og krise» 40 timer. Denne øvelsen medfører et merarbeid i form av forberedelser og planlegging av øvelsen tilsvarende ca tre dager. Undervisningen gjennomføres i andre semester.

Delemner

- Stressprosessen. Introduksjon til begrepet stress
- Mestring. Mestringsmodeller i militær sammenheng
- Erfaringer fra militær kontekst
- Stressreaksjoner i kaos og strid

- Aggresjon og aggresjonskontroll
- Å ta liv i tjeneste
- Debrifing/Kollegastøtte
- Lederatferd i kaos og krig
- Ledelse i internasjonale operasjoner

EKSAMEN

- Emne 1: Det vil avholdes en 4 timers skoleeksamen i emnet i månedsskifte januar/februar. Besvarelsen evalueres med bokstavkarakter A-F. I tillegg til dette skal det leveres en individuell egenutviklingsrapport som er obligatorisk og skal vurderes til bestått/ikke bestått. Egenutviklingsrapporten har ingen egne studiepoeng, men en bestått rapport er en forutsetning for å få godkjent emne 1. Oppgaveteksten til egenutviklingsrapporten deles ut i starten av skoleåret, og innlevering er stipulert til månedsskifte april-mai. Oppgaven skal være en kontinuerlig prosess, der nye oppdagelser og læring gjennom året danner grunnlaget for refleksjoner omkring personlig utvikling og lederutvikling og dermed former den endelige rapporten. Emne 1 gir 5 studiepoeng.
- Emne 2 evalueres ved en gruppeeksamen, hvor hver gruppe leverer en prosessrapport basert på øvelse *Gruppeutvikling*. Rapporten påbegynnes medio november, og leveres medio desember. Rapporten skal være på 10 til 13 sider, den gir 4 studiepoeng og gruppen får felles bokstavkarakter. Øvelse *Gruppeutvikling* er obligatorisk og må gjennomføres av alle. De kadetter som ikke gjennomfører øvelse *Gruppeutvikling* vil heller ikke få gjennomføre eksamen i emne 2. Denne må tas på senere tidspunkt.
- Emne 3 evalueres i en muntlig presentasjon/foredrag av et selvvalgt og på forhånd godkjent emne. Tidsramme for presentasjonen er 10 – 15 min, den gjennomføres i vårsemesteret og har et omfang på 4 studiepoeng. Foredraget evalueres med bokstavkarakter A-F
- Emne 4: Individuell synopsiseksamen. I denne inngår tre deler. A) En skriftlig redegjørelse for et selvvalgt emne i pensum (maks 2 sider), b) en muntlig presentasjon av det skriftlige arbeidet (10-15 min), c) en diskusjon om valgt tematikk med sensor og faglærer (10 min). Denne

eksamen evalueres med bokstavkarakter A-F og gir 7 studiepoeng.

PENSUM

Pensum emne 1 – Selvledelse og egenutvikling

- Bjørvik, K I & Haukedal, W (2001) "Arbeids- og lederpsykologi"(Kap 1 og 3-8) (194 s)
- Ringstad, H E & Ødegård, T (2003) "Typeforståelse/Jungs typepsykologi en praktisk innføring" (64 s)
- Eid, J & B H Johnsen "Operativ psykologi". Kap 3, 5, og 8 (50 s).
- Gravråmo, A (2002) "Personlighet og lederatferd." Lederutvikling med vekt på selvledelse og egenutvikling. Luftkrigsskolen (100s)

Støttelitteratur

- Luftforsvarsstaben (1998) "HFL 400-1" "Håndbok i Lederskap for Luftforsvaret", Forsvarets Overkommando/ Luftforsvarsstaben: Oslo (kap 2- 5, 145 s)
- Moldjord C, H Nordvik og A Gravråmo (red) (2005) " Militær ledelse og de menneskelige faktorene" Tapir Akademisk forlag. Kap 10,11, 12 og 13. (90 s)

Pensum emne 2 – Ledelse av grupper og gruppeutvikling

- Bjørvik KI/ Haukedal W, (2001) "Arbeids- og lederpsykologi", kap 9+12. Cappelen: Oslo (100s) Stensaasen S og Sletta O, 3. utgave (1996) "Gruppeprosesser", kap 2, 4 til 7 og kap 9. Universitetsforlaget AS: Oslo (155s)
- Eid, J & Johnsen, B H. Operativ psykologi". Fagbokforlaget Vigmostad & Bjørke AS: Bergen. Kap 1, 9, 13, 16 og 17. (80s)
- Forsvarets Felleoperative Doktrine (FFOD) (2000) "Oppdragsbasert ledelse", del A pkt 2.15 og del B pkt 2.10 . Forsvarets Overkommando: Oslo (4s)

Kompendium modul II

- Hunt JG & Phillips RL (1991) Handbook of Military Psychology "Leadership in battle and garrison", Texas Tech University: Texas (17s)
- Vogelaar ALW & Kramer FJ , (1996) "Mission-orientated command in

ambiguous situations". International Applied Military Psychology Seminar at Brussels: May 1996 (19s)

- Svedberg, L. 3. opplagen (2003) Grupp-psykologi, "Teorier om ledarskap". Studentlitteratur: Lund (70s)
- Scutz, W. (1998) FIRO: "A Three Dimensional Theory of Interpersonal Behaviour". Will Schutz Associates (13s)
- Kommandoplasstjeneste. (Utarbeides ved skolen 2006) (20s)

Støttelitteratur

- OU kontoret Luftforsvarsstaben, HFL 400-1. (1995) "Håndbok i Lederskap for Luftforsvaret" Forsvarets Overkommando/ Luftforsvarsstaben: Oslo (400s)

Kompendium modul II

- Fredrick J. Manning (1991) Handbook of Military Psychology "Morale, cohesion and esprit de corps". Department of military psychiatry Walter Reed Army Institute of Research: Washington DC (16s)
- Bartone & Kirkland (1991) Handbook of Military Psychology "Optimal leadership in small army units". Department of military psychiatry Walter Reed Army Institute of Research: Washington DC (13s)
- Lorentzen, Reidar, (1992) "Oversikt. Om ledelse". Universitetsforlaget: Oslo (6s)
- Lorentzen, Reidar, (1992) " Personlige lederegenskaper". Universitetsforlaget: Oslo (7s)

Pensum emne 3 – Etikk og kultur

- Lunde, Nils Terje og Bård Mæland (red.) (2005): *Militæretikk*, Trondheim: Tapir forlag, (220 s).

Kompendium modul II

- French, Shannon (2003): "The Code of The Warrior. Exploring Warrior Values Past and Present", kap 1 (17 s)
- Soeters, Joseph L. (1997): "Value orientations in military academies: A Thirteen Country Study" Armed Forces & Society, Vol 24, NO 1 Fall 1997: Royal Netherlands Military Academy: Breda (25 s)
- Bull-Hansen, Fredrik (2000): "Ethical Challenges for The Military Profession",

Pacem 3:2 s. 131-141 (11 s),
<http://pacem.no/2000/2/ethics/bullhansen/>

- Snider, Don, John Nagl & Tony Pfaff (2000): "Army Professionalism, the Military Ethic, and Officership in the 21st Century", Pacem 3:2 s. 143-166 (24 s),
<http://pacem/2000/2/ethics/snider/>

Støttelitteratur

- *Forsvarets verdigrunnlag*, (1998), Oslo: Forsvarets overkommando.
- *Menneskerettigheter i væpnede konflikter. Genevekonvensjonene og andre gjeldende internasjonale regler*, (1984), Oslo: Norges Røde Kors.
- Moldjord, C. Gravråkmø, A. Nordvik, H (2005) *Militær ledelse og den menneskelige faktoren*, Trondheim Tapir forlag. Kap 4 & 8.

Kompendium modul II

- Stanag 2449; Training in the Law of Armed Conflicts (14s)

Pensum emne 4 – Ledelse under stress og krise

- Flin, R (1996) *Sitting in the Hot Seat*, John Wiley & Sons. Kap 4 s. 97 – 133 (36 s)
- Grossman, D (1996) *On Killing*, Back Bay Books. Kap 1 – 17 (134 s)
- Larsson, G & Kallenberg, K. (2003) *Direkt ledarskap*, Værnamo, Falth og Hassler, Forsvarsmakten Sverige. Kap 9–14 (120 s)
- Lazarus, R. S. & Folkman, S. (1984) *Stress, appraisal and coping*. New York Springer. Kap 2, 5 og 6 (89 s)
- Moldjord, C. Gravråkmø, A. Nordvik, H(2005) *Militær ledelse og den menneskelige faktoren*, Tapir forlag. Kap 3, 7, 14 (60 s)
- Solberg, O. A. (1998) *Emosjonell Debriefing*. Kompendium Luftkrigsskolen. (20 s)
- Eid, J & Johnsen, B.H (red), 2005. *Operativ psykologi*. Fagbokforlaget. Kap 2, 4, 10, 15 (73s)

Kompendium modul II

- Shalit, B (1983) *Konfliktens og stridens psykologi*, Liber (kompendium). Kap 1 – 5 (81 s)

Støttelitteratur

- Braa, K (2000) *Den lange veien hjem. Trondheim Doghouse*
- Lazarus, R. S. & Folkman, S. (1984) *Stress, appraisal and coping*. New York Springer. Kap 3 og 4
- Moldjord, C. Gravråkmø, A. Nordvik, H (2005) *Militær ledelse og den menneskelige faktoren*, Trondheim Tapir forlag. Kap 1, 2, 5, 6 & 9.

Kompendium modul II

- Andersson, L. (2001), *Militært lederskap når det gjelder*. Kap 7 – 8. Doktoravhandling Lærerhøgskolen i Stockholm. (72 s)

Fagplan Modul 3, Luftmaktens rammeverk

Fagplan nr:	Ba-M3-05/06-01
Totalt antall studiepoeng:	23
Fagansvarlig:	Førstelektor Karl Erik Haug
Andre opplysninger/ nødvendig informasjon:	

MÅLSETTING

Forsvarets viktigste oppgave er å forebygge krig. Forsvarets krigsforebyggende funksjon avhenger av troverdig evne til å anvende makt effektivt som et ledd i avskrekking. Forsvarsmaktens krigsforebyggende evne fordrer derfor kunnskap om de politiske, kulturelle og samfunnsmessige sammenhenger militærmakten virker innenfor. Slik kunnskap er også avgjørende for effektiv bruk av militærmakt når avskrekking ikke lykkes og militærmakten besluttes anvendt.

Forsvarets legitimitet hviler på den aksept institusjonen har i befolkningen, og gis uttrykk i de beslutninger som folkevalgte organer fatter om Forsvarets oppgaver og struktur. Effektiv og legitim bruk av forsvarsmakten krever kunnskap om de beslutningssystem som legger grunnlaget for Forsvarets oppgaver, struktur og ressurser.

Modulen skal på denne bakgrunnen gi kadettene kunnskap om, og forståelse for, de politiske institusjoner og de beslutningsprosesser som former det samfunnet som Forsvaret er en del av, og som offiseren skal utøve sin profesjon innenfor. Modulen skal gi kunnskap om nasjonale og internasjonale sikkerhetspolitiske utviklingstrekk de siste hundre årene som en ramme for innsikt i de sikkerhetspolitiske utfordringene Norge og det internasjonale samfunnet har stått overfor. Videre skal modulen gi kunnskap om det som har vært definert som norske sikkerhetsinteresser. Gjennom studiet av emner i internasjonal politikk, skal kadettene gis kunnskap om internasjonale konflikter, og militærmakten og luftmaktens rolle i løsningen av disse. Militærmaktens teknologiske grunnlag er viktig for å forstå forutsetningene for bruken av luftmakt. Emnet skal gi kadetten økt innsikt i hvordan teknologien utnyttes og påvirker krigen.

Faget skal gi forståelse for de forutsetningene som ligger til grunn for bruk av militær makt, og de samfunnsmessige forhold militærmakten virker innenfor. Studiet av Forsvarets rolle som sikkerhetspolitisk virkemiddel vil derfor stå sentralt, der vekten vil bli lagt på luftmakt og Luftforsvaret.

FORKUNNSKAPER

Ingen.

GJENNOMFØRING

I undervisningen vil de ulike emnene og delene i modulen bli integrert med utgangspunkt i en kronologisk gjennomgang av emner innen norsk og internasjonal politikk, der vekten blir lagt på konflikter og kriger som grunnlag for studier av militærmaktens utvikling og betydning for konflikthåndtering

Deler av undervisningen innen teknologi vil bli gjennomført ved en av Luftforsvarets stasjoner, for å koble teori med relevant operativ praksis.

Faglig integrasjon med modul I, modul II, engelsk og fysisk fostring gjennomføres ved å ha felles faglige temaseminar, ett i hvert semester av 2-3 dagers varighet. Tema for disse seminarne avklares senere. Hensikten med integrasjonen er å øke forståelsen for sammenhengen mellom individet, organisasjonen og samfunnet.

Undervisningen gjennomføres som en kombinasjon av forelesninger, gruppearbeid og selvstendig arbeid. I hvert av de to semestrene skal kadettene på individuelt grunnlag levere to skriftlige arbeid. Problemstillinger og formelle krav til besvarelsene bestemmes av faglærerne.

I løpet av denne modulen skal *offisersutvikling* koordineres med både fagstoffet, gjennomføringen av undervisningen og de aktivitetene som modulen inneholder.

EMNER

1. Politisk system – makt, prosesser og institusjoner
2. Norsk utenriks-, sikkerhets- og forsvarspolitikk
3. Internasjonal politikk, konflikter og militærmaktens anvendelse
4. Militærmaktens teknologiske grunnlag

Emne 1: Politisk system – makt, prosesser og institusjoner

I emnet skal kadettene tilegne seg kunnskap om staten som aktør både i en nasjonal og internasjonal sammenheng. Emnet skal gi en innføring i maktbegrepet og knyttes an til ulike interesser og konfliktlinjer innad i en stat og mellom stater. Statens maktapparat, politi og militærvesen, skal settes inn i en slik sammenheng. Emnet skal gi kadetten kunnskap om norske og internasjonale politiske institusjoner og prosesser. Emnet skal også gi en innføring i politikk som fagdisiplin.

Delemner

- Makt og konfliktlinjer (vekt på forsvars-, sikkerhets- og utenrikspolitiske konfliktlinjer)
- Statsbegrepet, suverenitetsbegrepet og staten som legitim maktutøver
  - Staten og nasjonen. Legitimitet og system (liberalisme – kommunisme ideologier)
  - Staten i det internasjonale politiske systemet. Det internasjonale systemet; anarki eller fellesskap?
- Politikk som fag – strukturelle – individuelle forklaringsmåter
- Politiske prosesser, institusjoner og innflytelse

Emne 2: Norsk utenriks-, sikkerhets- og forsvarspolitik

I emnet skal kadettene tilegne seg kunnskap om sikkerhetsbegrepet innhold og utvikling med vekt på statens, samfunnets og individets sikkerhetsinteresser og sikkerhetsbehov.

Emnet skal i et hundreårsperspektiv synliggjøre hvordan Norge utvikles som selvstendig politisk aktør i det internasjonale systemet. Emnet skal gi innsikt i de sikkerhetspolitiske utfordringene Norge har stått overfor som følge av internasjonale motsetninger og den strategiske betydningen Norge har hatt. Kadettene skal gis kunnskap om de mønstre som avtegner seg over tid, og de sikkerhetspolitiske oppfatninger som har vokst frem på bakgrunn av geografiske, kulturelle, økonomiske og politiske forhold.

Studiet av forsvarsmaktens rolle som sikkerhets- og utenrikspolitisk virkemiddel vil stå sentralt, der vekten vil bli lagt på Luftforsvaret.

Delemner

- Norsk utenriks-, sikkerhets- og forsvarspolitik
  - Hva er sikkerhetspolitikk?
  - Norsk sikkerhetspolitikk gjennom hundre år; de lange linjer
  - Norske utfordringer ved årtusenskiftet. Forsvaret som utenriks- og sikkerhetspolitisk instrument.
- Forsvarets rolle i norsk sikkerhetspolitikk før og nå
- Forsvaret og norsk nasjonsbygging
- Utviklingen av det norske Luftforsvaret.

Emne 3: Internasjonal politikk, konflikter og militærmaktens anvendelse

I emnet skal kadettene tilegne seg kunnskap om det internasjonale systemet, dets strukturer og aktører som utgjør rammen for norsk utenriks- forsvars- og sikkerhetspolitikk. Gjennom studiet av emner i internasjonal politikk og skal kadettene gis innsikt i internasjonale konflikter. Utviklingen av militærteori og militærmaktens faktiske anvendelse i konflikter skal belyses gjennom utvalgte krigshistoriske emner.

Emnet skal videre gi kunnskap om stater valg av sikkerhetspolitiske virkemidler, både nasjonale, internasjonale og overnasjonale. Videre skal kadettene gis kunnskap om internasjonale rettsregler som regulerer stater atferd.

Emnet skal videre problematisere de utfordringer stater står overfor som suverene politiske aktører i en globalisert verden. På denne bakgrunn skal nye konflikttypen analyseres og de muligheter og begrensninger militærmakt har for løsningen av disse.

Delemner

- Internasjonal politikk – teorier, system og internasjonal rett
  - Utviklingen av det moderne statssystem og konsekvenser for forsvarsmakten
  - Aktører i internasjonal politikk; stater, internasjonale organisasjoner og ikke-statelige aktører.
  - Internasjonal rett. Statens rettigheter og plikter. Statssuverenitetsprinsippet, ikke-intervensjonsprinsippet og menneskerettighetene. "Jus ad bellum"
- Konflikter og kriger

- Emner i internasjonal politikk og krigshistorie de siste hundre år. Med vekt på:
  - Årsaker til konflikter. Konfliktyper og typer av krig
  - Militærmaktens faktiske utvikling og teorier om militærmakt
- Hvor går utviklingen?
  - Fremtidige konfliktlinjer: interesser eller verdier?
  - Nye trusler - nye løsninger; endringer av forsvarsmakten. Endringer i sikkerhetsbegrepet, endringer i trusselbegrepet
  - Militærmaktens betydning i fremtidig internasjonal politikk
  - Militærmaktens muligheter og begrensninger i nye sikkerhetspolitiske omgivelser.
  - Fra territoriell sikkerhet til global sikkerhet?

Emne 4: Militærmaktens teknologiske grunnlag

Emnet skal gi kadettene en grunnleggende innføring i muligheter og begrensninger teknologien gir for bruk av luftmakt. Gjennombruddet for sentrale nye luftmilitære teorier og teknologier brukes som innfallspunkt til teknologiens prinsipper og viktigste egenskaper. Sammenhengen med modulens øvrige tema belyses ved å se på teknologi som maktpolitisk instrument og dens betydning for Luftforsvarets utvikling.

Den metodiske framgangsmåten som ligger til grunn for teknologiens suksess, er en viktig arv som også skal læres. Det er ikke et mål å bibringe teknisk detaljkunnskap, men hvordan de fysiske lover og systemdesign gir rammeverket som definerer teknologiens muligheter innen anvendelse av luftmakt.

Kadettene skal få et naturvitenskapelig fundament for sentrale fysiske lover og prinsipp anvendt innen luftmaktsteknologi, dvs i komponenter som våpen, missiler, plattformer og informasjonsteknologi.

- Luftmaktens naturvitenskapelige grunnlag
  - Bevegelse, kraft og energi
  - Aerodynamikk
  - Bølger

- Det elektromagnetiske spekter – fra LW radio til gammastråling
- Informasjonsteknologi
- Kjernefysikk
- Luftmaktens plattformer (system)
  - Fly
  - Luftvern
  - Kommunikasjon og presisjon
  - Satellitt
- Effektorer (komponenter)
  - Bombe og kanon (projektil)
  - Missil
  - Atomvåpen
- Informasjonsteknologi
  - Radio og radar
  - GPS
  - Digital og analog teknologi

EKSAMEN

Modulen utgjør totalt 23 studiepoeng, og det gjennomføres to evalueringer:

- En individuell skoleeksamen til jul. Skoleeksamenen gjennomføres etter 24 timers forberedelsestid. 8 studiepoeng.
- En individuell skoleeksamen til sommeren. Skoleeksamenen gjennomføres uten forberedelsestid. 15 studiepoeng.

PENSUM

Pensum for modul III utgjør samlet 1527 sider.

- Baylis, John and Smith, Steve (2005): *The Globalization of World Politics – an introduction to international relations* (third edition). Oxford University Press. S. 1-13, 45-156, 297-366, 387-445, 479-495, 555-576, 709-740 (samlet 293 sider)
  - Introduction: s. 1-13 (13 sider)
  - Chapter 2: The evolution of international society, s. 45-60 (16 sider)
  - Part one The historical context
    - Chapter 3: International history, 1900-1945, s. 63-89 (26 sider)
    - Chapter 4: International history, 1945-1990, s. 93-109 (16 sider)

- Chapter 5: The end of the cold war, s. 111-128 (18 sider)
- Chapter 6: From the cold war to the war on terror, s. 131-156 (25 sider)
- Part three Structures and processes
  - Chapter 13: International and global security in the post-cold war era, s. 297-322 (25 sider)
  - Chapter 14: International political economy in an age of globalization, s. 325-345 (20 sider)
  - Chapter 15: International law, s. 349-366 (17 sider)
  - Chapter 17: Diplomacy, s. 387-402 (15 sider)
  - Chapter 18: The United Nations, s. 405-422 (17 sider)
  - Chapter 19: Transnational actors and international organizations in global politics, s. 425-445 (20 sider)
- Part four International issues
  - Chapter 21: Terrorism and globalization, s. 479-495 (16 sider)
  - Chapter 25: Humanitarian intervention in world politics, s. 555-576 (21 sider)
- Part five Globalization in the future
  - Chapter 32: Globalization and the transformation of political community, s. 709-724 (15 sider)
  - Chapter 33: Globalization and the post-cold war order (s. 727-740) (13 sider)
- Baylis, John et al. (2002): *Strategy in the Contemporary World – An Introduction to Strategic Studies*. Oxford University Press. S. 17-42, 66-85 (samlet 46 sider)
  - Kap 1: Strategic Theory and the History of War, s. 17-42 (26 sider)
  - Kap 3: The Causes of War and the Conditions of Peace, s. 66-85 (20 sider)
- Bowman, Steve (2003): "Iraqi Freedom": The First Ten Days". *Military Technology*, vol xxvii (4) s. 12-23 (7 sider)
- Børresen, Jacob et. al (2004): *Allianseforsvar i endring, 1970-2000*. Eide forlag, (Norsk forsvarshistorie, bind 5). S. 11-329, 371-385 (samlet 238 sider)
  - Introduksjon: s. 11-12 (2 sider)
  - Del 1: Storpolitikk og militærmakt
    - Kap 1: Kald krig, s. 15-21 (4 sider)
    - Kap 2: Et internasjonalt system i endring, s. 22-26 (4 sider)
    - Kap 3: Krigens former, s. 27-30 (4 sider)
  - Del 2: Forsvaret av Norge og norske bidrag til allianseforsvaret
    - Kap 4: Kald krig i nordregionen, s. 33-45 (9 sider)
    - Kap 5: Forsvaret av Norge, s. 46-84 (29 sider)
    - Kap 6: Norges bidrag til NATOs fellesforsvar, s. 85-96 (10 sider)
    - Kap 7: Alliert øvings- og treningsvirksomhet i Norge, s. 97-105 (7 sider)
    - Kap 8: Politisk tvil og strid, s. 106-118 (11 sider)
    - Kap 9: Inn i en ny tidsepoke, s. 119-164 (35 sider)
  - Del 3: Maktbruk på den internasjonale scenen
    - Kap 10: Fredsbevaring - 20 år i Libanon, s. 167-176 (7 sider)
    - Kap 11: Nye fiender og nye engasjement, s. 183-207 (18 sider)
    - Kap 12: Med NATO i skarpe oppdrag på Balkan, s. 208-216 (7 sider)
    - Kap 13: Krig om Kosovo – forsvarsreform, s. 217-230 (9 sider)
    - Kap 14: Styrke og relevans, s. 31-236 (5 sider)
  - Del 4: Forsvarets rolle og oppgaver i fred
    - Kap 15: Forsvaret som symbol og kulturformidler, s. 239-244 (5 sider)
    - Kap 16: Forsvarets bistand til politiet, s. 245-263 (13 sider)
    - Kap 17: Kystvakt, s. 264-273 (8 sider)

- Kap18: Samfunnssikkerhet og samordning, s. 274-282 (7 sider)
- Del 5: Forsvarsplanlegging, forvaltning og organisasjonsutvikling
- Kap 19: Organisasjon, ledelse og planlegging, s. 285-321 (28 sider)
- Kap 20: Forsvarets samfunnsmessige betydning, s. 322-329 (5 sider)
- Konklusjon: Perspektiver på Norges forsvar 1970-2000, s. 371-385 (11 sider)
- Chipman, Don (2003): "Air Power and the Battle for Mazar-e Sharif". *Air Power History*, vol 50 (Spring), s. 36-44 (7 sider)
- Claes, Dag Harald og Førland, Tor Egil (2004): "Politisk integrasjon: felles utenriks- og sikkerhetspolitikk? I: *Europeisk integrasjon* (2. utgave). Gyldendal akademisk, s. 101-114 (14 sider)
- Davis, Anthony (2002): "How the Afghan war was won". *Jane's Intelligence Review*, vol 15 (February), s. 6-13 (6 sider)
- Eide, Espen Barth (2000): "NATOs Kosovokrig – ett år etter". *Internasjonal Politikk*, årgang 58 (1), s. 27-62 (35 sider)
- Espenes, Øistein og Naastad, Nils (1999): "Luftforsvaret – et flerbruksverktøy for den kalde krigen?", *Luftkrigsskolens skriftserie*, vol 1(1) (22 sider)
- Flikke, Geir (2005): "Med supermaktsdialogen friskt i minne – Russland og USA". I: Skogan, John Kristen (Red): *Hva nå USA og Europa?* (1. utgave). Gyldendal akademisk, s. 51-67 (17 sider)
- Gompert, David C. (2006): "For a Capability to Protect: Mass Killing, the African Union and NATO". *Survival – the IISS Quarterly*, vol 48 (1), s. 7-16 (9 sider)
- Hanssen, Gro Sandkjær et al. (2005): *Politikk og demokrati – En innføring i stats- og kommunalkunnskap* (1. utgave). Gyldendal akademisk. S. 26-139, 243-287 (samlet 146 sider)
  - Kap 2 Grunnbegrep i statsvitenskap, 26-53 (27 sider)
  - Kap 3 Statsforfatningen og den parlamentariske styringskjeden, s.57-65, (9 sider)
- Kap 4 Valg og representasjon, s. 67-94, 27 sider
- Kap 5 Storting og regjering, s. 96-122, 27 sider
- Kap 6 Forvaltningen, s. 125-139, 15 sider
- Kap 11 Organisasjonskanalen, s. 243-256, 13 sider
- Kap 12 Mediekanalen, s. 258-275, 18 sider
- Kap 13 Supplerende innflytelseskanaler, s. 278-287, 10 sider
- Handouts teknologi (12 sider)
  - Det elektromagnetiske spekter, 3 s
  - Diffraksjon, 2 s
  - Nettverk, 5 s
  - Trykk i gass og væskestrømning, 2 s
- Hobson, Rolf & Kristiansen, Tom (2001): *Total krig, nøytralitet og politisk splittelse, 1905-1940*. Eide forlag, (Norsk forsvarshistorie, bind 3). S. 11-14, 29-33, 68-80, 126-318, 326-330 (samlet 146 sider)
  - Introduksjon: s. 11-14 (3 sider)
  - Del 1: 1905-14 Fra skandinavisk strid til europeisk storkrig
    - kap 1: (utvalgt del) synet på Forsvaret i opinion og politikk s. 29-33 (3 sider)
    - Kap 4: Forsvar og sikkerhet i en ny tid, s. 68-80 (9 sider)
  - Del 2: 1914-1918 Verdenskrig
    - Kap 7: Verdenskrigen og det norske samfunnet, s. 126-137 (9 sider)
    - Kap 8: Erfaringer og konsekvenser, s.138-142 (4 sider)
  - Del 3: 1918-1936 Etterkrigstid
    - Kap 9: Et nytt statssystem formes: Fra Versailles til Locarno, s. 145-158 (11 sider)
    - Kap 10: Forsvaret og etterkrigssamfunnet, s. 159-170 (10 sider)
    - Kap 11: Forsvaret etter 1918, s. 171- 182 (10 sider)

- Kap 12: Eksistensforsvar eller etiketteforsvar? Arbeidet med ny forsvarsordning, s. 183-205 (14 sider)
- Kap 13: Et statssystem utfordres: Fra Locarno til Spania, s. 206-210 (4 sider)
- Del 4: 1936-1940 Førkrigstid
  - Kap 14: Forsvarspolitisk alarm, s. 213-222 (7 sider)
  - Kap 15: Forsøk på opprustning, s. 223-237 (9 sider)
  - Kap 16: Et statssystem bryter sammen: Fra Spania til Polen, s. 238-243 (5 sider)
  - Kap 17: Nøytralitet og militær krisehåndtering, s. 244-258 (9 sider)
- Del 5: 62 dager - Feltoget
  - Kap 18: 9. april, s. 263-283 (12 sider)
  - Kap 19: Stormaktene og Norgesspørsmålet, s. 284-295 (11 sider)
  - Kap 20: Felttog og krigsallianse, s. 296-318 (12 sider)
- Del 6: Fra triumf til nederlag. Perspektiver på Norges forsvar 1905-1940, s. 326-330 (4 sider)
- Jerstad, P. et al. (2004): *Rom Stoff Tid - Forkurs Ingeniørutdanning*, Tapir, kap 1: s. 19-20, kap 2 s. 36-47, 54-56, kap 3 s. 68-78, kap 5 s. 114-125, kap 6 s. 132-154, kap 7 s. 162-172, kap 13 s. 312-324, kap 14 s. 337-339, kap 16 s. 378-383, 389-395 (samlet ca. 66 sider)
- Knutsen, Torbjørn (2004): "Amerikas fire fremtider". *Internasjonal politikk*, årgang 62 (3), s. 303-322 (20 sider)
- Martin, Jerome V. (ukjent): *Operation Desert Shield and Desert Storm*, USAF (3 sider)
- Nyhamar, Tore (2003): "Norske nasjonale interesser i Nord-Atlanteren". Lastet ned 9.5.2006 fra http://www.atlanterhavskomiteen.no/Publikasjoner/Internett-tekster/Arkiv/2003/internett_tekst_11.html (12 sider)
- Putney, Diane T. (1994): "From Instant Thunder to Desert Storm". *Air Power History*, vol 41 (3), s. 38-48 (9 sider)
- Rekkedal, Nils Marius (1992): *Luftmaktens utvikling*. Kap 11, FFI rapport –92/5027, s.140-153, s.160-162 (17 sider).
- Riste, Olav (1991): "Isolasjonisme og stormaktsgarantier - Norsk tryggingpolitikk 1905-1990". *Forsvarsstudier*, (3), s. 4-45 (40 sider)
- Rottem, Svein Vigeland (2005): "Hva forsvarer vi? Tre tilnærminger til norsk forsvars- og sikkerhetspolitikk". *Norsk Statsvitenskapelig Tidsskrift*, årgang 21, (4), s. 334-35 (20 sider)
- Rupp, Richard (2000): "NATO 1949 and NATO 2000: From Collective Defense Toward Collective Security". *Journal of Strategic Studies*, vol 23, (3), s. 154-175 (22 sider)
- Russel, Rip M. og Hasik J.M. (2001): *The precision revolution*. Naval Institute Press, Maryland US. Part 1.1: A Brief history of Military air and Space Navigation, s. 16-22, 25-34, 41-48, 65-67. Part 2.5 Navstar's storm across the Desert, s. 117-131, 143-144, 187-188 (42 sider)
- Skogrand, Kjetil (2004): *Alliert i krig og fred 1940-1970*. Eide forlag, (Norsk forsvarshistorie, bind 4). S. 11-52, 156-290, 324-330, 338-377 (samlet 154 sider)
  - Introduksjon: s. 11-15 (5 sider)
  - Del 1: Strategisk utsyn
    - Kap 1: Nordområdene i stormaktenes strategi, s. 18-30 (8 sider)
    - Kap 2: Trusselbilde, krigsplaner og forsvarskonsept, s. 31-52 (16 sider)
  - Del 3: Venner og allierte
    - Kap 6: Fra krigsallianse til atlantehavspakt, s. 156-164 (6 sider)
    - Kap 7: Norge i NATO: den lojale kritiker, s. 165-182 (15 sider)
    - Kap 8: Alliansen og forsvaret av Norge, s. 183-209 (21 sider)
    - Kap 9: Med venners hjelp: samarbeidspartnere og beskyttere, s. 210-230 (15 sider)

- Kap 10: Blåøyd i blåhjem: norsk deltakelse i flernasjonale operasjoner, s. 231-240 (7 sider)
- Del 4: Organisasjon i vekst og reform
  - Kap 11: Vekst og strid, s. 242-272 (22 sider)
  - Kap12: Ett forsvar – tre grener, s. 282-290 (5 sider om Luftforsvaret)
- Del 5: Forsvaret og samfunnet
  - Kap 15: Det politiske landskap, s. 324-330 (6 sider)
  - Kap 17: Forsvaret og det sivile samfunn, s. 338-360 (17 sider)
- Del 6: Konklusjon
  - Konklusjon: Forsvaret 1940-1970, s. 362-377 (11 sider)
- Smedberg, M. (1998): *Om luftkriget – från luftballonger till systemflygplan*. Stockholm: Page One Publishing. Kap1 Luftkrigets grundprinsipier s. 9-19, Kap 2 Teknikutveckling s. 20-69, Kap 3 Luftvärn, s.70-93 (83 sider)
- Smedberg, M (1998): *Om stridens grunder*. Stockholm: Page One Publishing. Kap.1 Teknikens påvirkning s. 18-55 (37 sider)
- Udgaard, Nils Morten: *Nordområdenes strategiske betydning i et nytt årtusen*. Lastet ned 9.5.2006 fra <http://www.atlanterhavskomiteen.no/Publikasjoner/KortInfo/Arkiv/2005/kort%20info%2007-2005final.pdf> (4 sider)

Andre studieår (kull 57)

Årsplanen viser hele Luftkrigsskolens faglige aktivitet gjennom skoleåret.

For hvert kull er det utarbeidet en undervisningsplan som viser når de ulike fag startet og slutter, omfanget av dem og hvilke eksamensdatoer som gjelder. Tentativ undervisningsplan LKSK kull 57, skoleåret 2007/2008:

Fag	Start	Slutt	Timer totalt	Antall uker	Eksamensdato
Modul 1, emne 3 stabsmetodikk	27 aug 2007	24 okt 2007	36	9	Integrert i eksamen nr 1 i modul 4
Modul 4	27 aug 2007	8 feb 2008	414	23	<ol style="list-style-type: none"> 1. Gruppe hjemmeeksamen, mandag 29 oktober – fredag 2 november 2007 2. Individuell semesteroppgave, innlevering 18 desember 2007 kl 0800 3. Skoleeksamen, 6 timer, torsdag 31 januar 2008, start kl 0900
Engelsk	27 aug 2007	1 feb 2008	101	23	<ol style="list-style-type: none"> 1. Integrert i eksamen nr 3 i modul 4 2. Skoleeksamen, 1 time, torsdag 31 januar 2008, start kl 0800
Modul 5	11 feb 2008	16 mai 2008	270	15 *	<ol style="list-style-type: none"> 1. Semesteroppgave (skrives på engelsk), innlevering mandag 5 mai 2008 kl 0800 2. Skoleeksamen, 6 timer, fredag 16 mai 2008, start kl 0830
Engelsk	4 feb 2008	16 mai 2008	51	15	Integrert i modul 5
Fysisk fostring	27 aug 2007	16 mai 2008	152	38	<ol style="list-style-type: none"> 1. Forskningsrapport, innlevering fredag 9 mai 2008 kl 0800 2. Årlig fysisk test, torsdag 19 juni 2007

Dette er en undervisningsplan basert på forutsetningen om at BRUM 2 starter 19 mai 2008. Dersom dette tidspunktet forskyves kan også undervisningen forskyves tilsvarende.

* 1 av de 15 ukene i Modul 5 tas i forbindelse med GILs lederskapsseminar i uke 42/43 høsten 2007.

Basistimeplan 2 avd 27 aug - 26 okt:

Mandag	
0800-0840	Selvstudium
0845-0925	Selvstudium
0935-1015	Til skolens disp
1020-1100	Til skolens disp
1230-1310	Til skolens disp
1315-1355	Til skolens disp
1405-1445	Til skolens disp
1450-1530	Til skolens disp
Tirsdag	
0800-0840	Modul 4
0845-0925	Modul 4
0935-1015	Modul 4
1020-1100	Modul 4
1230-1310	Modul 4
1315-1355	Modul 4
1405-1445	Fysisk fostring
1450-1530	Fysisk fostring
Onsdag	
0800-0840	Engelsk
0845-0925	Engelsk
0935-1015	Modul 4
1020-1100	Modul 4
1230-1310	Modul 1 emne 3
1315-1355	Modul 1 emne 3
1405-1445	Selvstudium
1450-1530	Selvstudium
Torsdag	
0800-0840	Engelsk
0845-0925	Engelsk
0935-1015	Fysisk fostring
1020-1100	Fysisk fostring
1230-1310	Modul 4
1315-1355	Modul 4
1405-1445	Modul 1 emne 3
1450-1530	Modul 1 emne 3
Fredag	
0800-0840	Modul 4
0845-0925	Modul 4
0935-1015	Modul 4
1020-1100	Modul 4
1230-1310	Modul 4
1315-1355	Modul 4
1405-1445	Selvstudium
1450-1530	Selvstudium

Basistimeplan 2 avd 29 okt – 8 feb:

Mandag	
0800-0840	Selvstudium
0845-0925	Selvstudium
0935-1015	Til skolens disp
1020-1100	Til skolens disp
1230-1310	Til skolens disp
1315-1355	Til skolens disp
1405-1445	Til skolens disp
1450-1530	Til skolens disp
Tirsdag	
0800-0840	Modul 4
0845-0925	Modul 4
0935-1015	Modul 4
1020-1100	Modul 4
1230-1310	Modul 4
1315-1355	Modul 4
1405-1445	Fysisk fostring
1450-1530	Fysisk fostring
Onsdag	
0800-0840	Engelsk
0845-0925	Engelsk
0935-1015	Modul 4
1020-1100	Modul 4
1230-1310	Selvstudium
1315-1355	Selvstudium
1405-1445	Selvstudium
1450-1530	Selvstudium
Torsdag	
0800-0840	Engelsk
0845-0925	Engelsk
0935-1015	Fysisk fostring
1020-1100	Fysisk fostring
1230-1310	Modul 4
1315-1355	Modul 4
1405-1445	Selvstudium
1450-1530	Selvstudium
Fredag	
0800-0840	Modul 4
0845-0925	Modul 4
0935-1015	Modul 4
1020-1100	Modul 4
1230-1310	Modul 4
1315-1355	Modul 4
1405-1445	Selvstudium
1450-1530	Selvstudium

Basistimeplan 2 avd 11 feb – 16 mai:

Mandag	
0800-0840	Selvstudium
0845-0925	Selvstudium
0935-1015	Til skolens disp
1020-1100	Til skolens disp
1230-1310	Til skolens disp
1315-1355	Til skolens disp
1405-1445	Til skolens disp
1450-1530	Til skolens disp
Tirsdag	
0800-0840	Modul 5
0845-0925	Modul 5
0935-1015	Modul 5
1020-1100	Modul 5
1230-1310	Modul 5
1315-1355	Modul 5
1405-1445	Fysisk fostring
1450-1530	Fysisk fostring
Onsdag	
0800-0840	Engelsk
0845-0925	Engelsk
0935-1015	Modul 5
1020-1100	Modul 5
1230-1310	Selvstudium
1315-1355	Selvstudium
1405-1445	Selvstudium
1450-1530	Selvstudium
Torsdag	
0800-0840	Engelsk
0845-0925	Engelsk
0935-1015	Fysisk fostring
1020-1100	Fysisk fostring
1230-1310	Modul 5
1315-1355	Modul 5
1405-1445	Selvstudium
1450-1530	Selvstudium
Fredag	
0800-0840	Modul 5
0845-0925	Modul 5
0935-1015	Modul 5
1020-1100	Modul 5
1230-1310	Modul 5
1315-1355	Modul 5
1405-1445	Selvstudium
1450-1530	Selvstudium

Fagplan engelsk, andre studieår – høstsemesteret

Fagplan nr:	BA-ENG2H-05/06-01
Totalt antall studiepoeng:	3
Fagansvarlig:	Høgskolelektor Einar Tore Larssen
Andre opplysninger/ nødvendig informasjon:	Engelskundervisningen inngår sammen med Modul 4.

MÅLSETTING

[Link til overordnet plan for engelskundervisningen](#)

GJENNOMFØRING

I høstsemesteret i andre skoleår inngår engelskstudiet som et eget emne i Modul IV.

Undervisningen går over 18 uker fra august til januar med 2 timer pr uke og evalueres med skriftlig eksamen. Pensum er på ca 210 sider og gir 3 studiepoeng. Parallelt med undervisningen i AME drives det praktiske øvelser som skal stimulere til ferdighetsutvikling. Hovedvekten ligger her på leseforståelse og skriveferdighet. Stoffet man skal arbeide med skal så langt det språkpedagogisk er fornuftig hentes fra modulens øvrige pensum. Undervisningen går over 18 uker fra august til februar med 2 timer pr uke. Denne ferdighetstreningen fortsetter inn i vårsemesteret under Modul V og sluttevalueres med skriftlig eksamen ved vårsemesterets slutt.

EMNER

- *Advanced Military English*
- *Proficiency*

EKSAMEN

Eksamen gjennomføres som en del av evalueringen i Modul IV. Minst et spørsmål besvares på engelsk, og i denne delen evalueres språkferdighet hos den enkelte. Omfanget er 2 studiepoeng i engelsk og 7 studiepoeng i militærmakt/luftmakt.

Ved modulens avslutning foretas sluttevaluering av leseforståelse gjennom en prøve basert på en ukjent tekst. Prøven gir 1 studiepoeng.

PENSUM

- Leonhard, Robert R., *The Principles of War for the Information Age*, Presidio, Novato: California, 1999, s. 51-262, (210 s.) (pensum er hentet fra Modul IV)

Fagplan Modul 1, emne 3 – stabsmetodikk

Fagplan nr:	BA-M1E3-05/06-01
Totalt antall studiepoeng:	2
Fagansvarlig:	
Andre opplysninger/ nødvendig informasjon:	Emnet inngår sammen med Modul 4

MÅLSETTING

Emnet skal gi kadettene en teoretisk og praktisk innføring i stabsstudien som verktøy. Gjennom teoretisk forståelse og praktisk trening skal kadettene opparbeide forståelse for de ulike problemløsningsmodellene slik de er skissert i stabshåndboken. Kadettene skal kunne anvende fremstillingsformen for de forskjellige stabsstudiene og de ulike arbeidsteknikkene og presentasjonsformene for stabsstudien (belysende og løsningsorientert).

[Link til overordnet plan for metodeundervisningen](#)

GJENNOMFØRING

Emne 3, stabsmetodikk, gjennomføres som en integrert del av modul 4 – *Militærmakt og luftmakt, teori og anvendelse*. Detaljene er beskrevet i fagplanen for denne modulen.

DELEMNER

- Forskjellige analytiske metoder
- Stabsstudiens oppbygging
- Belysende og løsningsorientert stabsstudie
  - Hensiktsformulering
  - Faktorer
  - Krav
  - Løsninger
  - Konklusjon

EKSAMEN

Gruppebasert hjemmeeksamen på 10 studiepoeng i modul 4 – *Militærmakt og luftmakt, teori og anvendelse*, over fem virkedager som skal skrives som en belysende stabsstudie. Oppgavetekst vil bli gitt fra fagansvarlig for modul IV. Evalueres som

bestått/ikke bestått, og gis 2 studiepoeng metode/stabsstudie og 8 studiepoeng militærmakt/luftmakt.

PENSUM

- Forsvarets Stabsskole, Stabshåndbok for Forsvaret, Oslo: Forsvarets Stabsskole, 2003, s. 69-111, (42 s.)

Fagplan Modul 4, Militærmakt og luftmakt – teori og anvendelse

Fagplan nr:	BA-M4-06/07-01
Totalt antall studiepoeng:	28
Fagansvarlig:	Major Ole Jørgen Maaø
Andre opplysninger/ nødvendig informasjon:	I faget inngår Modul 1, emne 3 - stabsmetodikk

MÅLSETTING

Modulen skal gi kadettene en helhetsforståelse for hvordan militær makt anvendes og virker som et av flere politiske instrumenter i fred, krise og krig. Dette gjøres gjennom et historisk og teoretisk studium av militærmakt og luftmakt. For å skape forståelse for hva egen forsvarsgren kan og ikke kan bidra med, legger modulen hovedvekt på bruken av luftmakt. Kadettene skal imidlertid også gis kunnskap om land- og sjømakt for å utvikle en fellesoperativ forståelse. Modulen skal gi kadettene innsikt i teorier om luftmaktens mulige anvendelsesområder og luftmaktens virkning. All maktbruk har en etisk og sosial dimensjon, og forståelsen for dette skal utvikles gjennom modulen. Det skal også utvikles kunnskap om og holdninger til de rettslige og politiske begrensninger som settes til anvendelsen av luftmilitær maktbruk. Denne kunnskapen skal settes inn i en grunnleggende forståelse for kommando- og kontrollproblematikk. Modulen skal videre gi kunnskap om de militærteknologiske utviklingstrekk, og hvordan teknologien påvirker luftkrigen. Kadettene skal gjennom undervisning i engelsk fokusere på språkbruk innen det militærstrategiske og operasjonelle nivå, benevnt *Advanced Military English (AME)*. Kadettene skal også anvende den belysende og den løsningsorienterte stabsstudien.

FORKUNNSKAPER

Modulen bygger på både Modul 1 (vitenskapsteori) og Modul 3 (Luftmaktens rammeverk), og det forutsettes at de som skal gjennomføre modulen har et kunnskapsnivå som er på nivå med målene for disse modulene.

GJENNOMFØRING

Modulen gjennomføres som en blanding av forelesninger, gruppearbeid, styrte kollokvier og selvstudium. Den sentrale

refleksjonsarenaen for kadetten er flere mindre skriftlige individuelle arbeider som skal godkjennes av faglærer, samt muntlige fremføringer for kullet. Modulen vil også inneholde undervisning og trening i stabsstudien og undervisning i engelsk (se punktet om eksamen).

EMNER

1. Militærteori, strategi og krigens natur
2. Doktrineutvikling
3. Styrkeanvendelse, inndelt i følgende delemner:
  - Begrepsapparat og skoleretninger innen luftmaktsteori
  - Kontraluftoperasjoner
  - Strategiske operasjoner
  - Luftmakt og bakkeoperasjoner
  - Luftmakt og maritime operasjoner
  - Effektorer i rommet
4. Støtte- og styrkeforsterkningsoperasjoner
5. Bakkebasert støtte
6. Kommando og kontroll
7. Luftforsvarets historie
8. Syntese: Norsk luftmakt i fremtiden
9. GILs luftmaktseminar

I det etterfølgende vil hvert emne bli beskrevet med hensikt og tema.

Emne 1: Militærteori, strategi og krigens natur

Hensikten er å gi kadettene kunnskap om og forståelse for grunnleggende problemstillinger ved bruk av militærmakt, dvs gi en grunninnføring i strategisk teori. Dette betyr også at man vil gi en innføring i et militært og luftmilitært begrepsapparat.

Delemner

- Hva er krig? (Hva er fred?)
- Hva er hensikten med militærmakt? Avskrekking og tvangsmaktsteori
- Kategorisering av krig
- Krigens teori, militærteori, herunder ulike skoleretninger
  - Klassikerne: Clausewitz, Jomini

- Krigens prinsipper
- Krigens nivåer
- Inndeling av militærmaktsbegrepet, herunder definere luftmaktsbegrepet nærmere ved hjelp av slike spørsmål som Hva er Luftmakt? Hva er luftmaktens egenskaper?
- Det norske Forsvarets fredstidsfunksjoner

Emne 2: Doktrineutvikling

Førrige århundres krig utviklet seg fra slitasjekrig via manøverkrigen til kirurgiske angrep. Kanskje kan man også si at førrige århundres kriger karakteriseres ved en utvikling mot en større grad av integrering av alle våpengrener. Hovedproblemet som skal drøftes er spørsmålet om hva som driver utviklingen; her kan lanseres mange hypoteser, teknologi, doktriner, praksis, mindre sosial aksept for tap etc.

Delemner

- Hva er doktriner?
- Manøverteoriens tilblivelse
- Dens praksis; 2 vk og MidtØsten
- Dens gjenoppstandelse, Air Land Battle og krigene mot Irak
- Manøverkrigens innføring i Norge på 90-tallet, doktrinære og strukturelle konsekvenser
- Manøver og asymmetrisk krig – en form for slitasje?
- Hva driver doktrineutviklingen?
  - Teknologi vs teori (hva kommer først?)
  - Doktrinehullet
- De forskjellige doktrinetyperne
  - Allierte og norske doktriner

Emne 3: Styrkeanvendelse

Målsettingen er å gi kadettene en grundig innføring i luftmaktens maktanvendelse for strategiske formål, mot andre luftforsvar, mot bakkestyrker eller som et ledd i en maritim operasjon. Luftmaktsteoriens mest omstridte tema er spørsmålet om hva volden skal rettes mot. Delemnets sentrale mål er å gi kadettene kunnskap om de ulike ståsted i denne debatten, samt å gi dem kunnskap om anvendelsen av luftmakt for dette formål.

Emnet er inndelt i 6 delemner:

1. Begrepsapparat og skoleretninger innen luftmaktsteori
2. Kontraluftoperasjoner
3. Strategiske operasjoner
4. Luftmakt og bakkeoperasjoner
5. Luftmakt og maritime operasjoner
6. Effektorer i rommet

Delemne 3.1: Begrepsapparat og skoleretninger innen luftmaktsteori

Dette delemnet skal gi kadettene en innføring i sentrale begreper innen luftmaktsteori og en historisk innføring i de ulike skoleretningene innenfor luftmaktsteori. Luftmaktens kampmiljø og dens viktigste egenskaper og begrensninger skal også drøftes. Hensikten er å danne et grunnlag for diskusjon rundt disse begrepene, en diskusjon som skal fortsette gjennom resten av modulen.

Delemne 3.2: Kontraluftoperasjoner

Konsepter for å vinne den nødvendige kontroll i luften har blitt utviklet i nær tilknytning til luftmaktens kampmiljø og spesielle egenskaper. Her står balansen mellom offensive og defensive kontraluftoperasjoner sentralt. Dette delemnet utdypes luftmaktens kampmiljø, samt de forskjellige luftsituasjonene som kan oppstå i en væpnet konflikt. Kadettene skal forstå begrepet luftsituasjon og betydningen det har for krigføringen, og de skal kunne forklare og utdype med historiske eksempler hva som ligger i de såkalte tilfeller og variabler av luftoverlegenhet.

- Teori om kontraluft
  - Nektelse og kontroll med luftrommet
  - Stealth vs pakker av fly, kan man bringe med seg sin egen luftoverlegenhet?
- Kontraluft i praksis
  - Battle of Britain
  - Seksdagerskrigen
  - Vietnamkrigen
  - Oktoberkrigen
  - Gulfkrig 1 og 2

Delemne 3.3: Strategiske operasjoner

Delemnet skal fokusere på den klassiske teorien bak strategiske luftoperasjoner, samtidig som det skal stilles spørsmål ved begrepet og om slike operasjoner har gyldighet i dag. Moderne teori om strategiske operasjoner skal stå sentralt, først og fremst

gjennom Wardens fem-rings teori, men generelle teorier om makt og tvangsmakt skal også dekkes. I tillegg skal det legges vekt på de etiske aspekter ved slik maktbruk.

- Teorier om strategiske effekter
  - Douhet, Mitchell mm
  - Warden vs Pape
- Etiske problemstillinger knyttet særskilt til strategiske operasjoner
- Caser:
  - 2. VK, mot både Storbritannia, Tyskland og Japan, herunder A-bomben
  - Gulfkrigen
  - Kosovokrigen
  - 11. september

Delemne 3.4: Luftmakt og bakkeoperasjoner

Delemnet skal gi kadettene en innføring i de særskilte problemstillinger knyttet til bruk av luftmakt som støtte for bakkeoperasjoner. Gjennom dette temaet skal kadettene få belyst luftmaktens muligheter til å påvirke striden på bakken, med spesiell vekt på skillet mellom nærstøtte og interdikt. Det skal også diskuteres hvorvidt begrepsapparatet er dekkende for luftmaktens muligheter til å påvirke en moderne bakkestrid, særskilt ift de siste konflikter der luftmakt har blitt anvendt.

- Operasjonenes inndeling og teori
  - Interdikt og nærstøtte
  - Gir det gamle lineære begrepsapparatet mening, eller trenger vi nye begrep?
- Case:
  - Blietzkrieg (Polen, Felttoget i Norge, Fall Gelb)
  - Gulfkrigen 91
  - Enduring Freedom
  - Iraqi Freedom

Delemne 3.5: Luftmakt og maritime operasjoner

Delemnet skal gi kadettene en innføring i de særskilte problemstillinger knyttet til bruk av luftmakt for å påvirke maritime operasjoner. Kadettene skal få en innføring i de forskjellige operasjonsformene der luftmakt bidrar til striden med maktbruk på eller under overflaten (Anti Submarine Warfare (ASW) og Anti Surface Warfare (ASuW)).

- Operasjonenes inndeling og teori
  - ASW + ASuW
- Maritim luftmakt, hangarskip og Force Projection
- Case:
  - Falklandskrigen
  - Nordområdene

Delemne 3.6: Effektorer i rommet

Tilgangen til rommet blir stadig enklere. Verdensrommet blir nå rutinemessig benyttet for navigasjon, kommunikasjon og overvåkning. I en større konflikt er det vanskelig å se for seg at rommet ikke militariseres i den forstand at våpen blir benyttet for å ødelegge motpartens rombaserte systemer.

Hensikten med delemnet er å drøfte denne utviklingen for så vidt den åpner for revolusjonerende perspektiver i fremtidig krigføring.

Emne 4: Støtte- og styrkeforsterkningsoperasjoner

Emnet skal gi kadettene kunnskap om operasjonstyper som elektronisk krigføring (EK), luftbåren kommando og kontroll, transportoppdrag og bruk av overvåkningsoperasjoner. Noen av disse typene vil foregå i rommet og disse vil bli behandlet særskilt. Emnet skal videre fokusere på krisehåndtering, der støtteoperasjoner i enkelte sammenhenger kan betraktes som luftmaktens spisse ende. Hensikten er å gi kadettene en innføring i disse operasjonenes karakteristika og deres bidrag til andre luft- og fellesoperasjoner

Delemner

- Operasjonstypene
  - ISAR (Intelligence, Surveillance and Recce)
  - Lufttransport
  - Combat Search and rescue (CSAR) og redningstjenesten
  - Luft-til-luft tanking
  - Elektronisk krigføring
  - Luftbåren kommando og kontroll
- Bruk av rommet
  - Kommunikasjon
  - Navigasjon og posisjonering

- Etterretning og overvåkning.
- Norsk romsatsing
- Caser:
  - Enduring Freedom
  - Iraqi Freedom
  - Norområdene

Emne 5: Bakkebasert støtte

Hensikten med dette emnet er at kadettene skal få innblikk i betydningen av logistikk og baseforsvar i alle faser av en militær operasjon. De skal gis kunnskap om logistikk og hvilken betydning den har for moderne krigføring. Videre skal kadettene gis kunnskap om funksjonen baseforsvar og luftmaktens baseavhengighet, her skal diskusjonen om konsentrasjon eller spredning stå sentralt. Kadettene skal få innsikt i baseforsvarets betydning for stridsevnen og hva moderne baseforsvar består av (både passive og aktive tiltak), hvilke prinsipper som bør gjøres gjeldende, og på hvilken måte Luftforsvaret har valgt å løse utfordringene innenfor dette feltet.

- Operativ logistikk
- Baseforsvar
- Caser:
  - 6-dagers krigen
  - Gulfkrigen 1991
  - Afghanistan (OEF og ISAF)

Emne 6: Kommando og kontroll

Hensikten med emnet er å gi kadettene kunnskap om og forståelse for grunnleggende problemstillinger knyttet til ledelse av militære styrker, benevnt kommando og kontroll (K2). I dette delemnet skal man ha et overordnet syn på K2, gjerne benevnt K2-filosofi, og både defensive og offensive aspekter ved K2 skal drøftes. De mer praktiske konsekvenser av delemnet skal belyses i modul VIII, "Ledelse av luftmilitære operasjoner".

- Kommando- og kontroll teori
- Sentralisering vs desentralisering?
- Informasjonskrigføring, herunder medias og opinionens rolle
- Case:
  - Battle of Britain (Defensivt med et britisk utgangspunkt)

- Gulfkrigen 1991 (Offensivt med et amerikansk/koalisjonsutgangspunkt)
- Afghanistan (OEF og ISAF)

Emne 7: Luftforsvarets historie

Hensikten med emnet er å gi kadettene kunnskap om Luftforsvarets historie, for derigjennom å gi kadettene forståelse for den historiske arven Luftforsvaret bringer med seg inn i fremtiden, både strukturelt og kulturelt.

- Flyvåpnene før og under 2. VK
- Luftforsvarets funksjoner under den kalde krigen; en teori om multifunksjonalitet
- Luftforsvaret etter den kalde krigen

Emne 8: Syntese: Norsk luftmakt i fremtiden

Den forståelse for luftmakt modulen gir, skal brukes for å diskutere fremtidens krig og den rolle norsk luftmakt kan tenkes å få fremover. Det første temaet vil være en gjennomgang av metodiske problemstillinger knyttet til prediksjon. Emnet skal videre gi kadettene kunnskap om ulike teorier om hvordan luftmakt vil bli anvendt i fremtiden innenfor de fremtidige konfliktmønster og den teknologiske utvikling som kan forutsees.

- Metodisk diskusjon: kan fremtiden forutsies, og kan vi evt forberede oss på en fremtid vi ikke kjenner?
  - Kaosteori
  - Prediksjonsmuligheter (hoved-utviklingstrekk og trendanalyser)
- Teknologiske utviklingstrekk
  - Kan krigen kontrolleres, dvs kan krigens friksjon og tåke fjernes?
  - Teknologiske muligheter og begrensninger
  - UAV og UCAV – blir flyene førerløse? Og hva betyr i så fall det?
- Militærmakt vs terror (Asymmetrisk krigføring)
- Nettverksbasert Forsvar
  - Manøverteori og NbF – to sider av samme sak eller to forskjellige syn på krigskunst?
- Transformasjon
- Virtuell krigføring

- Luftforsvarets utfordringer i fremtiden
  - Luftforsvarets M2N-konsept
  - Visjon for utvikling av luftmakt mot 2025
  - Nye plattformer - et uttrykk for bredde eller spesialisering?

Emne 9: GILs Luftmaktseminar

Kadettene skal som en avslutning på modulen delta på GILs Luftmaktseminar. Dette vil gi dem en oppdatering på dagens tenkning rundt bruken av luftmakt i Norge, og også en mulighet til å få diskutere aktuelle problemstillinger med Luftforsvarets og Forsvarets militære- og luftmaktsfaglige ledelse. Kadettene skal derfor bidra aktivt i seminarets spørreunder og paneldiskusjoner.

EKSAMEN

Det gjennomføres tre evalueringer:

1. En gruppebasert hjemmeeksamen over fem virkedager som skal skrives som en belysende stabsstudie. Oppgavetekst vil bli gitt av fagansvarlig. Besvarelsen evalueres som bestått/ikke bestått, og gis 2 studiepoeng metode/stabsstudie og 10 studiepoeng militærmakt/luftmakt.
2. En individuell semesteroppgave som har til hensikt å evaluere kadettens analytiske evne og selvstendige tenkning. Oppgavens tema er selvvalgt, men skal godkjennes av fagansvarlig. Kadettene vil få oppnevnt veileder fra fagavdelingen. Evalueres med karakter og vektet med 10 studiepoeng innen militærmakt/luftmakt.
3. 8 timers skoleeksamen som har til hensikt å evaluere utviklet kunnskap samt kadettens evne til å drøfte pensum fra hele modulen. Her skal minst ett spørsmål besvares på engelsk, og denne delen skal evalueres ift språkferdighet hos den enkelte. Evalueres med karakter og gis 2 studiepoeng innen emnet engelsk og 8 innen militærmakt/luftmakt.

PENSUM

Fagfeltene militærmakt og luftmakt lider under mangelen på gode lærebøker. Dette betyr dessverre at pensumet i betydelig grad blir artikkelbasert. Pensum utgjør i alt maksimalt 1950 sider. Den herværende pensumlisten utgjør ca 1900 sider. Maks 50 sider med aktuelle artikler vil komme i tillegg.

- Armitage, M. J. & Mason, R. A. (1985): *Air Power in the Nuclear Age*. Chicago: University of Illinois Press, kap 5: "Air Power in the Middle East", s 114-143 (29 sider)
- Baylis, John, et. al. (2002): *Strategy in the Contemporary World. An Introduction to Strategic Studies*. Oxford: Oxford University Press, hele boken unntatt kapitlene 3, 6, 8, 12 og 13, (195 sider)
- Belote, Howard D. (1999): "The Weaponization of Space. It Doesn't Happen in a Vacuum". *Aerospace Power Journal*, (Winter), (6 s.)
- Bjerkås, Rune (1997): "Manøverkrig og luftmakt", i Håvard Klevberg (red.): "Manøverkrig og prosjekt Fønix. Bærende elementer i norsk luftmaktsdoktrine". *Forsvarsstudier* (6), s. 44-56, (12 s.)
- Centner, Christopher M. (1992): "Ignorance is Risk – The Big Lesson from Desert Storm Air Base Attacks". *Air Power Journal*, (Winter), (9 s.)
- Clarke, Michael (1996): "Air Power, Force and Coercion", i Lambert & Williamson (Red.): *The Dynamics of Air Power*. Braknell: Joint Services Command and Staff College (18 s.)
- Clarke, Shaun (2001): *Strategy, Air Strike and Small Nations*. Fairbairn, Australia: Aerospace Centre. Part Two, *Strategic Air Strike for Small Nations*, s. 65-185, (120 s.)
- Creveld, Martin van (1985): *Command in War*. London, Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, kap 1 og 8, s. 1-16 og 261-275, (30 s.)
- Creveld, Martin van (1996): "Air Power 2025", i Alan Stephens (Red.): *New Era Security. The RAAF in the next twenty-five years*. Canberra: Air Power Studies Centre, (16 s.)
- Davis, Anthony (2002): "How the Afghan war was won", *Janes Intelligence Review*, vol 15 (2), s. 6-14 (8 sider)
- Diesen, Sverre (2003): "Forsvarets konsept for nettverkentrisk krigføring", *Norsk Militært Tidsskrift*, (nr. 5), s. 4-13 (6 sider)
- Douhet, Giulio (1959, original 1922): "The Command of the Air", i Eugene Emme (Red.): *The Impact of Air Power upon national security and world politics*, Princeton, N.J. Van Nostrand. (7 sider)

- Drew, Dennis (1997): "Air Theory, Air Force, and Low Intensity Conflict: A short Journey to Confusion" i Phillip Meilinger (Red.): *Paths of Heaven*, Maxwell AFB, Air University Press, s. 321-247, (26 s.)
- Drew, Dennis (2001): "The Essence of Aerospace Power – What Leaders Need to Know." *Aerospace Power Journal*, (Summer), s. 23-30 (8 s.)
- Drew, Dennis (et.al) (1991): *Air Force Manual 1-1, Basic Aerospace Doctrine of the United States Air Force*. Washington: Department of the Air Force. Overview, samt essay A, C, E, F, H, I, J, L, M, N, O, P, Q, S, T, totalt 109 sider
- Duvsete, Svein (2004): *Kalde krigere og barmhjertige samaritaner*, Bind 3 av *Luftforsvarets Historie*. Oslo: Gyldendal, s. 171-193, 379-382, (25 s.)
- Espenes, Øistein & Naastad, Nils E. (1999): "Luftforsvaret – et flerbruksverktøy for den kalde krigen?", *Luftkrigsskolens skriftserie*, (1), (22 sider)
- Fawcett, John M. Jr. (1992): "Which Way to the FEBA? Close Air Support in the Gulf War." *Air Power Journal*, (Fall), (11 s.)
- Finn, Chris (2002): "The employment of Airpower in Afghanistan and beyond", *The Royal Air Force Air Power Review*, vol 5, (4), s. 1-13 (13 sider)
- Forsvarets Stabsskole (2000): *Forsvarets fellesoperative doktrine*, Oslo: Forsvarets Overkommando, Del A, Grunnlag, s. 11-18, 21-74, og Del B, Operasjoner, s. 21-42, 63-80, (97 s.)
- Forsvarets Stabsskole (2002): *Forsvarets doktrine for luftoperasjoner*. Oslo: Forsvarets Overkommando, 13-150 (122 s.)
- Forsvarets Stabsskole (2002): *Forsvarets doktrine for maritime operasjoner*, Oslo: Forsvarets Overkommando, s. 97-102, (6 s.)
- Fossum, Geir (2000): "Tenkende bomber og tankeløse politikere?" *Internasjonal Politikk*, 59 (1), s. 65-89, (24 s.)
- Greenhous, Brereton (1994): "The Israeli Experience", i Benjamin Franklin Cooling (Red.): *Case Studies in the Achievement of Air Superiority*, Washington: Center for Air Force History, s. 563-609, (46 s.)
- Hobson, Rolf & Kristiansen, Tom (1995): "Militærmakt, Krig og Historie." *IFS-info*, (9), (20s.)
- Ignatieff, Michael (2000): *Virtual War. Kosovo and beyond*. London: Chatto & Windus, s. 161-215 (55 s.)
- Karlsen, Morten et al. (2003): "Krigen mot Irak. Noen perspektiver på bruken av luftmakt." *Luftkrigsskolens skriftserie*, vol. 9, (15 s.)
- Keaney, T. & Cohen, E. (1995): *Revolution in Warfare: Air Power in the Persian Gulf*. Annapolis: Naval Institute Press, s. 189-226, (38 s.)
- Klevberg, Håvard (1996): "Luftmakt i Norge under den kalde krigen", i Rune Bjerkås (Red.): "Luftmakt 1996", *Forsvarsstudier*, (5), s. 7-21, (14 s.)
- Lambeth, Ben (2001): "Operation Allied Force: A Strategic Appraisal", i John Andreas Olsen (Red.): "A Second Aerospace Century", *Militærteoretisk skriftserie*, (3), s. 101-130, (29 s.)
- Leonhard, Robert R. (1999): *The Principles of War for the Information Age*. Novato, California: Presidio, s. 51-262, (210 s.), NB! brukes i engelskfaget
- Luftforsvarets utviklings- og kompetansesenter (LUKS) (2005): *Luftforsvarets visjon for LUFTMAKT mot 2020*. Rygge: LUKS, (9 s.)
- Meilinger, Philip (1996): "Ten Propositions Emerging Air Power", *Airpower Journal*, (Spring), s. 1-18, (18 s.)
- Meilinger, Philip (1997): "Air Targeting Strategies: An Overview", i Richard P. Hallion (Red.): *Air Power Confronts an Unstable World*. London: Brassey's, s. 51-80, (30 s.)
- Meilinger, Phillip S. (1993): "Towards A New Airpower Lexicon – or Interdiction: An Idea whose Time has finally Gone?", *Airpower Journal*, (Summer), (7 s.)
- Molloy, Nicola K. (2003): *Impact to Defence of Lessons Learnt using Modern Precision Strike Weapons*. Edinburgh, Australia: DSTO Systems Sciences Laboratory, (34 s.)
- Mowbray, James A. (ukjent år): "The Battle of Britain: Air strategy and Operations, 1940", ukjent artikkelutgivelse, (23 s.)
- Maaø, Ole Jørgen (2002): "Flypionerens argumenter for anskaffelse av fly – et apropos til dagens virkelighet", i Karl Erik Haug (Red.): "Luftmakt, Luftforsvarets og asymmetriens utfordringer. GILs

- Luftmaktseminar 2002”, *Luftkrigsskolens skriftserie*, volum 8, s. 14-20, (7 s.)
- Naastad, Nils (1993): “Norsk luftoperativ doktrine på 1930-tallet?”, *Norsk Militært Tidsskrift*, vol. 163, (nr. 10), s 3 – 9 (5 sider)
  - Naastad, Nils (1996): ”Air doctrine and traditional concepts – out of tune with realities?”, i Rune Bjerkås (Red.): “Luftmakt 1996”, *Forsvarsstudier*, (5), (11 sider)
  - Naastad, Nils (2003): ”Luftmakt til sjøs”, *Norsk Militært Tidsskrift*, vol. 173, (nr 12), s. 26-33, (8 s.)
  - Naastad, Nils (ukjent år): ”Angrepet på Norge”, upublisert artikkel, (11 sider)
  - Overy, Richard J. (1980): *The air war 1939-1945*. London: Europa, kapittelet ”Luftmakt, Hærstyrker og Krigen i Vest, 1940”, oversatt av Nils Naastad, (12 sider)
  - Overy, Richard J. (1996): *Why the Allies Won*. New York: W.W. Norton & Company inc., kap 2 og 4, s. 25-62 og 101-133, (69 sider)
  - Paludan, Johan P. (2003): ”Fremtiden – er den forutsigelig?”, i Karl Selanger (Red.): ”Luftmakt 2020. Fremtidige konflikter og utfordringer. GILs Luftmaktseminar 2003”, *Luftkrigsskolens skriftserie*, volum 10, s. 14-23, (10 s.)
  - Pape, Robert A. (1997/1998): ”The Limits of Precision-Guided Air Power”, *Security Studies*, volume 7, (nr. 2, Winter), s. 93-114, (21 s.)
  - Ripley, Tim (2005): ”Airpower in the Counter-insurgency war”, *International Air Power Review*, vol 16, s. 16-29 (13 sider)
  - Riste, Olav (1990): ”Weserubung: Det perfekte strategiske overfall?”, *Forsvarsstudier*, (4), s. 5-23 (18 sider)
  - Shaw, John (1999): ”The Influence of Space Power upon History (1944-1998)”, *Aerospace Power Journal*, (Winter), (8 s.)
  - Skinnarland, Tonje (1998), ”Kommando og kontroll - forsøk på en begrepsavklaring”, i Håvard Klevberg (Red.): ”Kommando, kontroll og informasjon. Luftforsvarets nye utfordringer,” *Forsvarsstudier*, (6), s. 29-43 (14 s.)
  - Skogrand, Kjetil (2002): ”Luftforsvaret og atomalderen 1950-1970.” *IFS Info*, (4), (16 s.)
  - Solli, Per Erik (1997): “In Bosnia, Deterrence Failed and Coercion Worked”, i Carsten F. Rønnfeldt & Per Erik Solli (Red.): “Use of Air Power in Peace Operations”, *Peacekeeping and Multinational Operations*, (No. 7), s. 94-114, (21 s.)
  - Stokesbury, James L. (1986): *A short history of Air Power*. London: Robert Hale, kapittelet “The Eyes of the army”, (8 sider)
  - Szafranski, Richard (1996), “Twelve Principles of Air Power”, *Air Power Studies Centre Paper*, (Nr. 48, September), (14 s.)
  - Tilford, Earl H. Jr. (1993): *Crosswinds. The Air Force's Setup in Vietnam*. College Station, Texas: Texas A&M University Press, s 3-31, 59-104, (77 s.)
  - US Marine Corps (1994): *MCDP-6: Command and Control*, lastet ned på ukjent tidspunkt fra <http://usmc.doctrine.quantico.mil>, kapittel 1-3, (39 s.)
  - Vincent, Gary A. (1993): “A new Approach to Command and Control: The Cybernetic Design”, *Air Power Journal*, (Summer), (11 s.)
  - Warden, John (1995): ”The Enemy As a System”, *Airpower Journal*, (Spring), s. 40-55, (16 s.)
  - Warner, Edward (1948): ”Douhet, Mitchell, Seversky: Theories of Air Warfare”, i Edward Mead Earle (Red.): *Makers of Modern Strategy: Military Thought from Machiavelli to Hitler*, Princeton, N.J.: Princeton University Press, s. 485-503. (18 s.)
  - Watts, Barry (1997): ”Doctrine, Technology and Air Warfare”, i Richard P. Hallion (Red.): *Air Power Confronts an Unstable World*. London: Brassey's, (37 s.)

Fagplan engelsk, andre studieår – vårsemesteret

Fagplan nr:	BA-ENG2V-05/06-01
Totalt antall studiepoeng:	3
Fagansvarlig:	Angela Fiske
Andre opplysninger/ nødvendig informasjon:	Engelskundervisningen inngår sammen med Modul 5

MÅLSETTING

[Link til overordnet plan for engelskundervisningen](#)

GJENNOMFØRING

I vårsemesteret andre skoleår inngår engelskstudiet som et eget emne i Modul 5.

I opplegget ligger hovedvekten på ledelse og lederskap. Det gis et undervisningstilbud som setter fokus på praktisk anvendelse av engelsk i organisasjonssammenheng: diskusjon, argumentasjon, kritisk drøfting, formell korrespondanse, notater, rapporter etc. Undervisningen har intet fastlagt pensum, men består i hovedsak av praktiske øvinger og går over 12 uker fra februar til juni med 4 timer pr. uke. Ved modulens avslutning foretas en sluttevaluering av kadettene skriveferdighet ved en skriftlig eksamen. Eksamensprøven gir 3 studiepoeng.

EMNER

- Management and Leadership
- Proficiency

EKSAMEN

Eksamen gjennomføres i Modul 5 hvor det i skal det skrives en semesteroppgave på engelsk.

PENSUM

Endelig pensumliste utarbeides i samråd med modul 5.

Støttelitteratur til praktiske øvinger:

- Swan, M., *Practical English Usage*, Second edition, Oxford University Press, Oxford 1995.

- Bennie, M., *How to Master Business English*, Second edition, How To Books Ltd., Plymouth 1994.
- Cleaverley, P, & Cooper, C., *Intercultural Communication in English*, Handelshøyskolen BI, Sandvika 1999.

Fagplan Modul 5, Ledelse av organisasjon

Fagplan nr:	BA-M5-06/07-01
Totalt antall studiepoeng:	20
Fagansvarlig:	Major Roar Vikvang
Andre opplysninger/ nødvendig informasjon:	Engelsk inngår i modulen

MÅLSETTING

Modulen skal gi økt helhetsforståelse og handlingskompetanse når det gjelder å utvikle og lede enheter i Forsvaret. Dette innebærer mellom annet innsikt i de krefter og dilemmaer som virker i organisasjoner i endring, innsikt i kulturutfordringer knyttet til samarbeid med andre nasjoner og hensiktsmessig ressursforvaltning til virksomhet i Luftforsvaret og Forsvaret.

FORKUNNSKAPER

Ingen.

GJENNOMFØRING

Undervisningen gjennomføres som en kombinasjon av forelesninger, gruppearbeid og selvstendig arbeid. I tillegg vurderes et eller flere temaseminar der kadettene gis en betydelig rolle knyttet til både planlegging og gjennomføring.

Emnet organisasjon og ledelse er tenkt gjennomført som et gjennomgående emne med undervisning to økter i uka gjennom hele modulen.

Emnet Forsvarets styring og forvaltning er tenkt gjennomført som et gjennomgående emne med undervisning to økter i uka gjennom hele modulen. Siste uke i modulen er i sin helhet tenkt avsatt til et intensivstudie i HMS og miljøledelse.

Faget engelsk gjennomføres med ukentlig undervisning gjennom hele modulen. Faget er tenkt integrert med emnet organisasjon og ledelse der betydelige deler av pensum er engelsk litteratur. I tillegg ønskes et spesielt fokus på skriftlig engelsk i denne modulen, og deler av skriftlig arbeid i modulen skal leveres på engelsk.

EMNER

1. Organisasjon og ledelse
2. Forsvarets styring og forvaltning

Emne 1 – Organisasjon og ledelse

Emnet skal gi kadettene en generell innføring i teori omkring organisasjon og ledelse. Teoretisk vil emnet ha to hovedinnfallsvinkler. Kadettene skal gis kunnskap i tradisjonell lineær organisasjonstilnærming, der sammenhengen fra virksomhetsidé eller ideologi og ned til organisasjonsatferd klargjøres. Kadettene skal i denne sammenheng også gis kunnskap om temaet endring i organisasjoner.

I tillegg vil emnet også inneholde kunnskap om ikke-lineære sammenhenger innen organisasjon og ledelse gjennom kaos og kompleksitetsteori.

Faget engelsk vil integreres opp mot emnet organisasjon og ledelse i denne modulen.

Delemner

- Perspektiver på organisasjon og ledelse med en tradisjonell tilnærming
  - Ideologi, mål og strategi
  - Perspektiver på organisasjonen herunder organisasjonsstruktur
  - Endring i organisasjoner; organisasjonsutvikling og organisasjonslæring
- Kommunikasjon i organisasjoner
- Organisasjoner sett i lys av kaos og kompleksitetsteori
- Forsvarets organisasjon
- Kultur
  - Organisasjonskultur
  - Kulturelle utfordringer knyttet til internasjonalt engasjement

Emne 2 – Forsvarets styring og forvaltning

Formålet med fagområdet Forsvarets styring og forvaltning er å utdanne samtlige kadetter slik at de blir gitt en grunnleggende forståelse av Forsvarets ressursforvaltning. Dette krever også virksomhetsforståelse og kunnskaper om Forsvarets overordnede styring.

Hovedfokus vil ligge på følgende relevante og gjeldende regelverk:

- Lover og forskrifter
- Reglementer, bestemmelser, retningslinjer og andre styrende dokumenter for virksomheten
- Avtaleverk innenfor følgende områder:
  - Økonomi
  - Logistikk
  - Human Resource Management (HRM)
  - HMS og miljøledelse

Delemner

Etter endt utdanning skal kadettene kunne forstå Forsvarets virksomhet og overordnede styring samt Forsvarets ressursforvaltning. Gjennom denne forståelsen skal kadettene konstruktivt kunne bidra inn i verdiskapningen.

En mer detaljert beskrivelse av læringsmål gis nedenfor under Innhold for hvert av delemnene som er:

- Overordnet styring
- Økonomiforvaltning
- Logistikk
- Human Resource Management (HRM)
- HMS og miljøledelse

Delemne 2.1 – Overordnet styring

Etter endt utdanning skal kadettene kunne forstå Forsvarets virksomhet, styringskonsepter og styringsverktøy; herunder følgende:

- Forsvarets styringsprinsipper og styringssystem
- Forsvarets prinsipper og modeller for logistikk- og støttevirksomheten
- Forsvarets styringsverktøy: balansert målstyring

Delemne 2.2 – Økonomiforvaltning

Etter endt utdanning skal kadettene kunne forstå hovedlinjene i gjeldende prinsipper og regelverk med relevans til Forsvarets økonomiforvaltning; herunder følgende:

- Økonomistyring
  - Plan- og budsjettprosessen
  - Regnskaps- og rapporteringsprosessen
- Lønnsprosessen
- Kontroll- og revisjonsprosessen

Delemne 2.3 – Logistikk

Etter endt utdanning skal kadettene kunne forstå hovedlinjene i gjeldende prinsipper og regelverk innenfor logistikk. I denne modulen vil logistikken fokusere på de rene administrative rutiner i forbindelse med anskaffelse og forvaltning av materiell. Det vil i så måte være en forlengelse av tematikk knyttet til økonomiforvaltning. Operativ logistikk vil behandles i modul VIII, Ledelse av operasjoner. Tema under logistikk i denne modulen blir derfor å få kjennskap til anskaffelsesregelverket i Forsvaret, herunder:

- Innkjøp og anskaffelse (Aktuelle case: Anskaffelsesreglement for Forsvaret, Lov om offentlige anskaffelser)
- Praktisk materiellforvaltning, -ansvar og -kontroll
- Levetidskostnader

Delemne 2.4 – Human Resource Management:

Etter endt utdanning skal kadettene kunne forstå hovedlinjene i gjeldende prinsipper og regelverk med relevans til Forsvarets HRM; herunder følgende:

- Forsvarets verdigrunnlag og personellpolitikk
- Forsvarets forvaltning av ulike personellkategorier (oversikt)
- Rekruttering/utvelgelse, kompetanse-/karriereutvikling og avvikling av personell i Forsvaret
- OU og omstilling
- Tjenestemannsrettens lov og avtaleverk
- Alminnelig forvaltningsrett

Delemne 2.5 – HMS og miljøledelse

Etter endt utdanning skal kadettene kunne forstå hovedlinjene i gjeldende prinsipper og regelverk innenfor HMS og miljøledelse; herunder følgende:

HMS

- "Psykososiale arbeidsmiljø, selvmordsforebyggende arbeid og rusmiddel.
- "Fysisk kjemisk helsefare"
- Risikovurdering og sikkerhet ved øvelser og operativ virksomhet
- Håndtering av arbeidsulykker og avbøtende tiltak.
- Internkontroll

- HMS ved internasjonale operasjoner.
- HMS ved omstillinger.
- HMS i Forsvarets styringsdokumenter.
- Inkluderende arbeidsliv

Miljøledelse

- Forsvarets miljøaspekter og miljøpåvirkning generelt, men spesielt innen egen forsvarsgren
- Handlingsplan for miljøvern i Forsvaret
- Miljøforstyrrelser ved operativ tjeneste og Forsvarets påvirkning av det biologisk mangfold
- Forurensing av jord, luft, hav og vann
- Forurensing av og fra skyte- og øvingsfelt
- Avfall og gjenvinning
- Helse- og miljøfarlige kjemikalier
- Miljøvern ved internasjonale operasjoner
- Informasjon om miljøledelsessystemet i Forsvaret

EKSAMEN

Innenfor emne 1, organisasjon og ledelse, skal det skrives en semesteroppgave på engelsk. Oppgaven evalueres engelskfaglig og gis karakter som vektet med 3 studiepoeng. Videre skal den sammen oppgaven også evalueres ut fra et organisasjonsfaglig ståsted. Oppgaven gis også der en karakter som vektet med 12 studiepoeng.

Emne 2, Forsvarets styring og forvaltning, evalueres med en 6 timers skoleeksamen. Besvarelsen gis en samlet karakter som vektet med 8 studiepoeng.

PENSUM

Pensum emne 1 – Organisasjon og ledelse

- Bolmann og Deal "Nytt perspektiv på organisasjon og ledelse", 2 utgave 1998, 384 sider
- Busch, Johnsen og Vanebo "Endringsledelse i det offentlige", 3 utgave 2003, 280 sider
- French og Bell "Organizational development", 5 utgave 1995, 344 sider
- Berg "Organisasjonsutvikling", 2 utgave 1995, 255 sider
- Bang "Organisasjonskultur", 1995

Pensum emne 2 – Forsvarets styring og forvaltning

Overordnet styring

- Forsvarets stabsskole: *Stabshåndbok for Forsvaret*, Oslo 2004, kapittel 1: Forsvarets styringskonsept (7 sider)
- Forsvarsstaben: *Logistikk- og støttekonsept for Forsvaret*, Oslo 2004 (15 sider)
- Busch, Johnsen, Vanebo: *Økonomistyring i det offentlige*, Oslo, Universitetsforlaget 2002, punkt 7.7 (11 sider)
- FLO: Retningslinjer for Horisontal Samhandel i Forsvarets militære organisasjon (38 sider)

Økonomiforvaltning

- Busch, Johnsen, Vanebo: *Økonomistyring i det offentlige*, Oslo, Universitetsforlaget 2002, punkt 3.1, 3.2 og 7.2 (32 sider)
- Finansdepartementet: Reglement for økonomistyring i Staten. 2004
- Forsvarsdepartementet: Retningslinjer for økonomiforvaltning i Forsvaret (REØF). Siste utgave. (Hele dokumentet)
- Veileder i statlig budsjettarbeid.
- Finansdepartementet: Bevilgningsreglementet i Staten

Logistikk

- Lov og forskrift om offentlige anskaffelser
- Forskrift om offentlige anskaffelser
- Anskaffelsesregelverk for Forsvaret
- TFF klasse 7 Materiellforvaltning
- Human Resource Management
- Armstrong, Michael. 2003. *A handbook of human resource management practice*. Kogan Page. 9. edition. Part 1 HRM s 3-89.
- Levin, Morten og Klev, Roger. 2002. *Forandring som praksis – læring og utvikling i organisasjoner*. Bergen: Fagbokforlaget (s171-178).
- Nordhaug, Odd. 2002. *Ledelse av menneskelige ressurser. Målrettet personal og kompetanseledelse*. Oslo: Universitetsforlaget (kap 1, 3, 4, 5, 6, 7, 8)
- Tronsmo, P. 1986. *Omstilling, bedriftskultur og motstand mot forandring I*: Norsk Harvard, 4.kvartal (s6-12).

- Langslet, Gro.Johnsrud.2001.*LØFT – løsningsfokuset tilnærming til organisasjonsutvikling, ledelsesutvikling og konfliktløsning*. Gjøvik: Gyldendal Norsk Forlag (s67-95, s176-195) Forsvarets Personalthåndbok
- Hovedavtalen for Staten med særavtale for Forsvaret
- Arbeidsmiljøloven, Tjenestemannsloven, Lov om personell og justert befalsordning, Forvaltningsloven og Offentlighetsloven

HMS og miljøledelse

HMS

- Arbeidsmiljøloven. (De viktigste bestemmelser i AML med tilhørende publikasjoner)
- Paragrafer med mest betydning for liv og helse (§§7-30, evt kap 9 (barn og unge) og 10 (Arbeidstid)
- AML § 12 og psykososialt arbeidsmiljø ISBN 82-10-04645-4, ca 50 sider
- Internkontrollforskriften: Spesielt §§ 5 og 6,
- HMS-ved omstilling og endring:
- SINTEF - HMS-konsekvenser av endringsprosesser STF38 A03405 (r) 40 sider
- SINTEF - HMS-arbeid under endring STF38 A03406 (r) 50 sider
- Kjemikalier. Forsvarets stoffkartotek og HMS-datablader.
- Sikkerhet og ulykkesvern, herunder:
  - FSJ direktiv: Retningslinjer for oppfølging etter ulykker i Forsvaret
  - Metoder for kartlegging, risikovurdering og tiltak, herunder bruk av personlig verneutstyr
  - UD 2-1 og andre spesielle sikkerhetsbestemmelser for FMO som er underlagt bestemmelser i AML*).
  - Rus- og selvmordsforebygging: Forsvarssjefens rusmiddeldirektiv og direktiv for selvmordforebyggende arbeide.

Miljøledelse

- Forsvarsdepartementet (2003), Handlingsplan - Forsvarets miljøvernarbeid (30 sider).
- Hermansen, J. (red) (1995): *Miljøledelse*. Tano Forlag, Kap. 6, 7 og 10.

- Lovverk:
  - Naturvernloven
  - Friluftsløven
  - Kulturminneloven
  - Plan- og bygningsloven m/ konsekvensutredninger
  - Forurensningsloven og miljøinformasjonsloven
  - Forskrift om spesialavfall
  - Forurensningsforskriften
  - Avfallsforskriften og produktforskriften
  - Kjemikalieforskriften.
- Lesehefte/kompendium FSS: Diverse artikler
- Miljøverndepartementet: St.meld. 25 (2002-2003) Regjeringens miljøvernpolitikk og rikets miljøtilstand, Kap 1-11 pluss Vedlegg 1 og 3
- Sintef: Energikilden (2000)
- Kadettene skal ha kjennskap til emnet (s 12 - 142). Viktigst tema er:
- Energi og klima samt energibruk og ENØK
- ISO14001 Miljøledelse og ISO19011 Kvalitet og miljørevisjon.
- Vidval, Hermansen og Norberg: "ISO 14000 og EMAS for ledere". Universitetsforlaget 2004
- STANAG 7141

Tredje studieår

Årsplanen viser hele Luftkrigsskolens faglige aktivitet gjennom skoleåret.

For hvert kull er det utarbeidet en undervisningsplan som viser når de ulike fag startet og slutter, omfanget av dem og hvilke eksamensdatoer som gjelder. Undervisningsplan LKSK kull 57, skoleåret 2008/2009:

Fag	Start	Slutt	Timer totalt	Antall uker	Eksamensdato
Modul 1, emne 5, statistikk	20 aug 2007	31 aug 2007	36	2	Skoleeksamen 29 august 2008, 180 minutter, start kl 0830
Modul 1, emne 4, vitenskapelig produksjon	3 sep 2007	9 nov 2007	44	10	Forstudie som leveres ultimo oktober 2007
Modul 6	3 sep 2007	9 nov 2007	220	10	Prosjektbeskrivelse som leveres medio oktober 2007
Modul 7	12 nov 2007	21 des 2007	132	6	1. Innlevering av skriftlig produkt ultimo desember 2008 kl 1100 2. Muntlig eksaminasjon ultimo januar 2008
Modul 8 *	7 jan 2008	16 mai 2008	288	16	1. Skriftlig gruppeeksamen, før øvelsen som gjennomføres i modulen 2. Refleksjonsrapport, primo mai 2008 3. Foredrag, mai/juni 2008
Modul 1, emne 6, operativ planlegging *	7 jan 2008	16 mai 2008	54	16	Integrert i eksamen nr 1 i Modul 8
Engelsk *	7 jan 2008	16 mai 2008	76	16	Integrert i eksamen nr 3 i Modul 8
Fysisk fostring *	3 sep 2007	16 mai 2008	148	34	1. Sluttrapport, medio mai 2008 2. Flytrekamp, september 2007 og våren 2008 3. Årlig fysisk test, ultimo mai 2008

* = Denne perioden vil bli avbrutt av 3 uker BRUM 3. Tidspunktet er ikke kjent enda, men tentativt tidspunkt er februar/mars 2008.

Fagplan Modul 1, emne 5, statistikk

Fagplan nr:	BA-M1E5-05/06-01
Totalt antall studiepoeng:	3
Fagansvarlig:	
Andre opplysninger/ nødvendig informasjon:	

MÅLSETTING

Emnet skal i tillegg gi en generell og grunnleggende forståelse av utvalgte emner i statistikk. De ferdigheter og kunnskaper faget gir, skal blant annet danne grunnlag for bruk av statistiske mål innen samfunnsvitenskapelig metode.

[Link til overordnet plan for metodeundervisningen](#)

GJENNOMFØRING

Statistikkundervisningen gjennomføres som et intensivkurs på ca 2 uker før starten av tredje skoleår. Undervisningen gjennomføres som klasseromsundervisning, samt regneøvinger med obligatorisk innlevering.

DELEMNER

- Hending, sannsynlighet, forventning, middelvei, standardavvik, varians
- Empirisk statistisk databehandling
- Forsøksplanlegging
- Kombinatorikk
- Utvalg
- Fordelinger, normal, z- og t-fordeling
- Korrelasjon
- Signifikans
- Hypotesetesting
- Innføring i bruk av SPSS

EKSAMEN

3 timers skriftlig skoleeksamen i statistikk på 3 studiepoeng

PENSUM

- Løvås, G.G: (2004): *Statistikk for universiteter og høyskoler*, 2utg, Universitetsforlaget. Utvalgte sider (ca 200).

Fagplan Modul 6, valgfrie emner

Fagplan nr:	Ba-M6-05/06-01
Totalt antall studiepoeng:	7
Fagansvarlig:	
Andre opplysninger/ nødvendig informasjon:	

MÅLSETTING

De valgfrie emnene/fordypningsstudiet skal legge vekt på å utvikle evnen til selvstendig tenkning, analyse og metodikk, og gi den enkelte kadett muligheten til å realisere egne ønsker om studier på felter som er av interesse for Luftkrigsskolen og Luftforsvaret

FORKUNNSKAPER

Kadetter som skal delta på modulen bør ha forkunnskaper tilsvarende de modulene som de valgfrie emnene/fordypningen bygger på. Det presiseres at dette likevel ikke skal være til hinder for at andre enn tredjeårskadetter kan ta faget.

GJENNOMFØRING

Det faglige og pedagogiske opplegget i fordypningseminene skal stimulere kadettene til refleksjon og diskusjon omkring ulike aspekt ved det emnet som studeres. Dette vil primært foregå innen de enkelte fordypningsområdene, men også gjennom fellessamlinger der det tverrfaglig perspektivet vektlegges. Det arrangeres inntil tre fellesseminarer der hensikten er å skape et forum som utgjør en arena hvor:

- Kunnskap ervervet i ett fordypningsemne kan tilflytte de andre kadettene
- Faglige diskusjoner skjer på bakgrunn av ulike faglige og metodiske utgangspunkt
- En arena hvor produsert materiale kan presenteres i form av foredrag, "posters" etc.
- Kadettene får trening i å gjennomføre faglige presentasjoner og diskusjoner.
- Luftforsvarets brukere, LST, luftvingsjefer og ledere i Luftforsvaret kommer i faglig dialog med Luftkrigsskolen

Aktuelle emner presenteres for kadettene som foretar sine valg mot slutten av fjerde semester. Det bør være minimum 5 kadetter

på hvert emne. Kadettene søker på fordypningseminene i prioritets rekkefølge.

Undervisningen organiseres i minimum tre forskjellige fordypningsemner som hver for seg kan representere ulike faglige innfallsvinkler til ett overordnet fenomen (for eksempel nettverksbasert forsvar), men det er også mulig at de ulike fordypningseminene ikke tar utgangspunkt i et overordnet fenomen – altså at de følger egne opplegg. Undervisningen gjennomføres som en kombinasjon av forelesninger, gruppearbeid og arbeid med prosjektbeskrivelsen.

For å formidle kunnskap på tvers av fordypningseminene, vil det gjennomføres inntil tre fellesseminarer i løpet av modulen. Her vil det være muligheter for dialog og diskusjoner på tvers av fordypningseminene, samtidig som det vil være en arena for å presentere noe av det arbeidet som skal gjøres i de forskjellige fordypningseminene. Følgende seminarer gjennomføres:

Oppstartsseminar: Hva er viten?

Gjennomføres som seminar over to til tre dager ved modulens oppstart, der hensikten er å sette fokus på vitenskapsfilosofi og skape diskusjon om ulike innfallsvinkler til kunnskap. Seminaret skal gi kadettene et vitenskapsteoretisk fundament før man starter arbeidet i fordypningseminene, og er en felles innføring i vitenskapsteori og metodetradisjoner (seminaret inngår i opplegget til Modul 1).

Midtseminar: Det å skrive – fokus på bacheloroppgaven

Gjennomføres som et seminar over tre dager der hensikten er at kadettene fra sine ulike faglige ståsted legger frem sine tentative prosjekter og diskuterer disse. Seminaret skal i sin helhet arrangeres og gjennomføres av kadettene selv, hvor den siste dagen skal brukes som et "oppstartsseminar" for det å utforme en prosjektbeskrivelse med tanke på den kommende bacheloroppgaven.

Eventuelt avslutningsseminar

I tillegg til de to nevnt ovenfor kan det gjennomføres et seminar mot slutten av modulen dersom de ulike fordypningseminene har en felles ramme (som for eksempel "Nettverksbasert Forsvar"). Her kan hensikten for eksempel være å bringe sammen kadetter og ressurspersoner fra Luftforsvaret til felles

diskusjon og debatt i forhold til det man har studert og skrevet med ulike faglige tilnærminger. Det vil være opp til den enkelte faglærer å avgjøre om det vil være hensiktsmessig å arrangere et slikt seminar.

EMNER

Kadetten gis anledning til å ta valgfrie emner/fordypning innenfor et av Luftkrigsskolens strategiske satsningsområder; luftmakt og luftmilitær ledelse. Hvilke emner som tilbys vil imidlertid variere fra år til år, avhengig av tilgjengelig lærekrefter og hva Luftforsvaret og Luftkrigsskolen til enhver tid definerer som sine behov.

Kadettene skal velge mellom minst tre ulike emner fastsatt av Luftkrigsskolens faglige Styre. Disse emnene skal speile ulike faglige tilnærminger, og ett eller flere emner skal tilbys innenfor hvert av skolens strategiske satsningsområder.

EKSAMEN

Modulen avsluttes med en prosjektbeskrivelse for bacheloroppgaven. Denne skal være en metodisk forstudie til selve bacheloroppgaven, og brukes som grunnlag for evalueringen av emne 4 i modul 1, tilsvarende 3 studiepoeng. Denne prosjektbeskrivelsen skal også ha en omtale og vurdering av sekundærlitteratur som utgjør 7 studiepoeng av modulens evaluering.

PENSUM

Det skal utarbeides en pensumliste på om lag 500 sider i henhold til den faglige fordypningen som gis. Dette pensum skal godkjennes av modulansvarlig og kullsjef før innlevering av prosjektbeskrivelsen. I tillegg skal fagansvarlig legge opp et pensum i metode i henhold til valg av fordypning på inntil 200 sider (se fagplan for Modul 1 emne 4).

Fagplan Modul 7, bacheloroppgave

Fagplan nr:	Ba-M7-05/06-01
Totalt antall studiepoeng:	15
Fagansvarlig:	
Andre opplysninger/ nødvendig informasjon:	

MÅLSETTING

Bacheloroppgaven skal bidra til å utvikle evnen til selvstendig tenkning, analyse og metodikk, og gi den enkelte kadett muligheten til å realisere egne ønsker om studier på felter som er av interesse for Luftforsvaret. Bacheloroppgaven er tenkt som en praktisk øvelse i et selvstendig forskningsarbeid. Hensikten med å skrive en bacheloroppgave som et individuelt selvstendig arbeide, er å utvikle kadettens fremstillingsevne, selvstendige analytiske tenkning og vurdering.

FORKUNNSKAPER

Bacheloroppgaven bygger på valg av fordypningsemne i modul 6 og det kreves derfor at kadetten har tatt modul 6 eller kan dokumentere tilsvarende fordypning som et grunnlag for en bacheloroppgave.

GJENNOMFØRING

Undervisningen består i individuell, og/eller gruppevis veiledning og kollokvievirksomhet der det diskuteres metodiske og faglige problemstillinger knyttet til arbeidet med bacheloroppgaven.

Kadetten gis anledning til å skrive en bacheloroppgave innenfor et av Luftkrigsskolens strategiske satsningsområder; luftmakt og luftmilitær ledelse. Hvilke emner som tilbys vil imidlertid kunne variere fra år til år, avhengig av tilgjengelig lærekrefter, og hva Luftforsvaret til enhver tid definerer som sine behov.

EKSAMEN

Bacheloroppgaven skal ha et omfang på maksimalt 20 sider, og skrives under veiledning. Tittel/tema for bacheloroppgaven skal være innlevert og godkjent av veileder etter nærmere bestemmelser.

For øvrige formelle krav til bacheloroppgavens oppsett/utforming, vises det en egen retningslinje for skriving av bacheloroppgave.

Oppgaven gis en foreløpig karakter. Det avholdes en muntlig eksaminasjon i tilknytning til oppgaven der eksaminasjonen knyttes til oppgavens empiriske og metodiske innhold. På bakgrunn av denne kan karakteren justeres og endelig fastsettes.

Modul 1, emne 6 – Operativ planlegging

Fagplan nr:	BA-M1E6-05/06-01
Totalt antall studiepoeng:	2
Fagansvarlig:	
Andre opplysninger/ nødvendig informasjon:	Emnet inngår i Modul 8

MÅLSETTING

Hensikten med emnet er å gi kadettene en innføring i operativ planlegging ved bruk av analytisk metode. Emnet skal gi kadettene en forståelse for hvordan en plan utarbeides nasjonalt og i et internasjonalt perspektiv. Emnet skal danne grunnlag for produksjon av operasjonsanalyser, operasjonsvurderinger og operasjonsplaner.

- Operasjonsvurdering
- Planleggingsprosess
- Ordreskriving

Emnet operativ planlegging er integrert i undervisningen i Modul VIII. Emnet gjennomføres hovedsakelig ved utarbeidelse av operasjonsanalyser og luftkampanjeplaner på det operasjonelle nivå, men det vil i tillegg være innslag av operativ planlegging på det taktiske nivået; så som operasjonsvurderinger, operativ logistikk, deployerings- og re-deployeringsplanlegging og ordreskriving.

[Link til overordnet plan for metodeundervisningen](#)

GJENNOMFØRING

Emne 6, operativ planlegging, gjennomføres tredje studieår som en integrert del av Modul 8. Detaljene er beskrevet i fagplanen for denne modulen.

DELEMNER

I henhold til Modul 8.

EKSAMEN

I Modul 8 gjennomføres en skriftlig gruppeeksamen i form av en operasjonsanalyse med operasjonsordre. Hensikten er å både evaluere kunnskapen om operasjonsplanlegging, og evaluere forståelse

for de beslutningsdilemma en militær leder kan møte ved anvendelse av luft-/militærmakt. Eksamen gir totalt 6 studiepoeng (2 studiepoeng metode/operasjonsplanlegging, 4 studiepoeng modul 8).

PENSUM

I henhold til modul 8 – Ledelse av luftmilitære operasjoner

Engelsk tredje studieår

Fagplan nr:	BA-ENG1-05/06-01
Totalt antall studiepoeng:	4
Fagansvarlig:	
Andre opplysninger/ nødvendig informasjon:	Engelskundervisningen inngår i Modul 8

MÅLSETTING

[Link til overordnet plan for engelskundervisningen](#)

GJENNOMFØRING

Engelskundervisningen i tredje skoleår foregår i vårsemesteret og tar sikte på å utvikle evnen til å anvende engelsk under planlegging og utførelse av operasjoner. Dette anses å være en høyt spesialisert form for militær engelsk som i tråd med språkpedagogisk tradisjon benevnes ESP. Aktuelle temaer/kontekster vil være internasjonalt stabsarbeid, operasjonsplanlegging, operasjonsordre, briefere og presentasjoner. Som et ledd i undervisningen i operasjonsplanlegging gis en innføring i krigslist, som redegjør for de metodiske og folkerettslige forutsetningene for villedning av en fiende og gjennom et studium av utvalgte eksempler viser hvordan planlagt list kan omsettes i praksis.

Undervisningen har et omfang tilsvarende 4 timer pr uke, men med store intensitetssvingninger tilpasset den øvrige aktivitet. Delemnet gir en uttelling på 4 studiepoeng og evalueres gjennom sluttsamtalen, "Min offisersfilosofi", se punkt 6.

EMNER

- English for Special Purposes
- Proficiency

EKSAMEN

Emnet evalueres med muntlig eksamen i form av en sluttsamtale i Modul 8. Denne samtalen vil ha som ambisjon å sette perspektiv på den utdanning kadetten har gjennomført, og samtidig ta opp etiske og menneskelige utfordringer knyttet til utøvelsen av yrket som offiser. Samtalen innledes med at kadetten gir en kort presentasjon på engelsk over et oppgitt emne. Sluttsamtalen gir grunnlag for

fastsettelse av endelig karakter i engelsk taleferdighet med verdi 4 studiepoeng

PENSUM

Et utvalg på ca. 180 sider fra følgende bøker:

- Latimer, Jon, *Deception in War*, London 2001, John Murray (Publishers)
- Weyde, Eugen, *Die Trojanische List*, Köln 1965, Markus Verlag (Utdrag i engelsk oversettelse).
- Brown, Anthony Cave, *Bodyguard of Lies*, London 2002, HarperCollins (Publishers)
- Handel, Michael I., *War Strategy and Intelligence*, London 1989, Frank Cass.
- Greimas, A. J., & Courtés, J., *Semiotics and Language, An Analytical Dictionary*, Indiana 1982, Indiana University Press.
- John Mark Mattox, "The Moral Limits of Military Deception", *Journal of Military Ethics*, Volume 1, Issue 1, 2002, pp. 4-15.

Pensum Krigslist

Et utvalg på ca. 180 sider fra følgende titler:

- Brown, Anthony Cave, *Bodyguard of Lies*, London 2002, HarperCollins
- Greimas, A. J., & Courtés, J., *Semiotics and Language, An Analytical Dictionary*, Indiana 1982, Indiana University Press.
- Handel, Michael I., *War Strategy and Intelligence*, London 1989, Frank Cass.
- John Mark Mattox, "The Moral Limits of Military Deception", *Journal of Military Ethics*, Volume 1, Issue 1, 2002, s. 4-15.
- Latimer, Jon, *Deception in War*, London 2001, John Murray
- Weyde, Eugen, *Die Trojanische List*, Köln 1965, Markus Verlag (Utdrag i engelsk oversettelse).

Fagplan Modul 8, ledelse av luftmilitære operasjoner

Fagplan nr:	BA-M8-05/06-01
Totalt antall studiepoeng:	22
Fagansvarlig:	
Andre opplysninger/ nødvendig informasjon:	

MÅLSETTING

Hovedhensikten med modul 8 er å gi kadettene en arena der kunnskap fra alle tidligere moduler kan anvendes for å øke forståelsen for ledelse av luftmilitære operasjoner. Samtidig skal kadettene gis et relevant innblikk i luftmilitære utfordringer og muligheten til å sette disse inn i sin fremtidige rolle som offiser og leder i Luftforsvaret. Modul 8 skal ha hovedfokus på luftmilitære operasjoner, men skal også gi innsikt i ledelse i en fellesoperativ kontekst.

I dette ligger teori, erfaringsoverføring og praktisk trening i luftmilitær maktanvendelse, beslutningsdilemma og operativ ledelse av luftmilitære avdelinger. Modulen skal samtidig gi kadettene kunnskap om de nyeste operative konsepter i det norske Forsvaret, som Nettverksbasert forsvar (NbF), Effektbaserte operasjoner (EBO) og Luftforsvarets M2N konsept. Kadettene skal også tilføres kunnskap om sentrale NATO-konsepter og prosedyrer, samt om etterretningstjeneste.

Samlet skal kadettene gis metodisk, teoretisk og praktisk kunnskap som skal anvendes til å planlegge og gjennomføre et detasjement som ledd av en større kampanje/øvelse. I dette skal det gis anledning til anvendelse av kunnskap om bruk og ledelse av luftstridsmidler samt bransjemessig og individuell kompetanse.

FORKUNNSKAPER

Modul 1 til og med modul 7 eller tilsvarende.

GJENNOMFØRING

Modul 8 består av emnene *Ledelse av luftmilitære operasjoner i et nasjonalt perspektiv* og *Ledelse av luftmilitære operasjoner i et internasjonalt perspektiv*. Engelsk og Operativ planlegging (metode) gjennomføres integrert i modulen. Se figur for en grov oversikt over modulen.

Gjennomføringen av modulen går over ett semester, og deles naturlig i to ved en BRUM-periode på 3-4 uker midtveis i semesteret.

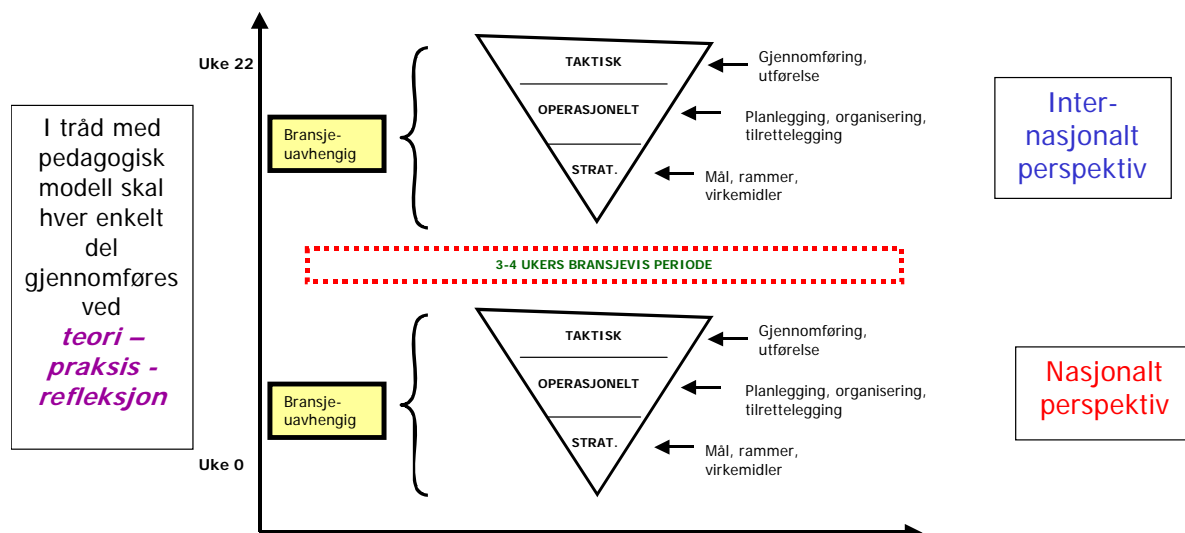
Emnene *Ledelse av luftmilitære operasjoner i et nasjonalt perspektiv* og *Ledelse av luftmilitære operasjoner i et internasjonalt perspektiv* deles inn i fire delemner. De tre første delemnene innenfor hvert emne reflekterer inndelingen i det som er kjent som krigens nivåer (strategisk, operasjonelt, taktisk), mens det fjerde benevnes refleksjon/oppsummering. De to emnene gjennomføres begge som et teoretisk og praktisk studium basert på hvert sitt scenario der luftmilitære styrker skal anvendes.

Hvert delemne gjennomføres som en kombinasjon av teoretisk undervisning, veiledning, bruk av eksterne foredragsholdere, skriftlige og muntlige kadettarbeider i gruppe og individuelt, samt et betydelig innslag av praksis gjennom øvelser ved Luftkrigsskolen og ved andre avdelinger.

Emnet *Operativ planlegging* gjennomføres under både det nasjonale og det internasjonale emnet, hovedsakelig ved utarbeidelse av operasjonsanalyser og luftkampanjeplaner på det operasjonelle nivå.

Emnet *Engelsk* integreres i modulen og skal utvikle evnen til å anvende engelsk under planleggingen og gjennomføringen av operasjoner.

Modell for gjennomføring av modul VIII

EMNER

1. Ledelse av luftmilitære operasjoner i et nasjonalt perspektiv
2. Ledelse av luftmilitære operasjoner i et internasjonalt perspektiv

Emne 1: Ledelse av luftmilitære operasjoner i et nasjonalt perspektiv

Emnet skal gi økt kunnskap om håndteringen av nasjonale krisesituasjoner og anvendelse av militære og spesifikt luftmilitære virkemidler i slike sammenhenger. Hovedfokus skal legges på det operasjonelle nivå og på Luftforsvarets kapasiteter, der fokuset skal rettes mot det som benevnes som støttefunksjoner i Luftforsvaret. Eksempler her kan være anvendelse av transportfly og helikopter, overvåkningsfly (Orion), samt funksjoner som assosieres med Basesettene. Samtidig skal emnet gi forståelse for det sivil-militære grensesnittet i håndtering av nasjonale krisesituasjoner.

Delemne 1.1: Politisk/Strategisk nivå

Delemnet skal gi innsikt i de politiske og strategiske beslutningsprosesser i en nasjonal krisesituasjon og de politiske føringer for bruk

og ledelse av militære og spesifikt luftmilitære styrker i en slik sammenheng.

- Fordeling av politisk ansvar, roller og myndighet, herunder den politiske ledelsen av nasjonale kriser, samt krisehåndtering og nasjonal beredskap
- Nasjonens virkemidler. Oppgaver, rolle- og ansvarsdeling, samt samarbeid mellom Justismyndighetene, Forsvaret og andre sivile organer.
- Ekskursjon Storting/FD/FST/E-tjenesten, FOHK, Politidirektoratet, Politiets overvåkningstjeneste.

Delemne 1.2: Operasjonelt nivå

Delemnet skal gi kunnskap om de kapasiteter Luftforsvaret og Forsvaret kan sette inn i håndteringen av ulike nasjonale kriser. Gjennom utarbeidelsen av operasjonsanalyser skal kadettene få kunnskap om de nasjonale luftmaktskapasitetenes muligheter og begrensinger. Delemnet skal videre gi kadettene kunnskap om og ferdigheter i utøvelse av luftmilitært lederskap på det nasjonale operasjonelle nivå, både i et rent luftforsvars- og i et fellesoperativt perspektiv, og forståelse for hvordan overordnede politiske målsettinger omsettes til operasjonell

virksomhet. Delemnet skal også gi kadettene en innføring i etterretningens rolle og kapasiteter på operasjonelt nivå.

- Luftforsvarets kapasiteter
- Nettverksbasert Forsvar
- Luftforsvarets M2N-konsept
- Andre forsvarsgreners kapasiteter og fellesoperativt samarbeid
- Teknologiens innvirkning på operasjoner og ledelse av operasjoner
- Kommando og kontrollsystem
- Beslutningsteori
- Planleggingsmetode, operativ planlegging
- Nasjonalt planverk
- Etterretning (ISTAR, HUMINT, SIGINT, ACINT, IMINT, TECHINT)

Delemne 1.3: Taktisk/stridsteknisk nivå

Delemnet skal gi kunnskap om, og ferdigheter i, ledelse av luftmilitære operasjoner på taktisk nivå. Kadettene skal gis kunnskap om hvordan konkrete oppdrag omsettes til luftoperasjoner.

- Luftoperasjoner
- Nasjonal deployering, herunder operativ logistikk
- Lederskap, herunder stress og stressmestring
- Kommunikasjon, herunder medie-håndtering
- ICCS

Delemne 1.4: Refleksjon/oppsummering

Luftkrigsskolens pedagogiske modell hviler på de tre aspektene teori, praksis og refleksjon. Modul VIII favner et vidt spekter av relevante militære utfordringer; *fra individtilpasning til organisasjonsforståelse, i fra krig til fred, som undergitt og leder, etikk og moral, tvil og tro etc.*

Målsettingen med delemnet (ene) refleksjon er å la kadettene få en arena hvor de kan sette ord (både muntlig og skriftlig) på den læring de har opplevd i de ulike delene av modulen. Det er en viktig målsetning at kadetten utvikler evne og vilje til å anvende og lede militære maktmidler i ulike scenarier. Slik maktanvendelse må baseres på holdninger, verdier og kunnskap som er i tråd med det storsamfunnet Forsvaret er en del av. Derfor

skal disse aspektene ved militær maktanvendelse vektlegges spesielt.

Refleksjonsprogram (punktene a og b gjennomføres for begge de første emnene i modulen (det nasjonale og det internasjonale):

- a) Verbal refleksjon
  - Oppstartsrefleksjon (klasse/gruppe; fokus på forventninger, problemstillinger, oppgaver og eventuelt rolleinndeling)
  - Midtveisrefleksjon (gruppe/individ; fokus på individuell læring)
  - Oppsummeringsrefleksjon (klasse/gruppe; fokus på organisasjons - og individuell læring).
- b) Skriftlig refleksjon: Skriftlig paper vedrørende egen læring/opplevelser i Emne 1 og 2
- c) Avslutningsrefleksjon: Se punktet som omhandler eksamen

Emne 2: Ledelse av luftmilitære operasjoner i et internasjonalt perspektiv

Emnet skal gi kunnskap om bruken av norske luftmilitære virkemidler som ledd i en internasjonal operasjon, med særskilt fokus på det å lede og operere luftmilitære maktmidler. Spesielle problemstillinger knyttet til ledelse av norske militære avdelinger i utlandet, og som ledd i multikulturelle fellesoperative allianser skal vektlegges. Operativ logistikk ifm deployering, drift og redeployering skal vies oppmerksomhet. I det internasjonale perspektivet blir det taktiske nivået vektet klart tyngst. Fokus vil i hovedsak ligge på ledelse av luftmilitære operasjoner som innebærer bruk av kampstyrker. Eksempler på slike er kampfly og luftvern. Praktisk sett vil dette omhandle ledelse av norske luftmilitære styrker som del av en større eller mindre koalisjon i en NATO-kontekst. Den praktiske delen av emnet er en deployeringsøvelse der kadettene planlegger og gjennomfører øvelsen. Praksisen skal gi kadettene en bred tilnærming til ledelse, gjennom planlegging, forberedelser, deployering, operasjoner og redeployering.

Delemne 2.1: Politisk/strategisk nivå

Delemnet skal gi kadettene innsikt i de politiske og militærstrategiske beslutningsprosesser i forbindelse med en internasjonal militær operasjon. Hensikten er at kadettene skal gis forståelse for hvordan ulike stater og andre internasjonale aktører kan bruke og

faktisk bruker sine maktmidler for å løse internasjonale kriser og konflikter. Kadettene skal gis kunnskap om de ulike typene av internasjonale operasjoner, samt om kommandomessige forhold rundt bruken av militære styrker. Hovedfokuset vil ligge på NATO-ledede operasjoner, men også FN og EU-ledede operasjoner skal behandles. Emnet skal videre gi en innføring i hvordan ulike politiske hensyn og juridiske forhold påvirker anvendelsen av maktmidler.

- Staters, allianser, koalisjoner og internasjonale organisasjoners interesser og maktmidler.
- Internasjonal rett, folkeretten og humanitærrettens betydning for bruk av makt.
- Masseødeleggelsesvåpen, internasjonal terrorisme og øvrige trusler mot internasjonal fred og sikkerhet.

Delemne 2.2: Operasjonelt nivå

Delemnet skal gi kadettene kunnskap om hvordan internasjonale kombinerte fellesoperasjoner planlegges, ledes og utføres på det operasjonelle nivå, og spesielt hvordan Luftforsvarets kapasiteter som deltar i slike operasjoner ledes. Kadettene skal gis innsikt i spesielle utfordringer knyttet til multinasjonale operasjoner. Gjennom operasjonsanalyser og utarbeidelse av planer for en bestemt operasjon, skal det legges spesielt vekt på de luftmilitære kapasiteters muligheter og begrensninger. I tillegg skal delemnet gi kadettene kjennskap til spesielle utfordringer som er knyttet til det å jobbe i multinasjonale staber, samt til hvordan rammefaktorer som eksempelvis politikk, kultur, teknologi, vær og geografi påvirker anvendelsen av luftmakt. Emnet skal også gi kunnskap om etterretningssyklusen, prosessene for målutvelgelse (targeting) og hvordan etterretningsvurderinger støtter utarbeidelsen av de operative planer.

- Casestudie av en luftkampanjeplan
- Luftoperasjoner og luftmaktens funksjoner
- Ledelse og gjennomføring av operasjoner
- Operativ planlegging, effektbaserte operasjoner og ordreskriving
- Sivil-militært samarbeid (CIMIC)
- Krigens folkerett og Rules of Engagement
- Kulturforståelse

- Etterretning; etterretningssyklusen, målutvelgelse og bruk av etterretningsvurderinger i planlegging.
- Presentasjonsteknikk
- Bruk av simuleringsmodell

Delemne 2.3: Taktisk/stridsteknisk nivå

Gjennom å gjennomføre en praktisk deployering med en norsk (delvis simulert) avdeling med kampfly og luftvern skal delemnet gi kunnskap om taktisk ledelse og utøvelse av norske luftmilitære operasjoner som ledd i internasjonale operasjoner. Det skal legges spesielt vekt på tidligere norske erfaringer fra slike operasjoner, samt på logistikkens betydning for operasjonene. Kadettene skal selv lede og gjennomføre en luftmilitær operasjon i alle dens faser, som et middel for å skape innsikt i de krav som stilles til luftmilitær ledelse i en slik sammenheng.

- Deployering, gjennomføring av oppdrag og redeployering
- Taktiske luftmilitære operasjoner
- Lederskap, stress og stressmestring
- ICCS

Delemne 2.4: Refleksjon/oppsummering

Se delemne 1.4.

EKSAMEN

Det gjennomføres tre evalueringer på følgende måte (samlet på 30 studiepoeng):

1. Skriftlig eksamen i form av en operasjonsanalyse med operasjonsordre. Hensikten er todelt; å evaluere kunnskapen om operasjonsplanlegging, samt forståelse for de beslutningsdilemma en militær leder kan møte ved anvendelse av luft-/militærmakt. Gjennomføres som gruppeeksamen, hvor kadettene er delt i grupper på ca. 6 elever. Teller totalt 6 studiepoeng (2 studiepoeng metode/operasjonsplanlegging, 4 studiepoeng modul VIII).
2. Skriftlig refleksjonsrapport som har til hensikt å oppsummere læringen i modulen, og som skal reflektere den enkeltes personlige offisersfilosofi med tanke på å lede anvendelsen av luftmakt og/eller militær makt. Rapporten skal være et individuelt skriftlig arbeide, og har til

hensikt å evaluere modenhet ift offisersyrket. Teller 14 studiepoeng.

3. Et kort foredrag med påfølgende samtale på engelsk som tar sitt utgangspunkt i refleksjonsrapporten (evaluering 2). Dette skal være en lærerik avslutning på hele krigsskoleutdanningen, hvor kadetten tar med seg ulike elementer/læring fra alle modulene. Dette foredraget/samtalen vil ha som ambisjon å sette perspektiv på den utdanning kadetten har gjennomført, og samtidig ta opp etiske og menneskelige utfordringer knyttet til utøvelsen av yrket som offiser. Samtalen danner også grunnlag for evaluering av engelsk taleferdighet. Samtalen gjennomføres i samarbeid med kullsjef og med deltakelse av en seniorrepresentant fra skolestaben. Sluttsamtalen gir en uttelling på 8 studiepoeng (4 studiepoeng engelsk, 4 studiepoeng modul VIII).

PENSUM

Grunnet modulens komplekse omfang og praktiske vinkling er det en stor utfordring å finne god pensumlitteratur som favner modulens innhold. Pensumet er fragmentert og har et stort innslag av planverk, doktriner og direktiver.

Pensumlisten er ordnet tematisk istedenfor etter emner. Dette skyldes at deler av pensumet er overgripende ift emnene modulen er inndelt i.

Pensum Lederskap og Kommando og kontroll

- Boyd, Stuart R; *Leadership and High Technology*, Concepts for Air Force Leadership, Air University Press Maxwell Air Force Base, Alabama 2001 (3 s), <http://www.au.af.mil/au/awc/awcgate/au-24/boyd.pdf>
- Coakley, Thomas P., *Command and Control for War and Peace*, National Defence University Press, Washington 1992 (219 s)
- Crevelde, Martin van, *Command in War*, Harvard University Press, Cambridge 1985, kap 1 (16 s) kap 8 (14 s) (30 s)
- Høiback, Harald, et.al, *Kommando og kontrollfilosofi*, Kongsvinger Luftforsvarets Kontroll- og Varslingskole 2000 (185 s)

Pensum Operasjoner og operativ planlegging

- Forsvarets Stabsskole, *Forsvarets Doktrine for Luftoperasjoner*, Forsvarets Overkommando, Oslo 2002, Vedlegg A (17 s)
- Forsvarets Stabsskole, *Forsvarets Fellesoperative Doktrine Del A*, Forsvarets Overkommando, Oslo 2000, Kap 2 (51 s)
- Forsvarets Stabsskole, *Forsvarets Fellesoperative Doktrine Del B*, Forsvarets Overkommando, Oslo 2000, Kap 2 (20 s), kap 10 (31 s), Vedlegg A (5 s) (56 s)
- Forsvarets Stabsskole, *Stabshåndbok for Forsvaret*, Forsvarets Overkommando, Oslo 2003, Kap 6 (16 s), Vedlegg C (6 s)
- Hæren, *Feltreglement 3-1, Stabshåndbok for Hæren, Planleggings- og beslutningsprosessen*, Oslo 2004, kap 2 (17 s), kap 3 (5 s), kap 5 (31 s), kap 7 (25 s) (78 s)
- NATO, *Allied Air & Space Operations Doctrine, AJP-3.3*, 2000, kap 2 (9 s) kap 3 (9 s), kap 4 (24 s), kap 5 (12 s) (54 s)
- NATO, *Allied Joint Operations Doctrine, AJP-01 (A)*, 1998, kap 2 (10 s), kap 3 (22 s), kap 4 (17 s), kap 7 (12 s) (61s)
- NATO, *Guidelines for Operational Planning*, NATO Restricted, 2001, kap 1 (8 s), kap 2 (3 s), Kap 3 (5 s), kap 4 (31 s) (47 s)

Pensum Erfaringsrapporter

- Oberst Gulseth, Arff Erik, *Kontingentrapport, Operation Enduring Freedom, erfaringsrapport fra National Contigent Commander/ Kirgisistan kontingent II*, Forsvarets Kompetansesenter for Internasjonal Virksomhet 2004 (Begrenset) (20 s)
- Oberst Lie, Hans M, *Lessons Learned rapport – AFA LIS/H detasjement i Kosovo 2001 KFOR AFA LIS/H*, Forsvarets Kompetansesenter for Internasjonal Virksomhet 2003 (Begrenset) (23 s)
- Oberstløytnant Josefsson, Arvid, *Kontingentrapport - Erfaringsrapport etter endt KFOR oppdrag KFOR - LIS/H*, Forsvarets Kompetansesenter for Internasjonal Virksomhet 2003 (Begrenset) (79 s)
- Oberstløytnant Aas, Torgeir, *Deployeringsrapport – Deployering av NORDETMAN C-*

130 MANAS NORDETMAN C-130, Forsvarets Kompetansesenter for Internasjonal Virksomhet 2003 (Begrenset) (20 s)

Pensum *Sivilt-militært samarbeid*

- Bland, Douglas, 'A unified theory of civil-military relations', Armed Forces and Society, vol 26, Fall 1999, pp 7-26 (19 s)
- Feaver, Peter, 'The civil-military problematique: Huntington, Janowitz and the question of civilian control', Armed Forces and Society, vol 23, winter 1996, pp 149-78 (29 s)

Pensum *Luftkampanjeplanlegging: Casestudie*

- Putney, Diane T., *Airpower Advantage, Planning the Gulf War Air Campaign 1989 – 1991*, Air Force History and Museums Program United States Air Force, Washington 2004, (363 s)

Pensum *Folkerett/ krigens folkerett*

- Dahl, Arne Willy, *Håndbok i militær folkerett*, Cappelen Akademiske Forleg, Oslo 2003, Del B (s 35 – 244) (209 s)

Pensum *Krisehåndtering*

- Justis og Politidepartementet, *Stortingsmelding nr. 17 (2001-2002) Samfunnssikkerhet Veien til et mindre sårbart samfunn*, kapitel 7 (4 sider), kap 8 (8 sider) kap 9 (6 sider) kap 10 (3 sider) kap 11 (11 sider) (32 s)

Pensum *Fellesoperasjoner*

- Forsvarets Fellesoperative hovedkvarter, *Fellesoperativ planverk*, Stavanger, 2004, (ukjent antall sider)

Pensum *Kulturelle utfordringer*

- Syse, Henrik, *Rettferdig Krig*, Aschehoug, Oslo 2003, kap 6 (14 s)

Pensum *Operativ logistikk*

- Ramberg, Leif Morten, *Logistics planning for deployment: a comparative study of the Royal Norwegian Air Force and the united*

States Air Force, Naval Postgraduate School, Monterey California, 2001 (105 s)

Pensum *Nettverksbasert Forsvar (NbF)*

- Tjøstheim, Inge, et.al., *Introduksjon til Nettverksbasert Forsvar*, Militærteoretisk skriftserie nr 1, Forsvarets Stabsskole 2001, (75 s)

Pensum *M2N*

- Luftforsvarets utdannings- og kompetansesenter, *Luftforsvarets konsept for styrkeproduksjon av Mobilt, Modul og nettverksbasert innsatsforsvar*, Rygge 2004, (36 s)

Pensum *Effektbaserte operasjoner (EBO)*

- Deptula, David *Effect Based Operations, Change in the Nature of Warfare*, Aerospace Education Foundation, Arlington, 2001, (40 sider) www.aef.org/pub/psbook.pdf